UNIVERSAL LIBRARY
OU_204397
UNIVERSAL LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Accession No.

should be returned on or before the date last marked below.

కనకాభిషేకము

SPECIMEN

రచయిత:

కాకర్ల వెంకటరామనరసింహము

ఎమ్. ఎ. పిహెచ్. డి.

సర్వస్వామ్యములు గ్రంథకర్తవి.

మూల్యము:

రు 2—0—0

కనకాభిషేకము

1 ప్రకరణము.

ఆనాడు విద్యానగర ప్రజలానందోన్మత్తులై యుండిరి. నృత్తగీత వాద్యములతోఁ బట్టణమంతయు మాఱుమ్రోఁగు చుండెను. ప్రతిగృహమును, మామిడి తోరణములతోడను, చిత్ర విచిత్రములగు పుష్పమాలలతోడను రంభాస్తంభముల తోడను నలంకృతమైయుండెను. సంపన్నులు తమభవనముల ముందాణిముత్తెములతో రంగవల్లులుదిద్దినారు; మణిమయ తోరణములు గట్టినారు. మృగనాభి పంకముతోఁ గలయంపి నారు. నెలకురుల నగరు ధూపసంవాసితములుగఁ గావించు అమ్లానసౌరభోల్లసిత కుసుమదామములఁ గైసేసి, తార హారములను, అనర్ఘ మణిమయ స్వర్ణాభరణములను ధరించి, ఆకసమునఁ జలింపక నిల్చిన విద్యుల్లతలోయన, నీలాశ్మస్థగిత మనోహర భవనోపరిభాగంబుల, శృంగారవతులునిలిచి, పుర

వీధులలోని వివిధ వినోదముల నాలోకించుచుండిరి. నెఱజోడు
లైన యువజనులుకొందఱు, శరీరమునిండ రక్తచందనము
బూసికొని, ముడివైచిన జుట్టున సిందూరబూచిన గులా
సవరించుకొని, ముంజేతఁ బువ్వులదండలు, మెడలో ము[illegible]
ముల చేరులును మఱియుఁ గాసెకోకలుకట్టిన [illegible]
దంతపుఁబిడులుగల బాకుల చిఱుమువ్వలు లేగాలికి [illegible]
మ్రోయ, మత్తేభంబులగతి మందమందగమనంబు[illegible]
వీధులఁ బోవుచుండిరి. "సొగసుకాడా! రాజసభ కేగుచు
గూర్పువిజ్ఞానములేని యీ కుసుమదామమును ధరించితి
వేల? రమ్మొక్కగేదంగిపూ రేకులతోఁ గూర్చికట్టిన యీ విరజాజి
పూదండను, వలపలి కేలఁ గీలొల్పు" మని, చిన్నారిచిఱు
నవ్వు దొంతరల విజ్ఞానము చూపుచు నొకపుష్పలావిక
మనోహరాకారుఁడగు నొకపురుష పుంగవునిబలుకరింపగా
తాంబూలరాగరంజితమగు నామె కెమ్మోవివెనుక దోబూచు
లాడు పల్వరుస తళత్తళల కాతడు ముఱియుచు, నల్లకలువల
నీను నామె నిశితవీక్షణ పరంపరలచేఁ గట్టువడి యచ్చటనే
నిలిచిపోయెను.

అంతట రాచబాటనొక కోలాహలము జనించెను. ఆనందాతిరేకమున బాలురిటునటు బరువులు వెట్టుచు, "ఉత్సవ ముత్సవ" మని కేకలు వేయుచుండిరి. గడియలోపుగనే మంగళతూర్య నినాదములు మిన్నుముట్ట నుత్సవము సమీపించెను. హయహేషలు, మదగజ ఘీంకృతులు, పోటు బంటుల సింహనినాదములు, నొక్కటై, దిగంత దంతావళ

కర్ణరంధ్ర పాటనపటిష్ఠములై యుండెను. రాకానిశాకరోదయమున నుప్పొంగు మహోదధివోలె, నానాపుర పౌరజానపదుల యానందార్భటులచే విద్యానగరము ఘూర్ణిల్లుచుండెను. ఇంతలో "జై శ్రీనాథ మహాకవికిజై, జై ప్రౌఢదేవరాయ దేవేంద్రునకుజై" అను జయజయ ధ్వానములు బ్రహ్మాండ కటాహమును బ్రద్దలుచేయునట్లు బయల్వెడలెను. అంత ననంతపాథోనిధి యుప్పొంగెనా యనునట్లు, ఇసుక వేసిన నేల రాలకుండ జన సమూహము తరలి వచ్చుచుండెను. మొదట భేరీపటహాది వాద్య విశేషములును, వాటివెనుక వారాంగనా నృత్తగీతాభినయములు, వానివెంబడి సాముగరిడీలు నమర్పంబడియుండెను. తొలుత జనసమూహమును రక్షించుచు రక్షక భటులుండిరి. ఇరుపార్శ్వముల బారులుతీర్చిన శ్వేతాశ్వములపై శ్వేతాంబరములను, రక్తోష్ణీషములను ధరించిన కొందఱు తురుపు సిపాయీలుండిరి. వెనుక గజబృందము, కదలు నడగొండలోయన మంద మందగమనమ్ముల నేతెంచుచుండెను. తెల్లని పట్టుకుచ్చులతోఁ జేయఁబడిన తురాయిలు శిరస్సులపైఁ దూగులాడ, మణిమయములగు నాభరణ విశేషములు, క్షీరాబ్ధిఫేన సంతతిం బురిడించు తమ దేహచ్ఛవికొకవింత సోయగమ్మును సంపాదింప, ఁగెంపులును గరుడపచ్చలును దాపిన స్వర్ణపట్టములు, లేమొండతాకునఁదళతళల నీనుచుండ, నయ్యాజానేయములు, చూపఱులకు నేత్రోత్సవము గావించుచుండెను. ముత్తియముల పేరులు వ్రేలాడు బంగరుటంబారీలు, నొడలెల్ల రత్నకంబళులు

నొప్పార మత్తగజములు, మనోజ్ఞ దర్శనములై యుండెను. ఆ గజబృందము మధ్య, గిరిశాట్టహాస ధవళంబగు మదగజ మొకటి ముందుగా నవచ్చుచుండెను. దాని మూపుపైన నర్ఘ్యమణి గణాలంకృతమును హేమమయమునగు నంబారి యుండెను. దానిపై శ్రీనాథ మహాకవి యధివసించియుండెను. దివ్యతేజస్సంపన్నుండగు నమ్మహాకవి మేరుగిరిశృంగముపై నధివసించిన మహేంద్రుని భంగి, చూపరులకుఁ గనువిందొనరించుచుండెను. బంగరు జలతారుచే మిలమిలలాడు రత్నాంబరమును ధరించి, నొసటభస్మ త్రిపుండ్రములుదాల్చి, సొగసుగాజార్చి ముడి వేసిన కొప్పున సిగపూవు గ్రుచ్చి, మెడలో స్ఫటిక రుద్రాక్షములు మెరయుచుండ నరుణాధరముపైఁ జిరునవ్వు దోబూచులాడుచుండ, శాంత శృంగారములే యేక మూర్తిధరించినవో యనునొప్పు శ్రీనాథమహాకవినిజూచి, యాపౌరులు తమనేత్ర సాఫల్యము నందిరి. అమ్మహాకవి కిరువంకలనిల్చి యిర్వురిందీవరాక్షులు వింజామరములఁ బట్టి వీచుచుండిరి.

మధ్యమధ్య వారాంగనా నృత్యమునకై యా జన సమూహము నిలుచుచుండెను. అప్పుడు భేరీపటహాది వాద్య విశేషములును నిలిచిపోవుచుండెను. మెఱుపుతీగెలవంటి యొయ్యారులు, తమకళాకౌశలముచే నందలి రసికజనుల హృదయముల కమందానందమును గల్పించుచుండిరి. బెళుకు చూపులచేతను, ఆకుంచిత భ్రూలతావిన్యాసములచేతను, నూపురఘల్లుఘల్లారావములచేతను, ఆశృంగారవతులు, విట జన హృదయముల నాకర్షించుచుండిరి.

మంద మందగమనముల నుత్సవము రాచనగరు సమీపించెను. సింహద్వారముకడనే, వంది బృందములు కైవారములు సేయుచుండ, నిందీవరంబులనేలు కన్నులతోడి శరదిందు ముఖులు కొందరు వింజామరముల వీచుచుండ మంత్రి సామంతపురోహితాదులతో సుఖోపవిష్టుండైయున్న ఱేడు, నిజాసనమునువీడి; యెదురేగి, మహాకవికిఁగై దండ యొసంగి, పట్టపేన్గుపైనుండి క్రిందకుదించెను అంతట మెఱపు మెఱసినట్లొక జవ్వని, పసుపు నిగ్గులుదేరు పసిడిపళ్ళెరమున నమ్మహాకవికి కర్పూరనీరాంజనమిచ్చి, నొసటఁ గుంకుమబొట్టు పెట్టి, సురభిత కుసుమదామముల మెడలోవైచి, యొయ్యారపు నడలతో వెనుకకో సరివిపోయెను. అనంతరము రాజును, కవిరాజును, మెలమెల్లగనడచుచు ముత్యాలశాలను సమీపించిరి. వారివెనుక సచివ సామంత దండనాథులు పోవుచుండిరి. వారివెంబడి మథ్యమాన మహార్ణవమువోలె ఘూర్ణిల్లుచున్న జనసమూహము చనుచుండెను. ముత్యాలశాల సమీపించినంతనే వందిమాగధులు, "జయకర్ణాటక్షమామండలాఖండలా! జయగండరగండ! జయప్రౌఢరాయ క్షితీంద్ర! జయ! విజయీభవ!" అను జయజయధ్వానములగావించిరి. అంతట, "జయబ్రాహ్మీదత్తవరప్రసాద! జయ! ఈశ్వరార్చన కళాశీల! జయ! బ్రహ్మాండాది మహాపురాణచయ తాత్పర్యార్థ నిర్ధారిత బ్రహ్మజ్ఞాన కళానిధాన! జయ! జయ! విజయీభవ!" అను జయ జయ ధ్వానములు మిన్నుముట్టెను. అంతట ప్రౌఢరాయ దేవేంద్రుడు, తనసింహపీఠిపైఁ గవితా సామ్రాజ్య పట్టాభిషిక్తు

శ్రీనాథకవిసార్వభౌము నాసీను గావించి, యాతని పార్శ్వము ననే తానును సుఖోపవిష్టుఁడ గొన్యెను. సభాభవన మంతయుఁ బురజనులచేఁ గ్రిక్కిరిసియుండెను. అంతట మహామంత్రిలేచి యిట్లుపన్యసించెను. "జగత్ప్రసిద్ధులగు శ్రీనాథ కవీంద్రులు మనరాజ్యమునకువచ్చి దర్శనమిచ్చుటచే మనజన్మములు ధన్యములైనవి. ఉద్భటమీద ప్రౌఢిమెఱయ, డిండిమ భట్టారకుల జయించుటయే, వీరి యసమాన శాస్త్రపరిజ్ఞానము నతిమానుష ప్రజ్ఞావిశేషమును వేనోళ్ళ నుగ్గడించుచున్నది. పుంభావ సరస్వతులును, గవితాసామ్రాజ్య పట్టాభిషిక్తులు నగు నిమ్మహాకవులకుఁ గనకాభిషేకముఁగావించి, కవిసార్వభౌమ బిరుదము నొసంగుటకు శ్రీ శ్రీ శ్రీ ప్రౌఢదేవరాయ క్షితీంద్రులు సంకల్పించియున్నారు. సభ్యులందరు నీ సత్కార్యము నామోదింతురనియే నానమ్మకము"- ఈ మాటలు ముగియకముందే సభాభవన మంతయు, జయజయారవముతో మార్మ్రోగెను. మహామాత్యులచే సన్నచే నాకోలాహాల మంతయుఁ దృటిలోనంతరించెను.

అంతట, మిలమిల మెఱయు దీనారటంకములతో నిండిన బంగరు పళ్ళెరములు కేలగీలించి, నృత్తగీతాభినయములతో నప్సరసలఁబోలు విలాసవతులు, విద్యుద్వల్లులఁ బోలె నాసభాభవనమును బ్రవేశించిరి. అనంతర మొక్కొక యొయ్యారి తాయాలదరికేగి యొకించుక దూరమున నిల్చి యభినయముతో బంగరు పళ్ళెరమునందీయ, నద్దాని నాభూనాథుఁడు గ్రహించిలేచి, సింహాపీఠి సుఖోపవిష్టుఁడై

యున్న శ్రీనాథు భూసుర మంగళాశీర్వాద పూర్వకముగ నభిషేకించెను. ఒక చారుహాసిని మహాకవికిఁ జందనములదెను; ఒక పూబోఁడి చారుచాంపేయ మల్లికా కుసుమదామము నొయారముగఁ గవిసార్వభౌముల మెడలోవైచెను. ఒక వికచారవిందనయన నీరాజనమిచ్చుచుఁ దళుకుంగన్నులబిసాళి చూపుల నాశృంగారమూర్తిని దనివారజూచి, యానందించెను అనంతరము శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁడు లేచి యిట్లుపన్యసించెను.

"రాజ దేవేంద్రా! ప్రౌఢరాయ క్షితీంద్రా!

"పంపావిరూపాక్ష బహుజటాజూటికా
రగ్వధ ప్రసవ సౌరభ్యములకుఁ
గలశాపురప్రాంత కదళీవనాంతర
ద్రాక్షాలతా ఫల స్తబకములకుఁ
గర్ణాటకామినీ కర్ణహాటక గత్న
తాటంకయుగధాళ ధళ్యములకు
దుంగభద్రాసముత్తుంగ వీచీఘటా
గంభీర ఘుమఘుమా రంభములకు

నిర్నిబంధ నిబంధమై నెనయు కవితఁ
దెనుఁగునను సంస్కృతంబునఁ బలుకనేర్చు
కలికులోత్తంసు శ్రీనాథ కవివరేణ్యు
మెప్పుగాంచితి జగము మేల్మేలనంగ"

మరియుఁ గర్ణాటమేదినీభార ధరణ దక్ష దక్షిణ భుజాభుజంగ! రాయవేశ్యాభుజంగ! గండర గండాంక! సంగ్రామనిశ్శంక!

"గగన కల్లోలినీ కల్లోల మాలికా
హాల్లీసకములతోనవఘళించి
చరమ సంధ్యాకాల సంఫుల్ల మల్లికా
స్త బకపంక్తులతోడ సరసమాడి,
శరదాగమారంభ సంపూర్ణ పూర్ణిమా
విమల చంద్రికలతో వియ్యమంది,
బిసరుహాసన వధూపృథుప యోధరభార
హారవల్లరులతో నసగి పెనగి
"వెలయు నాచంద్రతారార్క విలసనమున
దశదిశాక్రాంత మహనీయ తావకీన
కీర్తి, దివ్యోజ్జ్వల స్ఫురన్మూర్తి తోడ
లక్షణోపేంద్ర! ప్రౌఢరాయక్షితీంద్ర!"

అనంతరము, తనముంజేతి సింహతలాటముల కనకురుమణి గణదీధితులు, రాయల సౌవర్ణపట్టస్థగిత మాణిక్యకాంతులు, నొండొంటి నొరసియాడ, వాగ్దేవతావల్లకీ దండంబునానొప్పు తన దక్షిణ హస్తంబెత్తి, హరితాక్షుఁ గలనారాజ దేవేంద్రు నాశీర్వదించెను. అంతట కవిసార్వభౌమ, కర్ణాట సార్వభౌమ ప్రశంసాపూర్వక జయజయ ధ్వానములతోడను, నృత్తగీత వాద్యములతోడను, సభముగిసెను.

—: రెండవ ప్రకరణము :—

కనకాభిషేకము గడిచిన తరువాత నొకటి రెండు వారములుగడిచిపోయినవి. ఒకనాటి సాయంతన సమయమున, తుంగభద్రానదీతీరమున నిరువురు పురుషు లాసీనులై యుండిరి.

ఇరువురు నించుమించుగా సమవయస్కులు; ఇరువురును సుందరాకారులు; ఇరువురు నమూల్య వస్త్రాలంకృతులు; అందొకడు చామనచాయమేనివాడు. ఒకడు కుందనపుబసిండి నిగనిగలుగల దేహచ్ఛాయగలవాడు. ఇరువురి ముఖముల యందు నించుక దైన్యచ్ఛాయయు, నించుక రోషారుణ రేఖయుఁ గోచరించుచుండెను. ఎద్దియో ప్రతీకారవాంఛ, ఎద్దియో అవమానజనిత రోషానలము. వారి హృదయముల దహించివేయుచున్నట్లు, ఎడనెడ వారు నిగుడ్చు నిట్టూర్పుల వలనఁ దెలియుచుండెను. అందుఁ జామనచాయమేనివాఁడిట్లు మాటలాడ నుపక్రమించెను.

"రాజనాథా! మీ నాయనగారిప్పుడేమి చేయు చున్నారు?"

"ఇప్పుడు వారీయూర లేరు; ఈ యూరికి కొలది దూర ములో నున్న తమ బృందావన భవనమున నివసించు చున్నారు."

"ఏమి! చెప్పినావుకావు! డిండిమభట్టారకుఁడీ యూర నే లేరా? అవును: మానముగలమానిసి యెవ్వఁడట్టి తిరస్కార మును సహింపగలడు?"

వీరన్నా! నీవు పొరపడుచున్నావు. మానాయనగారి, ముఖమున నవమాన జనిత ఖేదలేశమును గానరాదు. ఉపరి యీవిషయమునఁ దమయానందమునే వెలువరించినారు."

" ఏ విషయమున ? "

"కనకాభిషేక విషయమున "

“ ఏమి? ఇంతగానున్నదే? మఱిపట్టణము నేల విడిచి పోయిరి? ”

“ వీరన్నా! నీవు నాయనగారి ప్రకృతిని బాగుగా నెఱుగవు. అందులకే యిట్లు మాటాడుచున్నావు. ఆయన శాంత సద్గుణమూర్తి. తాను వాదమున నోడిన మరునాడు, వారే స్వయముగ శ్రీనాథుని మాయింటికాహ్వానించి విందు చేసినారు. ఆ దినమున నాతో “రాజనాథ్! ఏల దీనవదనుండవై యున్నావు. వాగ్దేవతయెందున్నను, నుపాస్యయే కదా! నేడు శ్రీనాథునిరసనపై నామె తాండవించుచున్నది. ఆధేయమునుబట్టి యాధారమును, మనకుం బూజ్యమే. ఇంతకును జయాపజయములు దైవాధీనములు. క్షణికములగు వీనికై భ్రమ ప్రమాదములకు లోనుగాకు” మని పలికినారు. ఇంక పురమును వీడిపోవుటకుం గారణమాయనయే యిట్లు చెప్పినారు. “నేననిన నపరిమితమగు ప్రేమగలవారనేకు లున్నతోద్యోగు లీపట్టణమునంగలరు. నేడును నా యెడ గురుభావముగలవారే. ఇప్పట్టున నేనిచ్చటనుండుట వారి యుత్సాహమునకు భంజకముగానుండును. అర్హ సన్మానమును మానలేరు.; అభిమానములం ద్రెంచుకొనంజాలరు. ఇట్టి విషమ సమస్యవారికిం గలుగకుండం గొలదికాలము నే నూరు విడిచి, బృందావన భవనమున వసింతును”

“మఱి శ్రీనాథుడు విందారగింప నేతెంచెనా”

“ఆఁ! వచ్చినారు. శ్రీనాథభట్టారకులు నిగర్వ చూడామణులు. ఆయన మహాపండితుఁడు; మహాకవి; మహా

భక్తుఁడు. ఇంచుక శివప్రీతికలవాఁడు. కాని, ఉద్ధతులయెడ నుద్ధతుఁడు; నమ్రులయెడ నమ్రుఁడు. పూజ్య పూజా వ్యతిక్రమమును సహింపఁజాలఁడు. నానాయనగారితో నాయన సల్పిన వినోదగోష్ఠి మధురాతి మధురము. ఆయనవాక్కులలో నమృతము వర్షించును; ఆయన చిఱునవ్వులలో నమరద్రుమసుమజాలములు చిందులుద్రొక్కును.

(కోపముతో) "చాలు నీయుపన్యాసము. పులికడుపున నక్కపుట్టినట్లు, డిండిమభట్టారకుల కడుపున నీవు పుట్టితివి. గురుదేవులకు జఱిగిన యీ తిరస్కృతి సహింపరానిది. గురుజన తిరస్కారమును సహించిన యీ జన్మ కాల్పనా. నీ తండ్రిమాట అటుండనిమ్ము. ఆయన యెంతటి పండితుఁడో, అంతటి యమాయికుఁడు. అదియునుగాక మఱొకతీరున నాయన ప్రవర్తించుటలో కారువాదజనకమగును గదా! ఈతిరస్కృతికిఁ బ్రతిక్రియ నాయన యాత్మీయులే, శిష్యవర్గమే, ఆచరింపవలయును. ఇంకనైన నీ యుపన్యాసములఁ గట్టిపెట్టి కర్తవ్య పరాయణుఁడవుగమ్ము."

" వీరన్నా! నీమాటలు నాకర్థమగుటలేదు. నన్నేమి చేయుమందువు? ఇంతకు నీ విషయము నవమానకరముగఁ బూజ్యపాదులగు మాతండ్రిగారు తలంపనే లేదుకదా! ఇంకఁ బ్రతిక్రియయనఁగా నెట్టిది? ఎందులకు? "

" అవును; గురుదేవు లీవిషయమునఁ జోక్యముచేసికొనరనుమాటయు, వారిద్దాని నవమానకరముగ భావింపలేదనుమాటయు వాస్తవములే. అయిన నీ ప్రతీకార వాంఛ

యెందులకని యందువా? వినుము. అందే సర్వము నిమిడి యున్నది. అది మీనాయనగారెఱుఁగరు. ఈ యూరగల కొలదిమందికి మాత్రమే ఆతంత్రమంతయుఁ గరతలామల కము. కాని ముందొకటి రెండు ప్రశ్నలకు సమాధాన మిమ్ము? ప్రౌఢదేవరాయలు, పక్షపాతము లేకుండగనే యిందుఁ బ్రవర్తించెనందువా? ఈ వాదోపవాదముల సారా సారములఁ దూచిచెప్పగల పండితులీపట్టణమునఁ గలరనియే నీ యభిప్రాయమా?"

"అవునదియే నాయభిప్రాయము, ఇందు రాయ లంతటివాడు పక్షపాతము వహింపఁ గారణమేమున్నది. శ్రీనాథుండాతని కేమైన మేనమామకొడుకా? మానాయన గారు కాకపోయిరా?"

(వెడవెడనవ్వి) "అవును. నీయభిప్రాయమెట్లుండునని నేనెఱింగియే ప్రశ్నించితిని. నీ కన్నులయెదుట జఱుగు విష యములుకూడ నీవు తెలిసికొనలేవు. రాజుల దురభిమాన ములు నీకింకను బరిచితములు కావు. డిండిమభట్టారకులనిన విద్యానగర వాసులకొక దైవము. ఆయనవాక్యమే వేద వాక్యము. ఆయనయాజ్ఞ యనుల్లంఘనీయము; శిరసాధార్యము ఆయనకుగల గౌరవము రాజునకుఁ గూడలేదు. విరూపాక్ష ప్రసాదము ముందు డిండిములకును, తరువాత రాయలకును బోవును. ఇదియంతయు సామాన్య విషయమనియే నీయభి ప్రాయమా" రాయల హృదయమున నీర్ష్యాసూయలు రగు లొకొనుట కియ్యవి చాలవా? మఱియు నీమధ్య, మహా

మంత్రులకును డిండిములకును నొక ముఖ్య విషయమున వాదోపవాదములు గడిచినవి. అందు గురుదేవుల సిద్ధాంతము రాజాభిప్రాయమునకు విరుద్ధము.

"ఏవిషయమున వాదోపవాదములు జఱిగినవి"

"అదియొక రాజకీయ విషయము. రాయలకు చిన్న భార్యపై వలపు మిక్కుటము. కావున నామెకు జనించిన విరూపాక్షునికే తనయనంతరము రాజ్యము చెందవలయునని యాయన యభిప్రాయము. మహామంత్రులుకూడ రాజ నుతానుయాయులే. కాని ప్రజలకు పెద్దభార్య కుమారుడగు మల్లికార్జునుఁడే యిష్టుఁడు కావున ప్రజాభిప్రాయమును గూడ తనకనుగుణముగఁ ద్రిప్పుకొనుటకై, రాయలు డిండిమ భట్టారకుల సాహాయ్యము నపేక్షించెను. కాని డిండిములీ విషయమున మల్లికార్జున పక్షమునే యవలంభించి, రాజ్యా గ్రహత పెద్దవానికేగాని చిన్నవానికి లేదని శాస్త్ర నిదర్శన పూర్వకముగ స్థిరీకరించిరి. అది రాయలకు రుచింపలేదని వేఱె చెప్పవలయునా? "

"నీకీ రహస్య విషయములన్నియు నెట్లు తెలిసినవి?"

"నేను కేవల దండనాథుడను మాత్రమే కాదు. రాజ సోదరుఁడగు వీర ప్రతాపునకు నేనాంతరంగికుఁడనుగదా! ఆతడే నాకీ రహస్యములఁజెప్పెను. వీని నొరులెఱుగరాదు. నీవు మద్గురు దేవుల ప్రియపుత్త్రుఁడవు గావునను, నాకుఁ బ్రియమిత్రుఁడవుగావునను ఈ రహస్యములు నీకుం

దెలియఁ జేసితిని. ఇప్పుడైన నీసందేహము తీరినదా? రాయలకు డిండిమభట్టారకులపై క్రోధముకల్గుటకుఁ గారణము గలదందువా? లేదందువా? క్రోధాంధులును, తదనుయాయులు సత్యనిర్ణయమున నెంతటి శక్తిమంతులగుదురో నీవే యోజించుకొనుము."

"అబ్బా! ఈ విషయమున నింత తంత్రమున్నదా! ప్రౌఢదేవరాయలు పయోముఖ విషకుంభమని నాయనగారికిఁ దెలియదు."

"అవును వారికి తెలియదు, ఇంతదనుక నీకును దెలియదు. సరికదా! ఇంక కర్తవ్య పరాయణుడవుకమ్ము. నాయుపదేశానుసారమాచరింపుము"

"నీయుపదేశ మేమి? దానిని నేనెట్లాచరింపగలను. సార్వభౌముడేడ? నేనేడ?"

"ఓయి వెఱ్ఱివాడా! నీకెందులకీ యాలోచనము. నీవు నిమిత్తమాత్రముగ నిలువబడుము. మీ తండ్రిగారవమాన దుఃఖమున క్రుంగి కృశించి, మంచముపట్టి యున్నారని మాత్రము చెప్పుచుండుము. నీవుచేయవలసినదంతే. తక్కిన పనులన్నియు మేము చక్కబెట్టుకొందుము. గురుదేవుల సారస్వత సార్వభౌమత్వము వారికి దక్కవలయును; కంచుఢక్క మ్రోతలు దిశాగహ్వరములఁ బ్రతిధ్వను లీయవలయును; వంది బృందమరుణ గిరినాథ డిండిమకవి సార్వభౌముల జయ

గీతముల నెలుగెత్తి పాడవలయును; ఆనాడు మనము నిద్రింప వలయునా— ఏమందువు?

"అట్లే కానిమ్ము"

—: 3 వ ప్రకరణము :—

అది చంద్రకాంత శిలా వినిర్మిత మనోహార హార్మ్య రాజము. మధుమాస రాకానిశాకర కిరణజాలమున నయ్యది యజరామరసుగు మహాకవుల కీర్తిపుంజమువోలె ధగధగ మిలమిల మెఱసిపోవుచుండెను. కైలాస శైలముభంగి నచంచలమై, గిరిశాట్టహాసము కరణి నుద్ధతమై, గంగాస్రవంతి వోలె నాత్మానంద దాయకమై, నవవికసిత మల్లికా కుసుమ రాశివోలె మనోజ్ఞమై, యా ప్రాసాదరాజ మొప్పాలుచుండెను. మనోజ్ఞ ముక్తాహార శోభిత హరినీలమణిస్థగిత కుడ్యభాగములు. విద్యుద్వ్లాహకములువోలె నేత్రానంద దాయకములగుచుండెను. ఆభవనమును జుట్టి యొక మహో ద్యానముకలదు. అందమ్లాన సురభిళ కుసుమసంతతులచే నొప్పారు, నికుంజపుంజము లనేకములుగలవు. పల్లవిత కుసు మిత ఫలిత తరుసంతతులచే, నాయుద్యానము, నందన చైత్ర రథములఁ దిరస్కరించుచుండెను. ఆరామ దీర్ఘికావికచకల్హార మాధుమత్త బంభర ఝుంకారములచేతను, జ్యోత్స్నాభ్రమితో త్థిత కీర శారికాకలస్వనముల చేతను, ఆయారామము గాన మందిరముకరణి నొప్పారుచుండెను.

క్రమ క్రమముగా, నిశాకరుడాకాశ మధ్యభాగమున

కేతెంచెను. వినీల స్వచ్ఛమగు నాయాకసమున శశాంకుండు, కాళిందీ మనోజ్ఞ తరంగడోలికలపై లీలావిహారముసల్పు రాయంచవోలె గన్పట్టుచుండెను. పిండియారబోసినట్లు, పాల వెల్లి పొంగి పొరలినట్లు, వెన్నెల విశ్వవ్యాప్తమై యుండెను. నగరమంతయు మాటుమణిగియుండెను. శాంత పావనమును ప్రసన్న గంభీరమునగు నాసమయ మనుభవైక వేద్యము; సహృదయ హృత్కవాట పాటనకళావిశిష్టము.

అట్టి సమయమున నాహర్మ్యపరిభాగమున నొక తేజోమూర్తి పద్మాసనాసీనుడై యుండెను. అతని శరీరమునఁ జలన మించుకంతయును లేదు. అతడు కనులరమోడ్చెను; చూపునాసికాగ్రమునఁ గేంద్రీకరించెను. మకరకుండల కాంతు లాతని గండభాగమునఁ బ్రతిఫలించుచుండెను. విశాలఫాల భాగము భస్మత్రిపుండ్రాంకితము. సుదృఢమును, ఋజ్వాయత మునగు నాతని విశాల వక్షముపై స్ఫటిక రుద్రాక్షమాలలు గానవచ్చుచుండెను. అచంచలము నతిగంభీరమునగు నాతని తేజోమూర్తి, యోగముద్రాభి ముద్రితుఁడై యున్న పరమ శివుని దలపునకుఁ దెచ్చుచుండెను.

ఆకసమునుండి యమృతకిరణుని కాంతిపుంజమాతనిపైఁ బడుచు నా ప్రసన్నగంభీరమూర్తి కమర తేజమును గల్పించు చుండెను. మీఁద వినీల స్వచ్ఛమగు నాకసము; అంగుఁగాంతి నిస్తంద్రుఁడగు చంద్రుఁడు క్రింద రాజతాచలమును దలపించు ప్రాసాదరాజము; దానిపై ఖేచరీ ముద్రాభిముద్రితమైయున్న యొకభాస్వత్తేజః పుంజము. ఎంత రమణీయము? ఎంత

పావనము? అదృశ్య రామణీయకముతాగతీతము; అనుభవైకవేద్యము.

ఒకటి; రెండు; మూడుగంటలు గడచినవి. అంత నిరువురు పురుషులచ్చోటికి మెల్లమెల్లగా వచ్చిరి. వారొకరితో నొకరుమాటాడుకొనుటలేదు. ఆ యోగమూర్తి కొంకించుక దూరమునఁ బిట్టగోడకానుకొని నిలిచియుండిరి. ఒకగడియసేపట్లేవారుండిరి. కొంతసేపటికాతని కనుదమ్ములు విడివడినవి. ఆకర్ణాంతమగు నా నేత్రద్వయమునుండి యమేయతేజఃపుంజము నిర్గతమగుచుండెను. అతఁడాగంతుకులవైపు చూడలేదు. ఎదురుగానేయుండియు వారాతని దృష్టిపథమునఁబడలేదు. అంతక్షణము నాత్మనిష్టమునగు నాతనిదృష్టి యుప్పుడాకసమువంకకుఁ బ్రసరించుచుండెను. ఉండియుండి యాతఁడుచ్చైస్స్వరమున, "శివ! కాశీధవ! నీలకంఠ! మదనధ్వంసీ!" యని శివనామస్మరణముఁ గావించెను. ఆ మేఘగంభీర నిర్ఘోషమునకు — ఆ దుందుభిధ్వానమునకు ఆ ప్రాసాదమంతయు మార్మ్రోగెను. అగంతుకులు మఱిచలింపక నిలిచియుండి యనిమేషనయనముల నామహనీయ రూపమును గాంచుచుండిరి. అంతఁగొంతసేపటికి మెల్లమెల్లగ నాతని దృక్కులు వారిపైఁ బ్రసరించెను. ఆ కన్నులలోనున్న ప్రశ్నమును వారప్పుడే గ్రహించి, "ఇప్పుడే వచ్చితి" మని సమాధానమొసంగిరి. అంతట నాతఁడు వారిలో నందమైన తెవిపోగకన్నులును, విశాలఫాలమును, నూనూగుమీసలును, కుందనము వంటి మేనిచాయయుఁగల యువకునితోనిట్లు

ప్రసంగింప నారంభించెను.

"దుగ్గనా! రాజ ప్రాసాదమునకుఁ బోయితివా?

"పోయితిని."

"రాజేమనినాఁడు.

"మనమీ పట్టణమును వీడుట తనకెంత మాత్రమును సమ్మతముగాదనినాడు. కవిసార్వభౌములతోడి యెడబాటును తాను సహింపఁజాలనని తమతో మనవిచేయుమనినాఁడు."

"నీవేమంటివి?"

"నేనే మందును? తుదకొక వత్సరమైన మీరిందుండక తప్పదని పట్టుపట్టినాఁడు. నేనందుల కంగీకరించి వచ్చితిని."

"మంచిపనియే చేసితివి; నేను చెప్పినదొకటి; నీవు చేసినదొకటి; కానిమ్మిదియు నొకందుకు మేలే" (నిట్టూర్చి) "ఈశ్వరేచ్ఛ"

"మంచి యీశ్వరేచ్ఛయే; కొండవీడువదలి యిప్పటికించుమించుగా నారు నెలలు కావచ్చినది. నీవు విఘ్నేశ్వరుని వంటివాడవు. విందునకు పిలువనివారిదే పాపము. నీవు మాత్రము విందుభోజనమునకు సిద్ధము. ఇట్లే, నెలలో కావలసిన ప్రయాణ మారు నెలలు పట్టినది.

"(చిరునవ్వుతో) అవునోయీ! దగ్గుబల్లివారు మిక్కిలి సుకుమారులు. కడుపునిండ తినలేరు; తిని యరిగించుకొనలేరు"

"అవును. మేమట్టివారమే. కావుననే నీభోజన

ప్రియత్వమింత నిరాఘాటముగ సాగుచున్నది. ఉన్నదంతయు మేమే తినివేసిన నింక నయ్యగారి బొజ్జ వీధినిబడవలసినదే."

"ఓహో యుక్తిప్రత్యుక్తులలో నీవింతవాడవైతివని నాకు తెలియలేదు."

"తెలియుటకు నేనేమి గౌడడిండిమభట్టు కంచుఢక్కను బగుల గొట్టించితినా"

"ఆఁ! పగులగొట్టింపకేమి? నీవును మీయక్కయుఁ దలచుకొన్నచోఁ, గంచుఢక్కలొక్క లెక్కయా! వందల కొలది రాతిరోళ్ళే పగులగొట్టగలను."

"అన్నిరోళ్ళు పగులగొట్టుటకెన్ని విందులారగింప వలయునో; ఆహారముతోడిదేగదా బలము."

"దానికేమిలే. శరీరబలమున మీరద్వితీయులు: దీనికితోడు కొంచెము బుద్ధిబలమే యున్నచో—"

"శ్రీనాథకవిసార్వభౌములతో దేశదిమ్మరులవలె మేమూరూరఁ దిరుగము"

"షెబాస్! ఎన్నిమాటలు నేర్చితివోయి. నీవింకను పసివాడవేయనుకొనుచున్నాను. (వీపుపై మెల్లగ నిమురుచు) ఎల్లుండినుండి నైషధమారంభింతములే; కినియకు. (కొంచెము సేపాగి) దానికేమిగాని దుగ్గనా! మనభీము లేడా?

"(దగ్గరనుండియే) బాబూ! ఇందేయున్నాను."

"ఓహో! ఇందేయున్నావా! క్రిందికేగితివనుకొంటిని"

"అవును బాబు! క్రిందికేగి యిప్పుడేవచ్చితిని అమ్మగారు పిలిచినారు."

"ఎందులకు ? "

" .... "

" ఏమి? మాటాడవు "

" .... "

" మా చద్దేవి రాకనుగూర్చి యడిగినదా?

" .... "

" సరే! నీవు చెప్పకున్నను నేను గ్రహింపగలను. దాని కేమిలే. కర్తవ్యమాలోచింతము మాచలిద్దేవి వచ్చినదా"

"వచ్చినది. ఒకటిరెండు దినములలో రాజదర్శనము కూడ చేయునఁట. రాయలయనుజ్ఞా పత్రము వచ్చినదఁట. రేపు తమదర్శనమునకు వత్తునని మనవి చేయుమనినది. "దిగ్వి జయానంతరము, గురుదేవుల పాదపద్మముల సన్నిధి నెప్పుడు వ్రాలుదునాయని నాహృదయ భ్రమరము తహతహలాడి పోవుచున్నది" అని తనమాటలుగా మీతో మనవిచేయ నన్ను మఱి మఱి ప్రార్థించినది."

"సరే! ఆమెనొకసారి చూడవలయును"

దుగ్గన:- ఈ మాచద్దేవి యెవరు?

శ్రీనాథు:- ఆమె యొక వారాంగన. నాశిష్యురాలు. సంగీత సాహిత్యములందసమాన పాండిత్యము గలది. అనేక రాజాస్థానముల మెప్పులందినది. ఇందు నేనుంటిననివిని, యిచ్చోటికే వచ్చినది.

దుగ్గన:- (మొగము వాల్చి మెల్లగా) ఇట్టి శిష్యురాండ్రు తమ

కనేకులున్నారనుకొందును.

శ్రీనాథు:- ఆ! అటే. ఉన్నవారిలో నీమె యగ్రగణ్య. చిన్న తనమున మనింటికి తఱచుగా వచ్చెడిది. నీవప్పటికి పసి వాడవు. కావుననే యిట్లనుచున్నావు. (చిఱునవ్వుతో) దుగ్గనా! నీయభిప్రాయము నాకు తెలియనిదికాదు. నీవును మీయక్కయునొక్క ధోరణిలోనే యున్నారు. మీరే యననేల? లోకులనేకులు వస్తుతత్త్వ వివేచనా శూన్యులే శ్రీనాథు నర్థముచేసికొనిన వ్యక్తి యిప్ప టికి జనింపలేదు. ఇకముందుపుట్టునను నమ్మకము నాకు లేదు. రాజులతోడను, రాజ మంత్రులతోడను మిక్కిలి సన్నిహితత్వముగల నేను చిత్రమగు జీవిత మార్గము నవలంభింప వలసివచ్చినది. నాహృద యము— నాయాత్మీయత— నాగ్రంథములలోఁ దెలియును. రాజులతో నాకుగల యనుబంధము, కృత్యవతారికలలో వ్యక్తమగును.

దుగ్గన:- (తలవాల్చియే) తమచాటువులు—

శ్రీనాథు:- (ఉద్రేకముతో) నేను ప్రేమించిన నాదేశము- అందలి వివిధనాగరకతలు— నాచాటువులలోఁ జాటి చెప్పికొన్నాను. మంచియో చెడ్డయో— లోప భూయిష్ఠముమో లోపరహితమో— ఉన్నదున్నట్లు- చూచినది చూచినట్లు- భావించినది భావించినట్లు- చెప్పినాను. అందుఁగూడ నపార్థములఁ గల్పించువారుం దురా? ఉండని మ్మ్;. నేనది గణింపను.

దుర్గ:- (పాదములపైఁబడి) బావా! నన్ను క్షమింపుము. అలోకసామాన్యమగు నీ ప్రభావమును నేను కనుగొనఁజాలనైతిని.

శ్రీనాథు:- (తలనిమురుచు) లెమ్ము! లెమ్ము! ఇందు క్షమించుటకేమున్నది. ద్విధాభిన్నము- అంతరంగముననొకటి, బహిరంగముగ నింకొకటి- అగు శ్రీనాథుని జీవితమొక క్లిష్ట సమస్యయగుట యాశ్చర్య జనకము కాదు. ఒక్కొక్కప్పుడు నా జీవితము నాకే యాశ్చర్య జనకముగానుండును. నను జూచి, నాలో నేనే నవ్వుకొనుచుందును. దుర్గనా! నీ వింకను బసివాడవు. నీకు దెలియని పరమ రహస్యములనేకములు గలవు. ఇట్టివి శాస్త్రజన్యజ్ఞానమువలన నలవడునవి కావు. "బహుధా విప్రతిపత్తి నీవిషయములే పాడైనశాస్త్రార్థములే" కేవలమగు ననుభవమే యిందులకుఁ బ్రమాణము మానవుడెంతటి యున్నతుఁడో అంతటి యధముఁడు. అతని కుద్గతి యెంత సుకరమో, పతనము నంతసన్నిహితమే. మఱియుఁ బశుపక్ష్యాదులకుఁగల స్వేచ్ఛ మానవునకు లేదు. వానికి జీవిత బాధ్యతలే లేవు. సృష్ట్యాదినుండి నేటివరకును వాని జీవిత విధానమొక్క తీరుననేయున్నది. అవి పుట్టును; పెఱుఁగును; చచ్చును. అంతే. మానవుఁడో- అట్లు గాదు. వీనికి సంస్కృతియున్నది బాధ్యత యున్నది. ఉన్నది అను విషయమున విప్రతిపత్తి

నేమియును లేదు. ఎంతవఱకు? అను విషయముననే శాస్త్రములు పరస్పర సామరస్య హీనములై యున్నవి.

దుర్గన:- శాస్త్రములుకూడ ననుభవజ్ఞులైన మహర్షుల యభిప్రాయము లే కదా!

శ్రీనాథు:- అవును. అందులకే వానియందు నభిప్రాయ భేదములుండుట కవకాశమేర్పడినది. ఒకరు పోయిన త్రోవనింకొకరు పోవు. అందరు ననుభవజ్ఞులే, అందరు వేద వేదాంగ పారంగతులే. ఒక్కటి మాత్రము సర్వథా సత్యమని నాయభిప్రాయము.

దుర్గన:- ఏమది?

శ్రీనాథుఁడు:- మానవుఁడు సర్వ భారములు తానే తలపై నిడికొని, సర్వమునకుఁ దానే కర్తనను నహంభావమును వహించియున్నాఁడు. పుణ్యపాపములు- సుఖదుఃఖములు- వేయేల, సర్వము నీతని యధీనమనియే యీతని తలంపు. కానియనుభవజ్ఞుల నడుగుము! జీవితము యొక్క సుడిగుండములలో మునిగి తేలిన వారి నడుగుము? వారే నిజము చెప్పగలవారు. వారే సత్యస్వరూపమును ముఖాముఖి చూచినవారు. సర్వము నీశ్వరేచ్ఛ మానవ ప్రయత్నము నిమిత్త మాత్రము. ఈ రహస్యము నెఱింగి, జీర్ణించుకొని, యనుభవములోనికిఁ దెచ్చికొనినవాఁడు, మాయా

తీతుఁడు. ద్వంద్వరహితుఁడు.

దుగ్గ:- బావా! ఇట్టి తత్త్వప్రతిపాదకమగు గ్రంథమొక్కటియు నీవు వ్రాయలేదేమి? ఎంత వ్రాసినను శృంగారమే.

భీములు:- ఆరాధ్యచరితమును వ్రాసిరికదా!

దుగ్గన:- అందు భక్త్యున్మాదముదక్క తత్త్వ ప్రతిపాదనమేమి కలదు?

శ్రీనాథుః:- ఆరాధ్యచరితముమాట యటుండనిమ్ముగాని భక్తివిషయమున నొక్కమాటవినుము. భగవద్భక్తి లేని తత్త్వజ్ఞానము, నిస్సారము. తేజోహీనము. భ్రమప్రమాద సంకలితము. ఊహాతీతములగు విషయము లెన్నియేని కలవు. ఈ మహా విశ్వతత్త్వ రహస్యములు, మానవబుద్ధి కతీతములు, కావున భక్తియే పరమ శరణ్యము. భక్తితోడిజ్ఞానము, ప్రతిభతోడి వ్యుత్పత్తివలె, దోషదూషితముగాకుండును. అది యటుండనిమ్ము. ప్రస్తుత విషయము వినుము. మాచల్దేవి వారాంగనయనియు, నపరూప రూపరేఖా లావణ్యములు గలదియనియు, సంగీత సాహిత్యముల నద్వితీయ యనియు ముందే చెప్పియున్నానుగదా! ఆమె యిప్పుడిచ్చటికి వచ్చుటచే మనకొక మహత్తర కార్యము సుసాధ్యమగును. ప్రౌఢదేవరాయలు మనల ననేక విధముల సత్కరించినాఁడు సుశ్లోకుఁడు. కాని యాతని కంతశ్శత్రువులు గలరు. వారాతని యెడల

ననేకములగు కుట్రలు పన్నుచున్నారు. అవకాశము చిక్కిన నాతని ప్రాణములకే ముప్పుఁగల్పింప నిశ్చయించుకొని యున్నారు. ఈ యంశముల నేనిచ్చటికి వచ్చినకొలఁది కాలముకే తెలిసికొంటిని. కాని యప్పుడు నేను కేవల తటస్థుఁడను. కాని నేఁడు పరిస్థితులు **మారినవి**. డిండిముల **పరాజయము** నాధారముగఁ జేసికొని, రాయల శత్రువులాతనిపై లేనిపోని నిందలు మోపుచున్నారు. ఆ యపప్రథ సహింపరానిది. అందు మనకును సంబంధమున్నది.

సుగ్గన:- అది యెట్లు?

శ్రీనాథు:- అదియొక చిత్రగాథ. దానిసారముమాత్రమిది. కొన్ని రాజకీయ విషయములలో రాయలకును డిండిమ భట్టారకులకు నభిప్రాయ భేదము కలిగినది. అది కారణముగా రాయలకాతనిపైఁ గ్రోధము కలిగినదనియుఁ, దన్మూలముననే, వాదోపవాదములలో శ్రీనాథుని పక్షమునే యవలంబించి, యాతనికిఁ బరాభూతి కల్గునట్లు చేసెననియు నందువలన శ్రీనాథుని విజయము న్యాయసమ్మతము గాదనియుఁ దత్ప్రతీకారమాచరింపవలయుననియు, డిండిములపై గురుభావముగల ప్రజలలో, రాయల శత్రువులు, ప్రవాదమును బుట్టించుచున్నారు.

దుగ్గన:- ఇందు తెర వెనుక డిండిముడుకూడ కలఁడనుకొందును.

భీములు:- లేకేమి? ఆయనకు లేని బాధ ప్రజలకేమి? ఈనాటక

మున కంతకు సూత్రధారి యాయనయేయని నాయభి
ప్రాయము.

శ్రీనాథుః- శివ! శివ! ఆతఁడీ విషయము తెలుఁగనే
యెఱుఁగఁడు. ఆవిషయమును నేను ఘంటాపథముగఁ
జెప్పగలను.

దుగ్గనః- అయిన నింద మాచల్దేవి యేమిచేయగలదు?

శ్రీనాథుః- చేయఁగలిగినది చాలగలదు. ఈ పట్టణమామెకు
సుపరిచితము. అదియుఁగాక ఇట్టి రాజాస్థానము లనే
కము లామెకు సుపరిచితములు.

దుగ్గనః- రాయలీ కుతంత్రము తెలుఁగునా?

శ్రీనాథుః- ఎఱుఁగఁడు. సరికదా ఇప్పట్టున నీయఁశముల
గూర్చి చెప్పినను నమ్మఁడు.

దుగ్గనః- విషమపరిస్థితియే.

భీములుః- నేడు విరూపాక్షునిమ్రోల మాచల్దేవి యభిన
యించునఁట.

శ్రీనాథుః- అవునామె ప్రప్రథమున స్వామిసేవ గావింపనిదే,
మహేంద్రుని సభకుఁగూడ నేగదు.

దుగ్గనః- అంతభక్తురాలా?

శ్రీనాథుః- మఱేమనుకొంటివి? అంతేగాదు. వితరణఖని.
ఇటీవలనే తనకుఁగల సర్వస్వము, వేదవేత్తలగు
విప్రులకును, బీదలకును దానము చేసివైచినది.

మగ్గన:- అయ్యో! అట్లయిన నామె కుపాధియేమి?

శ్రీనాథు:- వెఱ్ఱివాఁడా! ఆమెకంతమెత్తిన కనకవర్షము కురిసి యును. రాజాధిరాజులామెకు దాసానుదాసులు. ఇఁక మీరావలకుఁబొండు. నేను ప్రాతఃకరణీయముల నిర్వర్తించుకొనవలయును.

—♦ 4 వ ప్రకరణము ♦—

ఆనాఁటిరాత్రి ముత్యాలశాలలో మాచల్దేవి భరత నాట్యము గావించుననియు, నద్దానికి తాము తప్పక విచ్చేయ వలయుననియు, విద్యానగరమునఁగల వివిధ రాజకీయోద్యోగు లకును, సంపన్నులగు పౌరులకు నాహ్వానపత్రిక లంపఁబడినవి. ఆ దినమంతయు రాజసేవకులకు తీరుబడియే లేదు. వారిపని యంతయు ముత్యాలశాల నలంకరించుటతో నై పోయినది. ఆభవనమంతయు మణిమాలాలంకృతమైయుండెను. చిత్ర విచిత్రములగు మణి భిత్తికలతోడను, బంగరు జలతారుగల పట్టుచాందినీలతోడను, ఆప్రాసాద మలంకృతమై యుండెను. క్రింద వివిధవర్ణోపేతములగు రత్నకంబళులును, ఇరుపార్శ్వ ముల నాసనములును అమర్పఁబడి యుండెను. అందుఁగొన్ని స్వర్ణమయములు ముక్తామణిమాలికాలంకృతములు, కొన్ని దంతపుఁబనిచేతగలవి. అవిగారుడుత్కీర్ణములు. కొన్ని యాసనములు రాజతములు; హరినీలాశ్మఖచితములు. ఒక యాసనమునకును ఇంకొక యాసనమునకును మధ్య బారెడు దూరముండెను. వెనుకభాగమున జంగమ హేమపల్లులవంటి చామరగ్రాహిణులు నిలిచి, తాళవృంతములతో వీచుచుండిరి.

దూరమున చంద్రకాంత శిలావినిర్మితమగు నొకవిశాల వేదికపై చింతామణీపీఠముం దలపించు సింహాసిక యొండు గలదు. అది స్వర్ణమయము అనర్ఘమణిగణాలంకృతము. ఆ వితర్ది కెనిమిదిమెట్లుగలవు. అవి సువిశాలములు నున్న తాసనో పేతములునై యుండెను. రాయలకించుక క్రిందనున్న యాసనములపై మహామంత్రియుఁ బ్రధానదండనాథుఁడును ఉపవిష్టులగుదురు. తరువాతిమెట్టుపై మహాకవులుపవిష్టులగుదురు. తరువాత రాజబంధువులు, రాజకీయోద్యోగులు నర్హతలఁ బట్టి యుపవిష్టులగుదురు. ఆవితర్దివెనుకనున్న తెరలలో నతః పురాంగనలుందురు. సభ్యులకువారు కానరారు కాని సభా కార్యక్రమమంతయు వారికిగన్పట్టును. సభలో రాయలకు కుడి వైపుననున్న యాసనములపై పురప్రముఖులును, ఎడమ వైపున రాజకీయోద్యోగులు నధివసింతురు.

నాటిరాత్రి ముత్యాలశాల దీపికాసహస్ర విరాజితమై కన్నులు మిరుమిట్లుగొల్పుచుండెను. అగురుధూప వాసనా వాసితమై, చాంపేయమల్లికాద్యనేక సురభిళ కుసుమమాలికా లంకృతమై యాభవనము సుధర్మను దలంపునకుఁదెచ్చు చుండెను.

పన్నీటజలకమాడి, మంచిగంధము నొడలినిండబూసి కొని, ముత్తియముల కూర్పుగల కుళ్ళాయిలుధరించి, చేత రోజాసుమగుచ్ఛముల విలాసముగఁద్రిప్పుచు, బంగరు జలతారుగల పట్టుపుట్టములు వలెవాటువైచుకొని కొందరు

పెద్దలరుదెంచిరి. ఎఱ్ఱనిముఖములు బట్టపై బంగరు చమికీపని చేసిన యంగరఖాలు తొడుగుకొని, యత్తరువులు మెయినిండ నలదుకొని, సంపెగనూనెరాసిన జుట్టునున్నగదువ్వి, రోజా సుమమ్ములదండ మణిబంధమునఁగీలించి, యమూల్యముక్తాహారములు కంఠసీమ మెఱయ విలాసముగఁ గొందరు యువజనులేతెంచిరి. ఆనాటిపౌరుల వివిధ వేషముల నలంకారముల వర్ణింప వాగ్వధూటికైన నలవికాదు.

సాయంసమయమగుసరికి సభా భవనమంతయుఁ గ్రిక్కిరిసి యుండెను. కొందఱు మిత్రులతో నిష్టగోష్ఠి గావింపుచుండిరి. కొందఱు వయసుకాండ్రు తాళవృంతములు బట్టి నిలిచిన తరుణీమణుల నెఱజవ్వన పుంచికము మెచ్చుకొనుచు, తన్ముఖసౌందర్యవిలోకన తత్పరులై యుండిరి. కొందరు నవ్వుచుండిరి. కొందఱు కేరుచుండిరి. కొందఱూరక చూచుచు, దీర్ఘాలోచనము చేయువారివలె నెడనెడ కన్నులు మూయుచుండిరి. ఇట్లు సభాభవనమంతయు వివిధ భావసమ్మిశ్రితమై యుండెను.

ఇంతలో ఘంటానినాదము వినవచ్చెను. ద్వాఃస్థిత రాజభటులు విచ్చుకత్తులు పట్టుకొని స్తంభములవోలె నచంచలులై నిలిచియుండిరి. అంతట వీచోపులిచ్చువారు జయశబ్దములు కులుకుచుండగ, బ్రాహ్మణాశీర్వాద పురస్సరముగ రాజదేవేంద్రుఁడు ముందుగా సభాభవనమున కరుదెంచెను. ఆయన వెన్వెంటనే, మహామంత్రులును గవిసార్వభౌములు నుండిరి. అనంతరము సేనాపతి దండనాయకులును,

అమాత్యవర్గమును, రాజబంధువులు నుండిరి. అందరు సుఖోప విష్టులైరి. మరల ఘంటారావము వినవచ్చెను.

పార్శ్వమునగల మార్దంగికులు, మృదంగముల వాయింపఁజొచ్చిరి. ఇంతలో క్రమ విన్యాసముగల గజ్జల మ్రోతవినవచ్చెను. సభాసదుల గుండెలలో నుత్సుకత ద్విగుణీకృతమాయెను. చూచుచుండగనే - తళుక్కున మెఱపు మెఱసినట్లు, పదనుపట్టిన మదనునియస్త్రమొక్కటి రివ్వున నెగిరివచ్చిపడినట్లు, — మాచల్దేవి సభాభవనమును ప్రవేశించెను. ప్రవేశించినంతనే, ఆమె, నృత్యాభినయన పూర్వకముగనే కవిసార్వభౌముల దఱికేగి, తత్పాదయుగళి తన శిరమును సోకునట్లుగ నమస్కరించెను. అనంతరము రాయలకుమ్రొక్కి సభావందన మాచరించెను. అటుపై నభినయ మారంభమాయెను.

ఓహో! దివ్యాంగనా సౌందర్యమంతయు ఁబుంజీభూతమైనదా? లేక, తటిల్లత లేకమై యంగనారూపమును దాల్చినదా? లేక, యాథాయథమై, ఖండఖండమై, భిన్నవస్తుగతమై యున్న విశ్వసౌందర్యమే యేకాధారము నాశ్రయించి, లోక సమ్మోహన దీక్షాబద్ధమైనదా?

ఆమె గజ్జెలు ఘలుఘల్లున మ్రోగినవి సభ్యుల హృదయములు ఝలుఝల్లుమనినవి ఆమెయడుగుతీసి యడుగు వైచుచో, దేహయష్టి నిటునటువంచి కరవిన్యాసమును గావించుచో, నేయంగమున కాయంగమే మనోమోహన

జనకమైయుండెను. కొందఱామె నత్రృప్త నయనములఁ జూచుచుండిరి. కొందఱామె యలోక సామాన్య సౌందర్యాతిరేకమునకు దిగ్భ్రమనందిరి. కొందఱాలావణ్య ఝరీవేగమునఁ గొట్టుకొనిపోవుచుండిరి. కొందఱు తమ్మునుదామే మఱచి వివిధవికారములకు లోనగుచుండిరి. అహో! ఆతను సనోహరమైన విద్యయంగనారూపమున నవతరించినది.

ఆమెకంఠమెత్తినది; వాగ్వధూటీవల్లకీ నిస్వనములు సభాభవనమంతయు నిండిపోయినవి; మహతిమార్రోగినది; కోకిలాంగన కలస్వనమున నాలపించినది. ఆయమృత మధుర హాసమున నమర ప్రసూన సౌరభము గుబాళించినది.

తొలుదొల్త నామె రాధాప్రణయము నభినయించినది. అహో! ఏనాటి బృందావనము. ఏనాటి రాధాకృష్ణుల దివ్య ప్రణయలీలలు, నేటికవి మరల విద్యానగర పౌరులు కన్నులారఁ జూచుచున్నారు. కృష్ణుఁడు ముందున్నట్లే భావించుకొని రాధాదేవి తన్మయత్వమున నృత్యము గావించును. అనంతరము, యోగముద్రయందున్న పరమేశ్వరుని మెప్పింపఁ బరమేశ్వరి నృత్యముగావించును. ఆనాడు మాచల్దేవిలో రాధాదేవి రాసలీలావినోద తత్పరయై చూపట్టినది; పరమేశ్వరి సమాధినిష్ఠుఁడగు సర్వజ్ఞు సంతుష్టాంతరంగుఁ గావించినది.

ఆమెయొకచరణమును బాడి యభినయించును. ఆ యభినయ మార్గమే వేరు; ఆ యాలాపధోరణియే వేరు. ఒకొక్క పదమునందలి భావమొకొక్క యంగవిన్యాసమున వ్యక్త

మగుచుండెను. పరాకాష్ఠనందిన యాభావములన్నియుఁ గ్రమ పరిణామమున రసపర్యవసాయులగుచుండెను. సభ్యులందఱు తన్మయులై తమ్ముఁదామే మఱచియుండిరి. కొంతకాలమా సభాభవనమంతయు నమరవీథీ విహారముగావించెను; మందార మరంద ధారలనాని యానందించెను; అమృతలహరీ తరంగ మాలికాడోలికల నుయ్యాలలూగెను. — వేయేల — ఆనంద బ్రహ్మమే తానైయుండెను.

ఎంతసేపు నృత్తము జఱిగెనో యెప్పుడు సమాప్త మయ్యెనోకూడ సభ్యులెఱుఁగరు. ఇంతలో ఘంటానినాదము వినవచ్చెను. రసప్రపంచమునువీడి, సభ్యులు భౌతికప్రపంచ మున కాలిడిరి.

అంతట పసిడిపళ్ళెరములతో నమూల్యమణిస్థగిత స్వర్ణాభరణములను, రత్నాంబరములనుగొని, కొందఱిందు ముఖులు సభాభవనమున కేతెంచిరి. కర్పూర తాంబూల మును జేతనొని, మహామంత్రులులేచి, మాచలదేవి నృత్త గీత కళాకౌశలమునకు రాజదేవేంద్రులు సంతసించి, యామె కాయ వస్త్రాభరణములను, బదివేల సువర్ణములను, ఆందోళికా చ్ఛత్రచామరముల ననుగ్రహించిరనియు, నామె కర్పూర తాంబూలమును గ్రహించి, సభ్యులలో సర్వులనితోఁచినవారి నొక్కరిని సత్కరింప వలయుననియుఁబల్కిరి. మాచలదేవియు నభినయపురస్సరముగఁ గర్పూర తాంబూలమునందికొని, కవి సార్వభౌములదరికేగి, యొయ్యారముగ నించుకవంగి, యాతని చేతిలో నాతాంబూలము నుంచెను. సభయంతయుఁ గర

ధ్వనులతో మాఱ్ఱ్రోగెను. ఆకోలాహలమును జేసన్నచే వారించి, కవిసార్వభౌములు లేచి, దుందుభిధ్వానమున నానాటి కార్యక్రమమును; నగ్గిన కళావిశిష్టతను బొగడి, తనకానాడు కల్గిన గౌరవము నుగ్గడించి, మాచల నాశీర్వదించి, సభ్యుల నభినందించి, రాయల రసికత నభినుతించి సుఖోపవిష్టులైరి. నాటికి సభ ముగిసెను.

5 వ ప్రకరణము.

సమయము నిశీథము. బ్రహ్మాండ భాండమంతయు నంజనమలందిన ట్లుండెను. కృతఘ్నుల కొనరించు నుపకారములవలె దృష్టులు నిష్ఫలములై యుండెను. కాలరూపుఁడగు నొక మహాదైత్యుఁడు, తన కరాళవదనగహ్వరమున నీ బ్రహ్మాండ కటాహమునంతయు, వైచుకొని, గుటుక్కున మ్రింగనుండెనా యనునట్లు, అంధకారము సర్వవ్యాప్తమై యనుక్షణ విజృంభణమునఁ బ్రాణికోటికి భయంకరమై చూపట్టుచుండెను. చదలమిలమల మెఱయు తారకాని కరము, దరిద్రుని గుణగణములవలె జగదానంద సంధాయకము కాదయ్యెను. అంతట నిశ్శబ్దము తాండవించుచుండెను. ఎడనెడ రాజభటుల కేకలును, విటజనుల హాసప్రసంగములు నా ప్రశాంతికింగొంత హాని కల్పించుచుండెను.

అది విద్యానగరమున డిండిమభట్టారకుల ప్రాసాదము. ప్రాసాదోపరిభాగమున నొక పురుషుడిటునటు ప్రచారము గావించుచుండెను. ఆతఁడుండియుండి నిట్టూర్పులు నిగిడించు

చుండెను. ఆతని నేత్రగోళము లించుక యెఱ్ఱదనముఁగలిగి నిద్రలేమిని సూచింపుచుండెను. ఆతని మనసు క్రోధోద్దీప్తమై, ప్రళయకాల మహోదధిభంగి ఘూర్ణిల్లుచుండెను. ఆతని హృదయ కుహరమున నగ్ని పర్వతముల నేకములు బ్రద్దలగు చుండెను. ముఖము జేవురించెను. కొంతవడికి కొంచెము విస్పష్టముగ నాతడిట్లు పలుకజొచ్చెను "ఆహా! రాయలెంతటి మహాపాపమున కొడిగట్టినాడు. ధర్మరక్షకులగు చక్రవర్తులే యిట్టి పాపాచరణమునకుఁగడంగనింక నార్తజనుల మొర నాలించువారెవ్వరు? అభిప్రాయ భేదములుండిన నుండ వచ్చును. అంతమాత్రమున నిండుసభలో నాతండ్రి నవమాన పఱతురా? అయ్యో! మానాయనగారెంతటి దీనావస్థకుఁ బాల్పడిరి. వారీవిద్యానగరమును వీడవలసివచ్చుననియు నందు నిట్టిపరిస్థితులలో వీడవలసి వచ్చుననియు నెవ్వరైన నెప్పుడైన నూహించిరా? విధి చెయ్దము లనూహ్యములుకదా! అయ్యో! నేనెంత పొరబడుచున్నాను. ఇందు విధి చేసిన దేమున్నది. ఆ యుక్తాయుక్తవివేకశూన్యుఁడు, ఆ క్రూరుఁడు, ఆపాపి, రాజ్య మదాంధకారమునఁ గన్నులుగప్పగా, నా తండ్రికింతటి యన్యాయ మొనరించెను. అవమానము పాల్జేసెను. నేనే డిండిమ భట్టారకుల తనూజుఁడ నేని, నేనే కర్తవ్యపరాయణుఁడ నేని, ఆనీచుని"— అనుచుండగనే యెవ్వరో 'నాయనా' అని యాతని సంబోధించినట్లయ్యెను. ఆతడులికిపడి వెనుదిరిగి చూచుసరికాతని తల్లి శారదాదేవి యందునిలిచియుండెను. ఆమెపాదములపై నాతడు వ్రాలెను. కవోష్ణములగు నాతని

కన్నీళ్ళామె పాదములపైఁబడెను. ఆమె నిలువున నీరయ్యెను. ఆమెకన్నులు నశ్రుపూర్ణములాయెను. ఆమె పుత్రుని మెల మెల్లగ లేవనెత్తి, హృదయోద్రేకము నెంతో కష్టముపై నడంచుకొని, "నాయనా! ఇట్టియర్ధరాత్రమున నేలమేల్కొని యున్నావు; ఈ ప్రశాంత పావన సమయమున నెవ్వరిని దూషించుచున్నావు. ఆత్మస్తుతియుఁ బరనిందయు మహాపాపములుగదా!" అని పలికెను.

పుత్రు:- అమ్మా! నాహృదయ మవమానతప్తమై యున్నది. నాయనగారికి జరిగిన యీ పరాభవమూహించుటకుఁ గూడ నాకు శక్తిలేకుండఁ బోయినది.

తల్లి:- వెట్టినాయనా! ఇందవమాన మేమున్నది. యుద్ధము నందు జయాపజయములు దైవాధీనములు కదా! ఇదియు నొకమూదిరియుద్ధమే; వాగ్యుద్ధము. ఇంతమాత్రమునకే యింత చింతింప వలయునా? ఇందురాయలు చేసినదేమున్నది. చంద్రశేఖర క్రియాశక్తి యొడయ లట్లు సిద్ధాంతీకరించినారు. మీనాయనగారు నాతీర్పు సమంజసమేయని యంగీకరించినారు. ఆనాటి సభలో మహామంత్రు లుపన్యసింపుచు మీ నాయనగారి పాండితీగరిమ నుగ్గడించి, యంతమాత్రమున వారి కీర్తిచంద్రికలు కళంకితములుగావనియు, నట్టి వాదోపవాదముల యందలి జయము సద్యఃస్ఫురణశక్తిని వ్యక్తముచేయునేగాని, గభీర పాండిత్య గరిమను జూపఁజాలదనియు జెప్పియున్నారఁట. శ్రీనాథమహా

కవీంద్రులును మీనాయనుగారికి నమస్కరించి వాదోద్రేకమునం దానేమైన నవమానకరవాక్యము లాడిన క్షమింపవలయునని కోరిరంట. నాటి సభా విశేషము లిట్లుండ నీ నవమాన మవమానమని యేల వాపోవుచున్నావో నాకుం దెలియుటలేదు.

"అమ్మా! నీవమాయికురాలవు. అట్టివన్నియు వట్టి నటనలు. సభా మర్యాద యట్టిది. రాజకీయముల నారితేరిన మహామంత్రులును, రాజాస్థానము లనేకములు చూచి, వేమభూపాలు రాజ్యమున విద్యాధికారి పదవి నవక్రముగ నిర్వహించుచున్న శ్రీనాథుండును అట్లు ప్రవర్తించుటలో నాశ్చర్యము లేదు. మాటలలో నేమియున్నది. చేతలలో నంతయుం గలదు. కనకాభిషేక సంరంభములోం గాచుమకర్ర యొక మూలం బడినది."

"నాయనా! ఇట్టివి నీమనసులో నుంచుకొని, నీశరీరారోగ్యమును బాడుచేసికొనకుము. నీవస్వస్థతగా నున్నావని యెవ్వరో మీనాయనగారితోం జెప్పగా, నాయన నన్నిటకుం బంపినారు. వచ్చి రెండురోజులే అయినను, నామనసేలకో చేయివెట్టి కలచినట్లున్నది; మీ చెల్లెలోకర్తయే యట నాయన యుపచారము లకైయున్నది. మనసు పరిపరి విధములం బోవుచున్నది"

"అమ్మా! ఈరాత్రి నాకునేదో బెంగగానున్నది. మనసు కీడునే శంకించుచున్నది.

ఇట్లాయిరువురును సంభాషించుకొనుచుండఁగా నేదో గుఱ్ఱపుడెక్కల చప్పుడువలె వినవచ్చెను. ఇంతలో నెవ్వరో తమ్మే యుచ్చైస్స్వరమున సంబోధించుచు, దేవిడీ తలుపులు దబదబబాదుచుండుటవిని, రాజనాథుఁడు త్వరలో మేడదిగి వచ్చి తలుపులు తీసెను. వీరన్న దండనాథుఁడును, డిండిముల ప్రియశిష్యుఁడొక్కఁడు నందుగానవచ్చిరి. రాజనాథుని జూడగనే యా శిష్యుఁడు బోరున నేడువజొచ్చెను. సంగతియేమో తెలియక రాజనాథుఁడు దిగ్భ్రమఁజెందియుండెను. ఇంతలో శారదాదేవి యచ్చటికివచ్చి వీరన్ననుజూచి, "నాయనా! ఇది యేమి? మాగురుదేవులు సుఖులైయున్నారుగదా!" అని ప్రశ్నించెను. వీరన్న, ఆమె మాటలు ముగియకుండగనే గద్గదస్వరముతో, "అమ్మా! ఇంకేమున్నది. సర్వనాశనమైనది. గురుదేవులును గురుపుత్రియు నెచ్చటను గానరారైరి. ఝామురాత్రి కాకముందే శయనించిరి. ఈ శిష్యుఁడు నందే శయనించియున్నాఁడు. ఎవ్వరో దొంగలు, పడి, వారిరువురి కాలుసేతులుకట్టి, నోటగుడ్డలుక్రుక్కి మంచములతోడనే యెత్తుకొనిపోయిరట. ఈతఁడరువ బోవగా నీతనికి నాశాస్తియే గావించిరఁట, నామామూలు ప్రకారము నేను గురుపాదాభివందనమాచరింప, బోయి, ఈశిష్యునినోట నే యావద్వృత్తాంతమును విని సత్వరము తమకెరిగింప వచ్చితిని. చుట్టుప్రక్కల వెదకితిమి. ప్రయోజనములేకపోయినది. ఇంకఁ గర్తవ్యమేమి?" అని బుడిబుడి దుఃఖములు తీయజొచ్చెను. ఈ వాక్యములన్నియు శారదాదేవి విననేలేదు. తొలివాక్యముతోడనే

ఆమె నిలువున నీరై పోయినది.. ఆమెనోట మాటరాలేదు. కొంతసేపునకామె సర్వశక్తులను గూడబట్టి "ఇది యెవ్వని పనియైయుండును." అని మెల్లగఁ గంభీరముగ వీరన్నను బ్రశ్నించెను. అంతటఁదోకఁద్రొక్కిన త్రాచువలె మండి పడుచు రాజనాథుఁడు "ఎవ్వని పనియని యడిగెదవేమి? ఎవ్వరిచే నీ కపటనాటకమంతయు నాడఁబడినదో వారిపనియే. అమ్మా! ఇప్పటికైనను నామాటల యందలి సత్యము నీకు విస్పష్టమైనదా?" అనెను. శారదాదేవి యొక్కనిట్టూర్పు పుచ్చెను.

—♦ 6 వ ప్రకరణము. ♦—

మాచదువరులకు విసువు గల్గునని తెలిసియుండియుఁ జారిత్రకములగు కొన్నియంశము లిందుమాకుఁజెప్పక తప్పినదికాదు. అది పదునేనవ శతాబ్ద మధ్యభాగము. తుంగభద్రానదీతీరమున విజయనగర సామ్రాజ్యము విజయలక్ష్మీ సనాథమై యద్వితీయవైభవమున వెలుఁగొందుచుండెను. ఆమహాసామ్రాజ్యము నానాఁడు ప్రౌఢదేవరాయల వక్రపరాక్రమోపేతుఁడై పరిపాలించుచుండెను. ఈతనినే ఇమ్మడి లేక రెండవ దేవరాయలనియు నందురు. ఈతని వంశము సంగవంశము; తండ్రి రెండవ బుక్క భూపతి. ప్రౌఢదేవరాయ లమేయ ప్రతాపశాలియేకాక, స్వయముగఁ గవియుఁగవిపండిత పోషకుఁడునై యుండెను. ఈతనికాలమునసే శ్రీనాథుఁడు విజయనగరమున కేఁగి, డిండిమ బిరుదాంకితుఁడగు నరుణగిరి నాథు

నోడించి, ముత్యాలశాలలో దీనారటంకములఁ దీర్థమాడి నాఁడు. ప్రౌఢదేవరాయల యనంతకీర్తి ప్రతాపవైభవముల నాలించి, పారసీక క్షమాపతి తనరాయబారి నొకనిని నాతని యాస్థానమున కంపి యున్నాఁడు.

ప్రౌఢదేవరాయలు క్రీ॥ శ 1421 సంవత్సరమున, మహారాయ బిరుదమును ధరించి సింహాసనము నధిష్ఠించి యున్నాఁడు. సింహాసనస్థుఁడుకాక పూర్వమే, తండ్రికిఁ జేదోడు వాదోడుగనుండి, సమస్త రాజకార్యములు తన సమబుద్ధికౌశలమున నిర్వహించుచుండెడివాఁడు. చరిత్ర కారులీతఁడిరువదియైదు సంవత్సరములు రాజ్యపాలనము గావించెనని నుడువుచున్నారు. ఈతనికిఁ దక్షిణమున కలబరిగె బహమనీసులతానుల (ఫిరోజిషా అహమ్మదుషా, రెండవ అల్లాఉద్దీన్)తో, యుద్ధములు సంభవింపుచుండెను. ఈతఁడా విషయమున సదా అప్రమత్తుఁడైయే యుండెడివాఁడు. తన సైన్యము ననేక విధముల వృద్ధిగావించెను. ఫిరంగులు మొదలగు యంత్రసామగ్రియు సేకరించియుంచెను. ఈతని రాజ్యము తుంగభద్రా కృష్ణవేణీ నదులుత్తరమున సరిహద్దులుగా, సింహళద్వీప పర్యంతము వ్యాపించియుండెను. తూర్పుపడమరలకుఁ ప్రాక్పశ్చిమ సముద్రములే యెల్లలు. ఈతనికి మూడు వందల రేవుపట్టణములుండెనని ప్రసిద్ధి కలదు.

ఈతని కాలమునఁ గర్ణాట సామ్రాజ్యము చిన్నచిన్న మండలములుగా విభజింపఁబడియుండెను. ఒక్కొక్క మండలము నొక్కొక్క దండనాథుఁ డేలుచుండెడివాఁడు. ఆరగడ,

మంగుళూరు, ముళువాయి, బారకూరు పెనుకొండ, వేలూరు, చన్ద్రగిరి, చంద్రగుత్తి, తెరకనాంబి, రాజగంభీరము, మధుర మొదలగునవి ఆమండలములలో నుత్తమములు. ఇందారగడ, మంగుళూరు, ముళువాయి, బారకూరు రాజ్యములు నాలుగు కలసిన నేటి మైసూరు రాజ్యమునకు సరిపోవును. కోలారు మండలమునే ముళువాయి రాజ్యమనుచుండిరి. ఇప్పటి కొచ్చిన్ మలబారు రాజ్యములు తెరకనాంబి రాజ్యమని పిలువఁబడుచుండెడివి.

బ్రహ్మోపేత క్షత్రియుండైన రాయప్ప ఒడయని కుమారుఁడు, శ్రీగిరినాథ ఒడయరు, ఆరగడ రాజ్యమును బరిపాలించుచుండెను. గోవచంద్రగుత్తి రాజ్యమును త్ర్యంబక దేవ, హాండేయరాయలనువారలు వరుసగా నొకరి తరువాత నొకరు పరిపాలించిరి. మంగుళూరు రాజ్యమును. నాగణ ఒడయలు, నాగమంగళందేవరాయ ఒడయలును వరుసగా నేలియుండిరి. బారకూరు తుళువరాజ్యమును చందరస ఒడయలు, నరసింహదేవ ఒడయలును బాలించియుండిరి. దేవరాయల తమ్ములలో వీరపార్వతిరాయఁడు తెరకనాంబి రాజ్యమును, ప్రతాపదేవరాయలు వేలూరి రాజ్యమును, శ్రీగిరినాథుఁడు చంద్రగిరి రాజ్యమును బాలించుచుండిరి. ఆంధ్రభూమిలోని, ఉదయగిరి వినుకొండ రాజ్యములను వల్లభరాయ మంత్రి యేలుచుండెను. ముళువాయి రాజ్యమును సాళువ గోపరా జేలుచుండెను.

రాయలకు ముప్వురు ప్రధానులుండెడివారు. వారల

దణ్ణాయకు లనుచుండెడివారు. లక్కన సింగన పెరుమాళ్ళు వారి పేళ్ళు. వీరిలో లక్కన దణ్ణాయకుఁడు రాయలకు కుడి భుజము వంటివాఁడు. ఈతఁడే మహామంత్రి; సర్వసేనాధిపతి. సామ్రాజ్యమందంతట నీతని ప్రభావ మప్రతిహతము. ఈతఁడు కలబరిగె సులతానులపై దండెత్తి విజయలక్ష్మీ సమేతుఁడై వచ్చెను; కప్పముకట్టుట మానినందున సింహళ దేశాధీశుని శిక్షించెను. ఈతఁడు బ్రాహ్మణుఁడు.

ఇమ్మడి దేవరాయలకాలమున విజయనగర మహా సామ్రాజ్యము మహోజ్వల దశకువచ్చెను. ఈతని కాలముననే నికోలో - డి - కోంటి యను ఇతాలియా వాస్తవ్యుఁడును, అబ్దుల్ రజాక్ అను పారశీక చక్రవర్తి రాయబారియు, విజయ నగరమునకువచ్చి, యీ మహానగర వైభవమును జక్కగ వర్ణించియున్నారు.

విజయనగరము సప్తప్రాకార పరివృతము; శత్రుజన భయంకరము. సప్తమ ప్రాకారమునకు వెలుపల పదిగజముల వెడల్పుగల వాహ్యాళి ప్రదేశము గలదు. అందు దట్టముగా, మొనలుదేరి కఱకుగానున్న బండరాళ్ళు, నిలువులోతుగఁ బాతి పెట్టబడి యున్నవి. పట్టణములోనికిఁ బోవునపుడు ప్రప్రథమ ప్రాకారముకడ సుంకమీయవలసి యుండును. అందు వలయా కారమగు నొక గోపురముగలదు. అందప్రమత్తులై రక్షక భటు లహర్నిశము కావలికాయుచుందురు. ఏడవ ప్రాకార ములో, రాజసౌధములును కొలువుకూటములును గలవు.

ప్రథమ ద్వితీయ ప్రాకారముల మధ్యభూమియందు, వివిధోద్యానములును, కేదారక్షేత్రములును గలవు. తృతీయ ప్రాకారము మొదలుగ సప్తమ ప్రాకార పర్యంతము, రాజవీధి కిరుపార్శ్వముల మహాసౌధములు, నంగళ్ళును గలవు. రాయల నగరున కెదురుగ నాలుగువీధులు గలియు మొగ గలదు. ప్రతిరాజవీథి మొగను ధనురాకారమగు తోరణము నున్నత గోపుర మంటపములును గలవు. రాజవీథు లతివిశాలములు; రమ్యములు. వాటికిరుప్రక్కల పుష్పలాలికలు నానావిధ కుసుమముల విక్రయించు చుందురు. అందమైన మంచలపై నాసీనులై వ్యాపారులు వివిధ వస్తువులు విక్రయించుచుందురు. రాజమార్గము గజ ఘటా శకటికా భట కోటి సంకులమై యుండును. ఒక్కొక్కవాడలో నొక్కొక విధమగు వస్తువులమ్మఁబడు చుండును. ఏ సరకులవాడలో నా వాడసరకు లేగాని, యింకొక వాడసరకులు దొరకవు. రత్నవర్తకులు, వజ్ర వైడూర్యాదుల రాసులుగబోసి విక్రయించు చుందురు. నున్నని రాతికాలువలలో సర్వదా మంచినీరు పారు చుండును.

మనోజ్ఞ స్వర్ణ తోరణా లంకృతమును, బహువర్ణ చిత్ర సముపేతమును, దారుమయ స్తంభాభిరామము నగు సభామంటపమున మహామంత్రి కొలువుదీర్చును. ఈ మంటపము రాయలసౌధమునకుఁ గుడివైపున నుండును. దానినానుకొనియే దస్తరముల కొట్టు గానవగును. రాజ్యమునకు సంబంధించిన లిఖితములన్నియు నిందు దాచియుంతురు. కరణము

లహర్నిశము లిందు లెక్కలు వ్రాయుచుందురు. సభామంటప మునగల యున్నత వేదికపైఁ గూరుచుండి రాజకీయోద్యోగులు పరివేష్టించియుండ, నిరుపార్శ్వములఁ బరిచారికాజనము వింజామరలు వీవ వేత్రహస్తులు బరాబరులు చేయ, ధన్నాయకుఁడు (మహామంత్రి) కొలువుండి పౌరుల విన్నపము లాలించుచుండును. విన్నప మొనరించుకొనువారు, వేత్రహస్తుల నడుమకు నడచివచ్చి, కానుకల సమర్పించి, సాష్టాంగ దండప్రణామ మాచరించి, లేచి, ముకుళితహస్తులై శిరమువంచి మనవి చేసికొనవలయును. వారివిన్నప మాలించి యాయన యుచితరీతి తీర్పుచెప్పును. ఆ తీర్పునకు మార్పులేదు. ఆయనకు ఏడు రంగుల గొడుగులుండును. ఆతడు రాజ దర్శనమునకేగునపుడు, ఛత్రచామరాదులగొని పరివారము ముందు నడచును. వందిమాగధులు "జయీభవ! దిగ్విజయీభవ" అని కైవారములు చేయుచుందురు ముంగిట భేరి పటహ మృదంగాది మంగళ తూర్యారావములు మ్రోగుచుండును. రాజమందిరమునకును, ధన్నాయకుని సభామంటపమునకును మధ్య నేడు కక్ష్యాంతరములు గలవు. ఒక్కొక్క కక్ష్య గడచుసరి కొక్కొక్క గొడుగు ముడువఁబడును. రాజసముఖమునకు ధన్నాయకు డొంటరిగఁ బ్రవేశింప వలయును. ఆతఁడు రాజ్యమందలి సర్వ వృత్తాంతములు రాయల కెరిగించి, యాతని యాజ్ఞలఁగొని, మరల వలయును.

ధన్నాయకుని సౌధమునకు వెనుక టంకశాలయుండును. దేశమునందలి నాణెములన్నియు నిట ముద్రింతురు. అందు

మొదటిది వరహా లేక దీనారము. ఇందు సగము విలువ గలది ప్రతాపము. ఈ ప్రతాపములు ప్రౌఢదేవరాయలచే ముద్రింపఁ బడినవి. ఈతనికి ప్రతాపదేవరాయలను బిరుదము గలదు. మూడవది పణము. వరహాకు ఇరువది పణములును, ప్రతాపమునకు పదిపణములు నిత్తురు. ఈ మూడును బంగారు నాణెములు. పణమునకు ఆరు వెండి నాణెము లిత్తురు. వీనిని 'తరము' లందురు. 'తరము'నకు జీతలను మూడు రాగి నాణెములు వచ్చును. రాయలకు రావలసిన కప్పములు సంవత్సరమున కొకమారు, ఈ టంకశాలయందు చెల్లింపఁబడును. రాయలు తన సమస్త సైనిక భటవర్గము నకు నాలుగు నెలల కొకమారు జీతమిచ్చును. జీతములకు దీనారములే ఉపయోగింతురు. పాతాళ గృహములలో ఈ ధనమంతయు గుప్తమై యుండును. వెండి బంగారములు కరగించి దిమ్మలుగాఁ బోయుదురు. రాయల సువర్ణరత్న భాండా గారము, అంతఃపుర సౌధములకును, టంకశాలకును నడుమ నున్నది.

ప్రధానమంత్రి సభామంటపమున కెదురుగా రాయల గజశాలగలదు. అందనేకములగు దంతావళములుండును. రాయలకు ముప్పది నల్లని మచ్చలుగల వెల్లయేనుగు కలదు. ప్రత్యూషః సమయమునను, ఈ వెల్లయేనుగును రాయల సమ్ముఖమునకుఁ గొంపోవుదురు. అట్లుషఃకాలమున నా మద కరీంద్రమును దర్శించుట రాయల కభ్యుదయ హేతువఁట. ఉప్పును బెల్లమును గలిపిన యన్నము, రెండేసి ముద్దలు

బరువుగల పెద్ద ముద్దలుగఁ జేసి, నేతిలోగాని పెరుగులోగాని ముంచి, రాచయేనుగుల కాహార మిత్తురు. ఆహార విషయమున నెట్టి లోపమును రాఁగూడదు. వచ్చినచో, రాయలు క్షమింపఁడు. అంతవరకు బోరుండ నా గజరాజములే వారిని శిక్షింపఁగలవు ఇట్టి యాహారము వాటికి రెండుపూటలిచ్చెదరు.

టంకశాలకు వెనుక వేశ్యలవాడగలదు. అనుదినము, ఈవేశ్యలవలన రాయలకు పండ్రెండు వేల పణములు సుంకము వచ్చును. వీరపరూప రూపరేఖాలావణ్యములుగలవారు. టంకశాలకెదురుగా కటకపాలుని కొలువు కూటము కలదు. కటపాలుని యాజ్ఞానువర్తులై పండ్రెండు వేలమంది, రక్షకభటులు, నగర రక్షణము నందప్రమత్తులై యుందురు. వేశ్యలవలన వచ్చు ధనము కావలివాండ్ర జీతములకై యుపయోగింతురు. నగరమున చౌర్యాదులగు నేరములు జరుగరాదు. అట్లు జరిగినచో తత్ క్షణము, కావలివాండ్రా నేరము చేసినవానిని పట్టితెచ్చి, సొత్తును, పోగొట్టుకొన్న వానికిఁ జేర్పవలయును. వారివలన నేదైన లోపమువచ్చినచో, దానికివారు (కావలి వాండ్రు) కొంతపరిహారము నిచ్చుకొన వలయును.

రాయలు సంస్కృతమున, 'మహానాటక సుధానిధి' అనునొక చంపూ గ్రంథమును రచించినాఁడు. అది శ్రీరాముని చరిత్రము. ఈతనికి 'రాయ గజగండభేరుండ' 'గజబేటకార' అను బిరుదములు గలవు. రాయలు మహాసామ్రాజ్య నిర్మాతయగు వీరుఁడే కాక, కళాపోషకుఁడగు రసికుఁడు గూడనై యుండెను.

—♦ 7 వ ప్రకరణము. ♦—

సాయంసమయ మగుచుండెను. అది వైశాఖ మగుటచేఁ జండకిరణుని వేడి కాగలేక పగలంతయు నిట్టటో గడపిన విద్యానగర పౌరులు, వాహ్యాళికై తుంగభద్రానదీ తీరమున కేగుచుండిరి. కొందఱుద్యాన వనముల విహరించుచుండిరి. నూత్న చూత ఫలయుత తైలాభిఘారముచే వాసించు వసాత్న్య శకల భోజనము గావించి, యద్దాని కనరు వాయుటకై భోగులు, శృంగార వనసికతా తలంబుల దాచి యుంచుటచే నతి శీతలములగు నారికేళాంబువుల గ్రోలుచుండిరి. ఎటఁజూచినను జలువ పందిళ్ళు లెక్కకు మిక్కుటముగా నుండెను. కామినీ కచాగ్రముల వికచ మల్లికా పాటల పుష్పదామములు మనోమోహనముగ నుండెను.

(అట్టి సమయమున) మా చద్దేవి నివసించు ప్రాసాద రాజము అనితర సాధారణ చిత్రవిచిత్ర తోరణమాలికాలంకృతమై, యగురు ధూప సంవాసితమై యొప్పుచుండెను. ఆ భవన ప్రాంగణముననున్న యుద్యానవనమున మాచద్దేవి, తన చెలికత్తెతో సరస సల్లాపములఁ బ్రొద్దు పుచ్చుచుండెను. ఆనాటి యామె రూపవిభ్రమ విలాసము లభినీవములు: అదృష్టపూర్వములు. చందురు కావిరంగుగల యాగదట్టముపై, వలిపంపు జిలుగు దువ్వలు వసుధరించి, సొగసు కీల్జడలో, లేగులాబుల పసమించు చంపక మల్లికా కుసుమ దామమును గీలొల్పినది. ఆ నాఁడామె, యెట్టి యాభరణములను ధరింపలేదు. బంగరు జలతారులుగల పట్టుపావడల ధరింపలేదు.

స్వచ్ఛజలపూరముపై మిలమిలలాడు చంద్రకాంతిపుంజము వోలె, నామె రూపలావణ్యము, జిలుగుం బయ్యెదలో నాణిముత్తెములనై గనిగ్యము నీనుచుండెను. పరిపూర్ణమగు నామె యంగసౌష్టవమున నా యుద్యానవనలక్ష్మి పుంజీభూతమై గన్పట్టుచుండెను. అట్లా చలువతాతిన్నెపై నాసీనయైయున్న యయ్యనంగ సామ్రాజ్య పట్టాభిషిక్త తన ప్రాణసఖియగు మందారవల్లితో నిట్లు ప్రసంగింప నారంభించెను.

మాచల:- చెలీ! నా మనసేలకో యీ దినమున నదొక లాగుననున్నది. మనకెద్దియైన కీడు మూడునేమోయని భయమగుచున్నది. ఇట్టి రాజకీయములలో నేనేలఁ జిక్కుకొంటిని? అవి నిరంతర భయ నిదానములుకదా!

మందా:- నేనడుగవలసిన ప్రశ్న నీవే వేసినావు. సమాధానము కూడ వినఁగోరుచున్నాను.

మాచల:- రాజ సోదరుఁడగు ప్రతాపరాయులను నీవెఱుఁగుదువు కదా!

మందా:- ఓ నెఱుఁగుదును. ఆతని యాస్థానమునకుఁగూడ మనమొకసారి పోయినాముకదా! వేలూరు.

మాచల:- ఔను. ఆతఁడీయూర నిప్పుడున్నాఁడు. బహుధనవ్యయముతోఁ బ్రాసాద మొండు నిర్మించుచున్నాఁడు. గృహప్రవేశమునాఁడు రాయలను గూడ నాహ్వానించునఁట.

మందా:- చెలీ! నీమాటలు నాకర్థమగుటలేదు. నీ ప్రశ్న

కిదియే నా సమాధానము. అతని ప్రాసాద నిర్మాణ మా రాజకీయమగుచిక్కు.

మాచల:- ఔనదియే ఇందు పూర్వాపర సందర్భములు చాల గలవు. ఆతఁడు ప్రౌఢదేవరాయలపై కుట్రలు పన్ను చున్నాఁడు. ఆతని నాదుర్వృత్తినుండి మరలింప వలెను.

మందా:- ఆపని మనకేల? ఎవ్వరెవ్వరిపైఁ గుట్రలుపన్నినను మనకు వచ్చునదేమి? పోవునదేమి?

మాచల:- అట్లనరాదు. రాజద్రోహము నింద్యము. అది సహింపరానిది. మఱియు రాయలు, మహాపురుషుఁడు. ప్రజలకుఁ గన్నతండ్రివంటివాఁడు.

మందా:- అట్లయిన నీ వెఱిఁగిన యంశములు రాయలకుఁ దెలియఁజేయుము. ఇంక విలంబనమేల? ఇంత యాందోళనమేల?

మాచల:- చెలీ! దాపఱికమేల? నిజము చెప్పుచున్నాను వినుము. నేను ప్రతాపరాయలను ప్రేమించితిని.

మందా:- ఏమి? ప్రతాపరాయలఁ బ్రేమించితివా? అమ్మ! ఎంతదానవే! ఇంతదనుక నాకుఁ దెలియదే. నా దగ్గరనే యింత దాపఱికమా?

మాచల:- విషయమంతయు విని యటుపై నన్ను దూరుము నేనాతని బ్రేమించినమాట వాస్తవమే కాని, నన్నా తఁడు ప్రేమించెనో లేదో తెలియదు.

మందా:- అట్లయిన వాని ప్రసంగము మనకేల? గారాజు తొడలల ధరించు, నీ రూపసౌందర్యములొక యపాత్రునకు— ఒక యరసికునకేల త్యాగమొనర్తువు. వాని యనుభవము వానికే కానిమ్ము. పద; రాయల కాతని దుర్మార్గత నెఱిగింతము.

మాచల:- చెలీ! నీ వెప్పుడును ప్రేమింపలేదు. అందులకే యీ విషయమున నింత చులకనగా మాట్లాడుచున్నావు. ప్రేమవిషయమున మృతతుల్యముగా నొనర్ప గలదు. దుర్గమముల సుగమములుఁగాఁజూపును. కంటకిత మార్గముల రాచబాటలుగా నిరూపించును. వేయేల—ప్రేమ గుడ్డిది. అందు ఔచిత్యానౌచిత్య పరిజ్ఞానమే నశించును. ప్రతాపుఁడు దుర్వృత్తి గల వాఁడని మొదటినుండియు నాకుఁ దెలియును. కాని ఏమి చేయుదును? నాహృదయము నాయధీనమున లేదు. అగ్నితప్తమైన యాజ్యమువోలె కఱగిపోయినది. సముద్రగామినియగు మహానదివోలె నాహృదయ మెన్ని యడ్డంకులు వచ్చినను ఆతనినే పొందఁగోరుచున్నది.

మందా:- అట్లైన నూరకుండుము. నీవేమియుఁ జేయవలదు. ప్రతాపరాయనితో సుఖింపుము. ఆతని కుట్రలతో మనకేమిపని? రాచపుట్టువులకిట్టి వైరము లుండుట వింతగాదు.

మాచల:- చెలీ! ఇన్నినాళ్ళనుండి నాయొద్దనుండియు నా

హృదయమున కెఱుకఁగాకున్నది. నేను ప్రేమించిన మాట వాస్తవమే కాని, ప్రేమకై, ధర్మమును బలి చేయఁజాలను. నా తుచ్ఛవాంఛా సంపూర్తికై కోటానుకోట్ల ప్రజలకన్న తండ్రివలె కాపాడు రారాజునకుఁగల్గు నాపదను వారింపకుండ నుండఁ జాలను. నాప్రేమ వ్యర్థము కానిమ్ము, నేనే నశింప నిమ్ము, ప్రేమకై ధర్మధ్వంసము నంగీకరింపను.

మందా:- చెలీ! నీహృదయమేమో, నీమాటలేమో— నాకేమియు నర్థముకాలేదు. ఇప్పుడన్నమాట నిప్పుడే కాదనుచున్నావేమి? ప్రతాపరాయలఁ బ్రేమించితివి కాన నాతని కుట్రలు బయలుపెట్టలేవు. రాయలు మహాపురుషుఁడుగాన నాతనికిగల్గు నాపద వారింప కుండ నుండఁజాలవు. ఈ రెండు నెట్లు జతపడును. కానిమ్ము, దీనిమాటలేమిగాని ప్రతాపరాయలు కుట్ర లలోనున్నాఁడని యెట్లు గ్రహించితివి? ఆతని నెప్పటి నుండి ప్రేమించుచున్నావు?

మాచల:- ఆతని యాస్థానమునకేగి యాతనిజూచిననాడే యాతని బ్రేమించితిని. ఆతఁడు నన్ను బహుధా బహూకరించినాఁడు. కాని అందు ప్రేమావేశము కానరాలేదు. మరల నిక్కడనే ఆతని జూచితిని. అడగియున్న నాప్రేమ ప్రవాహము, వెల్లువలై పార జొచ్చినది. అదృష్టవశమున నన్నాతఁడు మఱువలేదు. నిన్న నాతఁడు మనయింటికి వచ్చినాఁడు. అప్పటికే

నీవు నిద్రించుచున్నావు. కొంతసేపిష్టగోష్ఠి వినోదములం బ్రొద్దుపుచ్చి, నిద్రించినాఁడు. అంతనాతని జేబులలో గుప్తములై యున్న కొన్ని లేఖలందీసి చదువసాగితిని. తొలుదొల్త వాటిని కేవల కౌతుకము చేతనే తీసితిని. ఒకటి చదువుసరికి నా కౌతుక మినుమడించినది— త్రిగుణీకృతమైనది. ఇంతలో రాజభవనమున ఫిరంగి ప్రేలుటయు, నగారా మ్రోగుటయు, రాజభటులుచ్చైః స్వరమునం గేకలిడుటయు సంభవించినది. నేనాతఁడు లేచునేమోయని యూహించి, తొందరగా నా లేఖల నాతని జేబులోఁ బెట్టితిని. నే ననుకొనినట్లే అతఁడును లేచినాఁడు. లేచి మేల్కొనియున్న నన్నుజూచి, "ఏల మేల్కొనియున్నదాన"వని ప్రశ్నించినాఁడు. అప్పుడే నేనును, నగారా సవ్వడి విని లేచినానని ప్రత్యుత్తర మిచ్చినాను. దాని కాతఁడంతఁగా సంతృప్తి నందినట్లు కానరాలేదు. కాని యంతలో నేదియో స్మృతిపథమునంబడిన వానివలె లేచి, తన లేఖలకై వెదుకు కొన సాగినాఁడు. నేను పొరపాటునం దొందరలో నొకచో నుంచవలసినవి యింకొకచో నుంచినాను. జేబులన్నియు వెదకి యాలేఖలుదీసి చూచుకొని, యవి తన మొలలో గుప్తము చేసికొన్నాఁడు. ఆతని ముఖలక్షణములను బట్టి యాతడు నాపై ననుమానపడుచున్నాఁడని గ్రహించినాను.

మందా:- వానియనుమానమున కేమిగాని, యాలేఖల

యందలి విశేషముల గ్రహించితివా?

మాచల:- ఆ లేఖల నన్నిటి నామూలాల చూడముగ నేను జదువలేదు. కాని యీతఁడు కలబరిగె మహామ్మదు ఖానుతోఁగలిసి, రాయలపై నెవ్వియో కుట్రలు పన్నుచున్నాఁడని గ్రహించినాను.

మందా:- అబ్బా! సోదరుఁడే అన్నగారిపైఁ గుట్రలు పన్నుచున్నాఁడా. ఎంతద్రోహము. ప్రతాపరాయలన్నఁ బ్రౌఢదేవరాయలకుఁ బ్రాణము.

మాచల:- నే నీతని సాహాయ్యమున నీ నగరమునందలి కుట్రలు గ్రహింపఁగలనని యొంచితినే కాని, యీతఁడే తన్నాయకుఁడని యింతకుముందెఱుగను.

మందా:- కవిసార్వభౌముల కీవిషయములు తెలియవుకదా!

మాచల:- రాజద్రోహులున్నారని మాత్రము తెలియును. వారెవ్వరో మాత్రమింకను దెలియదు. కాని వారి యూహ కసాధ్యములేదు. గ్రహించినను గ్రహించియే యుందురు.

మందా:- ప్రతాపరాయలెంతటి మోసకాఁడు. ఈ మేక వన్నె పులిని నమ్మినచో మనకుఁ జేటుతప్పదు. నీ ప్రేమ ప్రవాహము నరికట్టుకొనుము. సఖీ! దుండగీంద్ర నాయకుఁడు నీ ప్రియుఁడనుమాటను విని నేను సహింపఁజాలను.

మాచల:- దురదృష్టవంతురాలను.

మాటల సందడిలో నాయిరువురు చీకటులుద్యానవనమంతయుఁ గ్రమ్ముకొనుటను గ్రహింపరైరి. అప్పటికప్పుడే జాముర్రాత్రి దాటియుండును. జగమంతయు నంధకార బంధుర మాయెను. ఒకరి మోమొకరికిఁ గానవచ్చుట లేదు. అట్టితరి నా పొదల చాటున నేదో కదలినట్లయ్యెను. పామేమోయని వారు జడిసిరి. ఇంకనందుండుట ప్రమాదకరమని భావించి, యాయిరువురు లేచి గృహోన్ముఖులగు చుండిరి. ఇంతలో నెవ్వరో వారిపై హఠాత్తుగాఁబడి, నోట గుడ్డలుకుక్కి, కన్నులకు గంతలుకట్టి, కాలుసేతులు బంధించిరి. ఇదియంతయు నిముసములోఁ జరిగి పోయెను. హఠాత్సంభవమగుటచే నయ్యంగనలును నిశ్చేష్టలైరి. వారికిఁగొంత సేపువఱకుఁ దెలివిరానేలేదు.

తెలివివచ్చుసరికి వారొక బండిలో నున్నట్లు వారు తెలిసికొనిరి. కాని యాబండి తలుపులన్నియు మూయఁబడి యుండుటచే నద్దాన మార్గమిదమిత్థముగా వారు నిర్ణయింపలేక పోయిరి. ఆబండి రాజమార్గమునువీడి సందుగొందులఁబడి పోవుచుండెను. మార్గమధ్యమున నెవరైన నాబండి యెవ్వరిదని యడిగిన, నాశకట రక్షకులందున్న వారొకయున్నత రాజకీయోద్యోగి రాణివాసమనియు, నూరిబయటనున్న యుద్యానవన భవనమునకుఁ బోవుచున్నారనియు, వారికి, సమాధానము నిచ్చుచుండిరి. లోనున్న వారు

కేకలు వేయుటకుఁగూడ నవకాశము లేకుండుటచే, నీ మాటలు వారు వినుచుండియు, మూఁగవారివలె నుండవలసిన వారైరి. మధ్యేమార్గమునందలి యిట్టి ప్రశ్నములను బట్టియు, వీధులయందలి యలజడిని బట్టియు, విద్యానగర మధ్యముననే తాము ప్రయాణము చేయుచున్నామని యా యువిద లూహించుకొనిరి.

ఇంతలో నాబండి యాఁగెను; బండి తలుపులు తెరచిన చప్పుడు వినవచ్చెను. కొందఱు పురుషులు లోనికి వచ్చి వారి నెత్తుకొని పోవుచుండిరి. సవ్వడినిబట్టి వారేవో మెట్లుదిగుచున్నట్లాయంగనలకు దెలియవచ్చెను. కొంతసేపటి కాపురుషు లావనితల నొక కొట్టులో దించిరి. తరువాత వారి కట్లు విప్పిరి. కాని గది యంతయుఁ జీకటిగా నుండుటచేతను, నా పురుషు లాపాదమస్తకము కృష్ణవస్త్ర సమాచ్ఛాదితు లగుటచేతను, వారి నవలోకించుటకా యంగనల కవకాశము లేకపోయెను. తరువాత నాపురుషులు తలుపు తాళము వైచుకొని పోయిరి. ఆ యంధకారబంధురమగు గదిలో నాస్త్రీ లిరువురు కొంతవఱకు నోట మాట లేక నిలిచియుండిరి అంతట మందారవల్లియే యిట్లుపక్రమించెను.

మందా:- ఈ యంధకారబంధురమగు కూపమున మనల నిటు త్రోయించినవారెవరు? మన మెవ్వరికి నెట్టి యప

రాధమును గావించి యుండలేదే.

మాచల:- అట్లనకుము. క్రూరున కపకారముతోఁ బనియేమి? తేలునకుఁ గుట్టుటయు, బాముసకుఁ గరచుటయు నెట్లు స్వభావసిద్ధములో దుర్జనున కపకారము గావించుటయు నట్లు స్వభావసిద్ధమైన విషయమే.

మందా:- అయిననిది యెవ్వరిచేతనై యుండును?

మాచల:- ఏమో! ఎవ్వరుచెప్పగలరు. ఎవ్వరో కుట్రదారులై యుందురు. సామాన్యపు దొంగగిండ్రు మాత్రముకారు.

మందా:- అది నీవెట్లు గ్రహించితివి?

మాచల:- రథగమనమునుబట్టి యీ శకటాశ్వము లాజానేయములని నీవు గ్రహింపలేదా! అట్టివి సామాన్యపు దొంగలకుండునా? మఱియు, మార్గమధ్యమున రాజభటు లెవ్వరు మనమున్నబండి సడ్డగింపకుండుటచే నిందు రాజోద్యోగులుగూడ నున్నారనియు వారు సామాన్యులు కారనియు నాయభిప్రాయము.

మందా:- అయిన మన మిందుండి బయిలుపడుటయెట్లు?

మాచల:- అది తరువాతి విషయము. ఉపాయాంతర మేదియైనఁదోఁపక పోదు. ప్రజ్ఞావిశేషమున్నచో నెట్టి పనియైనను సానుకూలము కాఁగలదు.

మందా:- చెలీ! ఇట నెట్లు విశ్రమింపగలవు. తలక్రింది కొక్కయుపధానమైనను లేదే.

మాచల:- నీవు వట్టి బేలవు. మాచలయనే నేవెూ నీకింకను తెలియుటలేదు. నా శరీరము కాంచన పద్మనిర్మితము. కావుననే ప్రకృతి కోమలమయ్యును సారవంతమును. గురుదేవులైన శ్రీనాథ కవిసార్వభౌముల యను గ్రహముచేత, నేను సకల విద్యాపారంగత నగుటయే కాక, సుఖదుఃఖ సమభావముకూడ నైయున్నాను. హర్మ్యతలమును, హంసతూలికా తల్పమును, కారా గారమును కటికునేలయు—నాకు సమానములే

మందా:- (నిట్టూర్చి) ఈ వేదాంతముల కేమికాని భయకంప ముచే నాకు నిదుర రాకున్నది. నా మెడపై తలనిడి నీవు విశ్రమింపుము.

మాచల:- అట్లే కానిమ్ము.

—♦ 8 వ ప్రకరణము. ♦—

రాత్రి రెండు జాములు గడచినది. విజయనగర మంతయు మాటుమణిగియున్నది. అచ్చటచ్చట రాజభటులు వేయు జాగ్రనినాదములు తక్క వేరొండు వినవచ్చుటలేదు. ప్రకృతియంతయుఁ బ్రశాంత గభీరము.

అట్టితరి మందారవల్లికేదో మనుష్యుల యలికిడివోలె వినవచ్చినది. ఆమె మెల్లగ మాచలదేవిని లేపి చెవిలో నా యంశమును జెప్పినది. ఆమెయుఁ గౌతుకము రెట్టింపనది యేమో తెలిసికొనవలెనని లేచినది. ఆసవ్వడి దగ్గరకే వచ్చినది. తమ ప్రక్కనేయున్న కవాటము తెఱచినట్లు చప్పు

డెను. అంగనల కౌతుకము మిన్ను ముట్టినది. మేనెల్ల చెవులుగా, వారాశబ్దమునే వినుచుండిరి. గోడకు చాలమీదనున్న కిటికీనుండి దీపకాంతులు ప్రసరించుచుండెను. అంతట నొక యార్తస్వనము వినవచ్చెను. అది దీనమేయయ్యు కఠోరముగ నుండెను. అది యొక శోకసంతప్తుని హృదయకుహరము నుండి వెలువడుచుండెనని మాచలదేవి నిశ్చయించినది.

" ఓరీ మూర్ఖా! నన్నేల యిట్లు నిర్బంధించితివి. నీకు నేనెట్టి యపకారమును గావించియుండలేదే. నీకు యుక్తాయుక్త జ్ఞానము నశించినదా? పాపభీతిలేదా? ఇట్టి యకార్యకరణమువలన నీవు రాజాగ్రహమునకుం బాత్రుండవగుదువని గ్రహింపుము.''

అంతటనొక వికటాట్టహాసము; హేళనపూర్వకస్వనము.

''రాజాగ్రహము! రాజెవ్వఁడు? నేను నీకు రాజును కానా? కొలది దినము లోపికపట్టుము. నిండుసభలో నేను సింహాసన మధిష్టించినప్పుడు, కన్నులార నా వైభవమును జూచి నీవే యాశీర్వదింతువు. అప్పుడు నీ ప్రియపుత్త్రిక సర్వమంగళ నాయర్ధాంగియై నాకు ముదముకూర్చును.''

అంతట మొదటి కఠోరస్వనము; కోపోద్రిక్తము.

" ఛీ మూర్ఖా! నోరుమూయుము. నా ప్రియపుత్రికను నీవు ముట్టనెన్నెదవా? నుకకు పురోడాశము లభించినప్పుడు, పంచమహా పాతకికి స్వర్లోక సౌఖ్యములు సమకూరి

నప్పుడు, నీకు నాపుత్రి యర్థాంగి యగును. తుచ్ఛుఁడా! నీ వింక నాతోఁ బ్రసంగింపకుము. పోము వలయు. నా కోపాగ్ని నిన్నుదహింపక పోదు. నీ పాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము లేదు."

(హేళన పూర్వక స్వనము) పాపము! పిచ్చి బాపడా! పాపపుణ్యములు గణించుచు, ముందు వెనుక లాలోచింపుచు, మీనమేషములు లెక్కపెట్టుచు, చేతికందిన సుందరాంగిని విడుటకు నేనేమంత వెంగలి ననుకుంటివా? నీపై నాకుఁ గోపము లేదు. నిన్నిట్లు నిర్బంధించుటకు రెండు ముఖ్యకారణములు గలవు. సావధానుఁడవై వినుము. నీ వలనే సర్వమంగళయు నాయధీనమున నే యున్నది. కాని యామె నన్ను నిరాకరించుచున్నది. నీవామె నెట్లయిన నొప్పించి నాకు వివాహము చేయవలయును. రెండు. నిన్ను రాయలు రహస్యముగ వధింపించెనని లోకమునఁ బ్రవాదముఁబుట్టించి, రాయలపైఁ బ్రజల కాగ్రహము గల్గునట్లుచేయుట. ఈ రెండును. * * *

ఈ మాటలు ముగిసీ ముగియకుండగనే మరల నా కఠోరస్వనము.

"ఓరీనీచా! నాకూతునే బంధించితివిగా? ఇంకనీకు నిష్కృతి లేదు. నా శాప మమోఘమని నీవెఱుఁగవు. ఇదిగో వినుము. నెలతిరుగకుండ నీ శరీరము శతధా భిన్నమగును. నీ రక్తమాంసములు కాక గృధ్రము లాస్వాదింపఁగలవు. బ్రహ్మవిదుఁడనగు నావాక్యమున కన్యథాత్వము లేదు. పొమ్ము"

(మరల వికటాట్టహాసము. క్రోధోద్రేక సూచితమైన పాదతాడనము)

"ఛీ మూర్ఖుఁడా! ఎన్ని విధముల బోధించినను నీకు బుద్ధి లేకున్నది. నీతనయ నీదినముననే నేను బలాత్కారముగ ననుభవించెదను. నీ శాపములు గీపములు నన్నేమిచేయునో చూచెదఁగాక. (కొంతసేపు నిశ్శబ్దము; మరల నాస్వనమే) "ఆలోచించుకొనుము. నీకు పదునేను దినములు గడువొసంగి తిని. అప్పటికి నీ తనయ నంగీకరింపఁ జేసితివా సరి. లేకున్న నీకాలుసేతులు బంధించి, నీకన్నుల యెదుటనే నీతనయ యౌవన గర్వమును రూపు మాపెదను."

అంతట మరల తలుపు మూయఁబడిన చప్పుడు విన వచ్చెను. దీపకాంతులంతరించినవి. పురుషులు వెడలిపోయిన మాచలల గ్రహించి మందారవల్లియే యిట్లుపక్రమించినది.

మందా:- చెలీ! ఆ స్వరములు రెండును మనకశ్రుత పూర్వములుగనే యున్నవే.

మాచల:- అందొకటియే మనమెఱుఁగము. రెండవది నాకు సుస్పష్టమే. ఆ వికటాట్టహాసమును, ఆ హేళన పూర్వక కంఠధ్వనియుఁ బ్రతాపరాయునివి.

మందా:- ఆ మొదటిస్వర మెవ్వరిదో?

మాచల:- అదియే యోజించుచున్నాను ఆతఁడెవ్వఁడో శాపానుగ్రహ సమర్థుడగు తపస్వివోలె నున్నాఁడు. ఆతని కూతురే ఆ సర్వమంగళ.

మందా:- పాపమామెయు మనవలెనే బంధింపఁబడి యున్నట్లా క్రూరుని మాటలవలన గ్రహింపగల్గితిని. చెలి!

ప్రేమించి ప్రేమించి, మంచివానినే ప్రేమించితివి. కవి సార్వభౌముల శిష్యురాలవు. నీ ప్రణయమింత యస్థానపతితమగునని నేనెన్నడును భావింపలేదు.

మాచల:- (నిట్టూర్చి) దురదృష్టవంతురాలను.

మందా:- చెలీ! క్షమింపుము. నీ మనసు నొచ్చినట్లున్నది. ఇంక నెప్పుడు నట్టి యనాలోచిత ప్రసంగము చేయను.

మాచల:- ఇందు క్షమించుట కేమున్నది. వాస్తవ మంతే కదా! ఇట్టివానిని ప్రేమించిన నేను కవిసార్వభౌముల శిష్యురాలనని యెట్లు చెప్పికొందును? ఎట్లా మహా మహుని యెదుట నిలువగలను? మార్గాంతరము లేదు. సాధుజనపీడ, రాజద్రోహము క్షమింపరానివి. నా ప్రణయప్రవాహము నిరాశామరుపథమునబడి యింకి పోనిమ్ము. నా ప్రణయములత వాడి శుష్కించి, నశింప నిమ్ము. నేనీ ద్రోహచింతనమునకు, ఈ పాపకార్యములకు దోహదము చేయజాలను.

మందా:- చెలీ! ఈ యుపన్యాసమేమి? ఇదియంతయు నా మీద కోపమా? అయ్యో! నీ మనసునకెంత నొప్పి కలిగించితిని.

మాచల:- చెలీ! నీపై నాకెట్టి కోపమును లేదు. నాపైనే నా కోపము; నను గూర్చియే నావిచారము. అది యటులుండనిమ్ము. ఇప్పటి నామాటల యర్థము నీకిప్పుడు తెలియదు. మున్ముందు గ్రహింపగలవు.

మందా:- ఏమి గ్రహింతునో! కాని ఆ సర్వమంగళ నెందు బంధించినాఁడో! ఆమె యెవ్వతయో!

సూచల:- (కొంచెమాలోచించి) డిండిమభట్టారకులకు సర్వమంగళయను కూతురున్నట్లు నేను వినియుంటిని. ఆమె సకల విద్యా ప్రవీణయనియు, విశేషించి సుందరి యనియు వినియున్నాను. ఆమెయే యీమెయేమో! డిండిమభట్టారకులు తప్ప, ప్రతాపరాయలతో నట్లు తిరస్కరించి మాటాడగలవారెవ్వరు. నిశ్చయముగ నామె డిండిమభట్టారకుల పుత్రియే.

మందా:- అయ్యో! ఈ క్రూరుఁడు డిండిమభట్టారకులఁగూడ కారాగారమున నుంచినాఁడే. ఎంతమోసము. చెలీ! వాఁడు రాజద్రోహమును దలపెట్టినట్లున్నాఁడు.

సూచల:- (నవ్వి) అందుకు సందేహమా, అది వాని మాట వలననే స్పష్టమైనది. కాని మనమిందుఁ జిక్కుపడి యున్నాము. రాయలకీ విషయములు తెలియుట యెట్లు? తెలిసినను, తంతమ్ముఁడే తనపై నిట్టి కుట్రలు పన్నుచున్నాఁడను మాటను తగిన యాధారము లేక యాతఁడు విశ్వసించుట యెట్లు? అంతయు నయోమయము.

మందా:- విశ్వసింపకున్న నాతఁడే తత్ఫలమనుభవించును. మనకా జోలియేల? మొదట మనమిందుండి బయట పడిన నదియే పదివేలు.

9. వ ప్రకరణము.

పగలు మూడవజాము గడచినను జండకిరణుని ప్రతాపమింకను జల్లారలేదు. అస్తంగతుఁడగువఱకు నాతఁడు జీవలోకమును బరితపింపఁ జేయవలయునని యే సంకల్పించి నట్లు కన్పట్టుచుండెను. కాని విజయనగర పరిసరారణ్య భూములయందు మాత్రమాతని ప్రభావమంతగాఁ బనిచేయుట లేదు. సాంద్ర భూరుహచ్ఛాయలా తపనుని, కార్య కిరణములకు కడ్డు నిల్చినవి. జంతు సంతానము లాతరుచ్ఛాయలలో హాయిగ నిద్రించుచున్నవి. విహంగ వ్రాతము తరుకోటరముల నాశ్రయించుకొని యున్నది. ఇట్టి సాధు ప్రాణికోటి నేమియుఁ జేయజాలని ఖరకరుఁడుగ్రదీధితులచే నావృతోగ్రములనే పోషింపఁ జేయుచుండెను. ఖరకర కరోగ్రతను దామే శిరసావహించి, ద్రుమజాలము ప్రాణికోటి కాశ్రయమొసంగి సంరక్షించుచుండెను. ఆర్తుల రక్షించునెడ మహాత్ములెట్టి కష్టములనైనను లెక్కచేయరు కదా!

ఇంతలో నావన ప్రశాంతత్వమునకు భంగము గల్పించుచు, గుఱ్ఱపు డెక్కలచప్పుడు వినవచ్చెను. ఒక యాశ్వికుఁడు, వాయువేగ మనోవేగములతో నొకగుఱ్ఱము నుడాయించుకొనుచు వచ్చుచుండెను. ఆ యశ్వవేగమును బట్టి చూడ నాతఁడు సాయంసమయమునకుఁ బూర్వమే, విజయనగరమును జేర నుద్దేశించినట్లు కానవచ్చుచుండెను. కాని యాతని ప్రయత్నమున కంతరాయమంతలోఁ జూపట్టెను. ఆకసమున దృశ్యాదృశ్యముగ నొక మేఘశకలము గానవచ్చెను.

క్షణములో నొక మహాభూతము విశ్వరూపము ధరించినట్లది
విస్తరించి, చండకిరణు నాక్రమించెను. కొలఁదికాలములోనే
ఆకసమంతయు మేఘావృతమై చిటపట చినుకులు పడఁజొచ్చెను.
మఱొక క్షణములోఁ బ్రబల ఝంఝూ ప్రభంజనముతోడి
యాసార మారంభమాయెను. భూతావేశము నొందినవానివలె
నాయరణ్యములోని చెట్లన్నియు నూఁగఁజొచ్చెను. కొన్ని
ఫెళాఫెళారవములతో విరుగఁజొచ్చెను. నదులు, గుండెలవియు
నట్లు, ప్రళయకాల రుద్రాట్టహాసమువలె, నురుగు లురుల
జొచ్చెను. అప్పుడప్పుడు కన్నులు మిఱుమిట్లు గొల్పుచు,
మెఱుపు లాకసమున మెఱయఁజొచ్చెను. పాపము! మన
యశ్వచోదకుని శ్రమయంతయు బూడిదలోఁ బోసిన పన్నీరైనది.
ఆతఁడేమి చేయఁగలఁడు. దైవసాహాయ్యము లేని కార్యము
లన్నియు నిట్లే విఫలములగుచుండును. చేయునదిలేక, తన
యశ్వము నాపి యాతఁడొక వృక్షము నాశ్రయించెను. కాని
విధి ప్రతికూలముగ నున్నపుడన్నియు విఫలములే యగును
కదా! అంతలో నొక విద్యుద్వలాహక నిస్వనము విననయ్యెను.
కొలఁదిదూరమున నున్న వృక్షమున మంట లుదయించెను.
ఆతని యసురు లదృష్టవశమున దక్కినవిగాని, యాతని
యశ్వమా యశనిపాతమున కాహుతియయ్యెను. పాపము!
మనరౌతున కాపాదమస్తకము కంపము జనించెను. ఇంక నందే
యున్నఁ దనకు నాయశ్వగతియే సంభవించునని స్థిరనిశ్చయుఁ
డయ్యెను. కాని యేమి చేయఁగలఁడు? ఆ ధారాసంపాతముఁ
నెందుఁబోఁగలఁడు? ఇటునటుఁ జూచెను. కొంచెము ముందు

కేగెను. ఏమియుఁ గానరాలేదు. ఇంతలో ధగద్ధగాయమాన
ముగ నొక మెఱపు మెఱసెను. ఒకసెల్లఁ గన్నులుగాఁ జేసి
కొని యాశ్రయాంతరము నన్వేషించుచున్న యాతని కనతి
దూరమున నెద్దియో మసకమసకగాఁ గానవచ్చెను. తానున్న
ప్రదేశమునుండి కొంచెము మలుపుగానేగిన నొక చెట్ల
గుంపులో నొక శిథిల గృహమాతనికి దృష్టి గోచరమాయెను.
మన యాత్రికుఁడాలసింపక యటకేగెను. అదియొక పురాతన
మైన కట్టడము. అదియెవ్వరు కట్టిరో యెంకాలకుఁగట్టిరోకూడ
చెప్పఁజాలము. మనకుగాని మన యాత్రికునకుగాని యిప్పుడా
ప్రశ్నలతోఁబనిలేదు. ఆ కట్టడమును జూచినంతనే యాతనికి
పోయిన ప్రాణములు తిరిగివచ్చెను. ఒక్క యురుకున నాతఁడా
శిథిల గృహమును బ్రవేశించెను.

ఆ గృహమున నించుమించుగాఁ బది గదులు కలవు. కాని
యించుమించుగా నవియన్నియు నత్యంతము శిథిలావస్థయం
దున్నవి. గోడలపైఁ జెట్టును జెట్టుచేమలు మొలచినవి. కాని
యందు రెండు గదులు మాత్రమించుక వాసయోగ్యములుగ
నున్నవి. మనయాత్రికుఁడందొక్క గదిలోనికేగి, యిటునటు
జూచి, యందెవ్వరు లేరని నిశ్చయించుకొని, తడిసిన తన
యుడుపులను విప్పి, పిండి, యారవైచుకొనినాఁడు. లోనఁ దేహ
రక్షణార్థము తొడిగిన యినుపకవచమునుగూడ విప్పినాఁడు.
ఇంతలో నాతని కేద్దియో స్మృతిపథమునఁబడగా, విప్పిన
కవచమును మరల గైకొని, యందులోన గుప్తమైయున్న
తోలుసంచిని బయటఁకుదీసి, విప్పినాడు. అందొక లేఖ భద్ర

ముగ నున్నది. అదిమరల యథాస్థానమున నుంచి, రామాతఁడు మంచి పెద్దతోలుస ంచి విప్పి, కొం[illegible] తినుబండారములు పైకితీసె నాఁడు. అపికొం[illegible]నము చేసి[illegible]గిల్లి యు[illegible]ను. [illegible]మాంసాద్యము లు[illegible] చేసి. వా[illegible] సీతాతో[illegible] దెబ్బకొం[illegible] నారాయము సంచుక గ్రోలినాఁడు. అప్పటికి[illegible]తసిక [illegible]ంచ ముత్సాహము కలిగినది. ఆధ[illegible]ధుల[illegible]మృత ప్రాయముకదా! నారాయము. తడిసిన శరీరమునకుఁ [illegible]నము వెడిపుట్టి[illegible]ది. [illegible] ముని నాంతఁ[illegible] మ[illegible] [illegible] నారాయము గ్రోలినాఁడు. ము[illegible]కొం[illegible]మ——మ[illegible]కొం[illegible]దము — ఇ[illegible]నా[illegible] మ[illegible]తఁము గ్రోలినాఁడు. తీవ్రమగు నా మాద్యమును సేవించుటచే నాతనికి స్వప్రమా[illegible]ది. [illegible]లుచునాతఁ[illegible]దే పడి[illegible]యునాఁడు.

నా[illegible]యు[illegible]ను [illegible]గా[illegible] [illegible]యుటనే యున్నది. [illegible] మరల నవ్వ[illegible] యిరువు[illegible] మనుష్యులు త[illegible]చు నా[illegible]యింటివైపు[illegible]కే వచ్చిరి. [illegible]ల్లు [illegible] [illegible]ముఖము లా[illegible]ద వికసితము[illegible]. [illegible] యిరుకు[illegible] [illegible]యింటి [illegible] తెరగ, తడిసి[illegible] యు[illegible] పులి [illegible]చి పట్టి, [illegible]త[illegible] పెట్టె[illegible] భద్రముగ[illegible] పొడిబట్టలను [illegible]కొనిరి. అప్పుడు [illegible] [illegible]కెట్లు సంభాషణ[illegible] [illegible]మొను.

దుర్గా! [illegible] [illegible] [illegible]ను నంతదూరమో నీకు తెలియునా? ”

*

"నాకేమి తెలియును. కొలది దూరమునందే యున్నదని బావగారు చెప్పినారు. చెప్పిన వెంటనే నీవు బయలు దేరితివి. నీ వెంట నేను బయలు దేరితిని. కాని భీమన్నా! డిండిమ భట్టారకులు కానరాకపోవుట యేమి? ఆయన నెవ్వరు గొనిపోయి యుందురు?"

"ఎవ్వరో మనకేమి తెలియును. మీ బావగారు రెడ్డిగారు దీర్ఘాలోచనములో మునిగి తేలుచున్నారు. మహాకావ్యములు వ్రాయునప్పుడు గూడ నింతటి పరాకు నాకాతనిలోఁ గన్పట్టుట లేదు."

"ఏమో! అంతయు సందేహమయముగా నున్నది. ఏమైనను ఈయూరు వదలిపోయినగాని మనకీ శని వదలదు."

"అదియుం గొంత నిజమే. అప్పుడే చీకటి దట్టముగా నలముకొన్నది. వాన కొంచెము తగ్గుచున్నదిగాని యీ గాఢాంధకారములో మనమెందుం బోఁగలము. నా దగ్గర చెకుముకి యున్నది. కొన్ని పుల్లలు కూడఁబెట్టుము. మంటచేయుదము. చలియైనను కాఁగవచ్చును."

ఈ సంభాషణ వలన నా పురుషు లిద్దరు మనకు సుపరిచితులగు దుగ్గన భీమనలని పాఠకులకుఁ దెలియుచునే యున్నది. డిండిములను బృందావన భవనమునుండి యెవ్వరో యెత్తికొని పోయినారన్న వార్త వినగానే, శ్రీనాథుఁడు వీరిరువురిని, బృందావనమునకుఁబోయి యచ్చటి వృత్తాంతమంతయుఁ దెలిసికొని రమ్మని పంపినాఁడు. ఆయన యాజ్ఞానుసారము

బయలుదేరి వీరు మార్గమధ్యమున నీ జడివానకులోనై యొక జీర్ణగృహమును జేరిరి. చెకుముకితో భీముఁడు నిప్పుచేసినాఁడు. క్రమముగా చిన్నమంట మండసాగినది. ఆ మంటల వెలుతురులో వారికి వారున్నగది నాలుగుమూలలు గానవచ్చినవి. అప్పుడందు తెలివితప్పి పడియున్న యొక యాశ్వికుఁడును వారికి దృగ్గోచరుఁడైనాఁడు. మొదట వారాశ్చర్య చకితులైనారు. తరువాత, నాతఁడును తమవలెనే యచ్చటికి వచ్చియుండుననియు మార్గాయాసముచే బడలి యందు నిద్రించియుండుననియు భావించిరి. భీముఁడు యాతని దరికేగినాఁడు. పలుకరించినాఁడు. అతఁడు లేవలేదు. గట్టిగా పిలిచినాఁడు. ఆతఁడు చలింపలేదు. తట్టిలేపినాఁడు. ఆతఁడు కదలుటఁగూడ లేదు. ఇంతలో ప్రక్కనున్న సీసాపై నాతని కన్నులు పడినవి. స్థితిగతులన్నియుఁ దెలియవచ్చినవి. ఆ పెద్దమనుష్యుఁడు సారాయమును మత్తులో నున్నాఁడు. కాని యిక భీముని మనసు పాదరసము వంటిది. ఆతని యూహాలపై నూహాలు పోసాగినవి. ఆ రౌతు వృత్తాంత మామూలాగ్రముగ నెఱుంగ నాతనికి కౌతుకము చెలరేగినది. కాని యేమి చేయఁగలఁడు. ఆరౌతు జీవచ్ఛవమువలె పడియున్నాఁడు. కాని యింతలో భీముని నిశిత దృష్టి యాప్రక్కనున్న కవచముపైఁ బోయినది. వెంటనే యాకవచమునుదీసి యంతయుఁ బరిశీలించినాఁడు. ఒకమూల నొకతోలుసంచి దొరికినది. అది విప్పినాఁడు. ఒక లేఖ బయలుపడినది. అదితీసి, మంటకడకేగి, యాతురతతోఁ జదువ సాగినాడు. ఒకమారు; రెండుమారులు; పదిమారులు

చదివినాఁడు ఆతని యాశ్చర్యమున కంతము లేదు. ఆతని యానందమునకు మేర లేదు. దుగ్గన యా ముఖ విలాసము నిన్నియుఁ జూచుచునే యున్నాఁడు. కాని మాటాడ లేదు.

" దుగ్గనా మనరేఖ బయలు పడినది"

" మనరేఖ మాటకేమిగాని, యా లేఖలోని విషయము లేమంత యాశ్చర్యకరములా? మరల మరలఁ జదువు చున్నావు."

" ఆశ్చర్యకరములాయని యడుగుచున్నావా? ఇంతకు ముందు మన మూహించుచున్న విషయమునకు తగిన యాధారము దొరికినది. ఇంత యలభ్య యోగముగా నిన్నియంశము లొక్కమారు తెలియుటయే యాశ్చర్యజనకమైన విషయము."

" మాటలతోఁ బ్రొద్దుపుచ్చుటయేనా? నన్నొకమారా లేఖఁ జూడనిత్తువా ? —సరే; నీవే ఒకమారు దానిసారాంశముఁ దెలియఁజేయుము. విని యానందింతును"

" అయిన వినుము.— ప్రౌఢదేవరాయల తమ్ముఁడు ప్రతాపరాయలు కలఁడుకదా! ఆతనికి బహామనీ సుల్తాను అహమ్మదుషా వ్రాసిన ఉత్తరమిది. ప్రౌఢదేవరాయలను రహస్యముగా నెట్లయిన సంహారింప వలయుననియు, నందులకుఁ గావలసిన ధనసహాయ్యము, భటసహాయ్యముఁ దాము గావింతు మనియు, సులతాను వ్రాసినాఁడు."

" రాయలయెడ ద్రోహచింత ముందు ప్రతాపునకే కలిగియుండు ననుకొందును."

అవును. అదే సత్యము. ముందీతనికే యీ పాపచింత కలిగియుండును. తరువాత నీతడే సులతాను సాహాయ్యమభ్యర్థించియుండును. శత్రుశత్రువు మిత్రుడేకదా! కాక రాయలవంటి ప్రబలవిరోధి నశించుటయుఁ బ్రతాపునివంటి మూర్ఖుఁడు సింహాపీఠి నధిష్ఠించుటయు, సులతానుకుఁ బ్రియములే. తరువాత నీమూర్ఖునిగూడ పదచ్యుతుని గావించి యీ సామ్రాజ్యమే కబళింప వలయునని యాతని యభిప్రాయము. "

" అబ్బో! ఇది సామాన్యవిషయము కాదు. రాయలకీ లేఖఁజూపి సత్వర ప్రతీకారమాచరించునట్లు చేయవలయును. లెమ్ము."

" యీ యాశ్వికునిగూడఁ దీసికొనిపోవుదము. వీని వలనఁ గొన్ని ముఖ్యాంశములు బయలు పడవచ్చును."

" ఈతఁడు వార్తావహమాత్రుఁడేమో"

" అట్లనరాదు. ఇట్టి ముఖ్య రాజకార్యములలో కేవల వార్తావహులను నియోగింపరు. ఈతని కాలుసేతులు బంధించి, తీసికొనిపోవుదము."

" సరే. బాధింపుము. నేనింతలో మనయశ్వముల సజ్జీకృతములు గావింతును —"

—: 10 వ ప్రకరణము. :—

" సోములుగారూ! ఏమిరా విశేషములు? రాత్రి భోజనానంతరము, తమలపాకులు నములుచు, వీరన, తనకాంతరంగికుండగు సేవకుని ప్రశ్నించెను. సోములు సామాన్యసేవకుఁడు కాఁడు. స్వామిచిత్తము నెఱిఁగి, మెలఁగుట అతనికి వెన్నతోఁ బెట్టినవిద్య. మఱియు, కాముకీకాముకుల సంధికార్య సంఘటనము నందాతఁడందెవేసినచేయి వీరన, బందీలను బరీక్షించుటకై రెండుమూడుసార్లు వచ్చుటయు, వచ్చినప్పుడెల్ల మాచలదేవివైపు సాభిప్రాయముగఁ జూచుటయు, నాతఁడు కనిపెట్టినాఁడు. దానికనుగుణముగ మాచలగూడ వీరననుగూర్చి, కాపలాకాయుచుండగా నాతని నడిగినది. ఆమె యడిగినదేమో స్వల్పమే. కాని సోములు, వ్రేలుచూపిన మండి మ్రింగు స్వభావము గలవాఁడు. ఉన్నదానికి మఱిరెండు కలిపిచెప్పుట అతనికలవాటు. వీరన యీప్రశ్న వేయఁగనే సోములు దాని భావమంతయు గ్రహించినాఁడు. అతఁడెప్పుడట్టి ప్రశ్న వేయునాయని గుటకలు మ్రింగుచున్న సోములు వెంటనే చిఱునవ్వు నవ్వుచు నిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చినాఁడు.

" తమకు తెలియని దేమున్నది బాబూ! కాపలా కాయువాఁడను నేనేమి చెప్పగలను? దేశ విశేషములు పట్టణ విశేషములు తమవంటి వారికి తెలియవలయును గాని, నా వంటివాని కేమి తెలియును?"

దేశ విశేషముల కేమిలే? పట్టణవిశేషములటుంచు. ప్రస్తుతము నీవు చెప్పగలిగినవే ముఖ్యాతిముఖ్యములు. బంధుతతులనుగూర్చి వినవలెననియున్నది. ఒక్కొక్కరినిగూర్చి చెప్పు.”

“అందఱి మాటకేమిగాని బాబూ! మా చలమ్మగారి సంగతే తమతో కొంచెము మనవి చేసికొనవలెనని యున్నది”

వీరన్న, మఱి రెండు తమలపాకులు నోట వేసికొనినాఁడు. విస్మయానంద విస్ఫారిత నేత్రములతో నాతని వైపే చూచుచు, అంగీకార సూచకముగాఁ దలయూఁచినాఁడు.

“ఆమె యిక్కడికి వచ్చినప్పటినుండియుఁ దమపైనే తలఁపు బాబు. మిమ్ముగూర్చి యొకటే ప్రశ్నించుట. వీరన్నగారెట్టివారు? స్త్రీలనిన గోపింపరు కదా? వెలవెలఁదులయెడ విముఖత లేదుగదా? వారు సాధారణముగా నేవిషయములఁగూర్చి సంభాషింతురు? వారి కేయే యాహార పదార్థములయందభిరుచి? సంగీతాభినయములయెడ నాదరముగలవారా కారా? మమ్ముగూర్చి యేనాఁడైనఁ బ్రసంగింతురా?— ఇట్టి వేవేవో ప్రశ్నలు తండోపతండములుగా వేయును. అడుగుట కామెకును, చెప్పుటకు నాకును గూడ విసువు లేదు. సాధారణముగా రాత్రులామె నిద్రింపనే నిద్రింపదు. తొలిసారి మిమ్ము ముత్యాలశాలలో చూచినదఁట. మీపై మనసుపోయినదఁట. ఆనాటి మీరూపము నచ్చుగ్రుద్దినట్లు వర్ణించి చెప్పుచుండును. చిఱునవ్వుతోడి మీ ముఖ విలాసమును దలఁచి తలఁచి యువ్విళులూరుచుండును. తుమ్మెదలబారువంటి మీ మీసముల సోయగమును మెచ్చుకొనని రోజే లేదు.”

వీరన మీసములపై చేయివైచి, విలాసముగ నవ్వుచు తలయూపి

" ఏమోయి ఇంత గ్రంథముండియు నిన్నాళ్ళు నూఱకే యున్నావు. బలేగడుసువాడవు. సరే నీవేమన్నావు? నిజము చెప్పుము. చూతము."

సోము లోకచిన్న నవ్వు నవ్వి,

" నే నేమందునో తమకు తెలియదా? తమ దర్జా, తమ ఠీవి, తమ రసికత, తమ విలాసము, ఈ భూమండలము మీద ఎవరికి లేవని నొక్కిచెప్పినాను. వేయేల రాయలవారి కడ కూడ మీరసికత కానరాదనియు, తమరు చేపట్టిన వారి యింటిలో నవనిధులు తాండవమాడుననియుఁ జెప్పియున్నాను. ఇఁక రూపమునకా—— అది నేను జెప్పనక్కరలేకుండ నామెకే తెలియును. మొట్టమొదట, తమ రూపరేఖా తారుణ్యములు చూచినంతనే కదా ఆమెకీ పిచ్చియెత్తినది."

(నవ్వుచూ) మెల మెల్లగాఁ బిట్టను వలలోవైచి నా వన్నె మాటే"

" వలలో పడుటెంతసేపులెండి. మనము వలవేయుట యుఁ బిట్టపడకి పోవుటయు నెన్నడైనఁగలదా! కాని ... ...

" కాని ... ... ఏమి? మాటసగములో నాపినావు. నీకేమైన ననుమానమున్నఁ జెప్పుము."

"శ్రీ తేము." ఇదియంతయు వ్యర్థం ప్రయాసకదా యని నగే మోచుచున్నాను. ఆనా నలెప్పు [illegible] సికత [illegible] నియ్యేప వ్యర్థముతో యున్నది"

"ఏమిరా! ఏమన్నావు [illegible] మిగాసమ్ముద్రము చేయు వెంచిన [illegible] వీరన్నగారవగ్గర నేమన్నన్నావు [illegible] పేరు చెప్పిన భూతభూతములు పలుమార్లు వెట్టివల్లయున్నా [illegible]

" ఇక్కడ [illegible] భూతములు గాని ప్రేతములు గాని లేవురా బాబు. తన [illegible] యము [illegible] కట్టున్నారు [illegible] ప్రేతా పద్రాయులా [illegible] వలచినట్లున్నారు [illegible] ప్రతాపుని [illegible] మండెపి [illegible] ఏమంటివు [illegible] పుడు [illegible] నాకేనా? [illegible]

అవును. బాబు. నిజమే. ప్రతి దినము ఆ రక్కసి ముల్లు [illegible] ప్రక్కవచ్చి, ఏమేమో మాటలాడి తుదకామె సమస్త [illegible] కాలు, [illegible] భయపెట్టి పోవుచుండును; ఆవేళ వచ్చు ప్పుడెల్ల నేను దూరముగా నుండవలయునట. ప్రతాపుని జూచితివా! ఆ [illegible] త్రోసి వేసినను మరల వచ్చునో యని దూరముగా బోవుదును. ఆయమను మంచము బట్టక దగ్గర [illegible] స్తంభముగా మాటలు సూరడి యెన్ని మాటలు నాలించుచుండెను. ([illegible]) [illegible]

" ఏమి చెప్పుదురా" ". [illegible]

"ఇవి మాటలు కావు బాబు; మొట్టమొదట లాలించును. ప్రతాపుని వరింపుము. అతనికంటె సుందరుఁడును రసికుఁడు నెవ్వఁడు గలఁడు. లోకమునందలి సమస్త భోగములును నీకు లభించును. నీమాట నెదలఁదాల్చి, వేలకువేలు దాసదాసీ జనులు సంచరింతురు.—ఈ ప్రకారము కొంతసేపు. తరువాత జడిపించును. అతని వరింపకున్నచో నీ కామరణము కారాగారవాసమె. ఇప్పుడింకను నీయెడ వలపుతో నున్నాఁడు. కానిఁ కుపితుఁడైనచో నీవు పడుపాట్లు కుక్కలుకూడఁబడవు ఇప్పుడు నీకు కారాగారవాసమనుమాటయే గాని, సమస్తోపచారములును జరుగుచున్నవి. అప్పుడో, కేవలనరకమే యనుభవింప వలయును. నేలమాన్యములో గాలియు వెలుతురును లేని యంధకార బంధురమగు కూపములో, ఁబడవేయుదురు. తినుట కాహారమైన నీయరు. క్రుళ్ళి, క్రుంగి చావవలయును. నామాట వినుము. అష్టైశ్వర్యముల ననుభవింపుము.—ఇట్టివే యింకను నేవేవో జడిపింపులు. ఈ మాటలన్నియు ముగిసిన తరువాత నామె పోవును. పోయినంతనే నేను యథాస్థానమును చేయుదును. అంతట నేమిచెప్పుదును. నాగుండె నీరై పోవునట్లామె యేడ్చును. ఒకనాడు నాతో స్పష్టముగాఁ జెప్పినది. వీరసదండనాథుఁడు తన్ను చేపట్టనిచోఁ వజ్రపుటుంగరమును దిని మరణించునఁటగాని, ప్రతాపుని గతాపుని తానొల్లదఁట."

(సంతోషముతో) "నిజమే? నిజమే? అంత ప్రతిజ్ఞ చేసి నదిరా! ఆమె పూర్వజన్మములో నేదో తపోభంగము వలన, వెలవెలదియై పుట్టినదికాని, కులకాంతలమని విఱ్ఱవీగు వారామె కాలిగోరికి కూడ సరిపోరురా!"

"నిజమే! బాబు! ఆమెకున్న నీతి యేరాణివాసపు స్త్రీలవద్ద కానరాదు."

"సోములూ! మాంచల మంచిఅందకత్తెకదూ!"

"అందకత్తెయని యెడుగుదున్నారా! అందాలబరిణె. రత్నాలమూట; తమవంటి రసికుల చేతిలోనె అటువంటి గులాబీ రాణించును. కాని——"

"మరల కానీ యేమిరా!"

"చిత్తము; నేను ఏలినవారి సేవకుడను. తమ యభివృద్ధియే నాయభివృద్ధి. కాబట్టి ప్రతాపరాయలు వలచిన దానినే తమరును మోహించుట"

"ప్రమాదకరమనియా నీ యభిప్రాయము. హుం ప్రతాపుడు; ప్రతాపుడు నాచేతిలో కీలుబొమ్మ. నేను కన్నెఱ్ఱ చేసితినా ఆతనికాయువు మూడినదనుకొనుము. ప్రతాపుని బ్రతుకంతయు నాచేతులోనున్నది. వాని గుట్టుమట్లన్నియు నాకుదెలియును. నా పిడికిలిలో వాని ప్రాణము లున్నవి. పిడికిలి విప్పితినా వాని ప్రాణవాయువు లెగిరిపోవును. ఇదిగో! వీరన దండనాథున కెదురుతిరిగి యీ భూమండలమున నెవ్వ

మను బ్రతుకజాలను. సరా. నీ భయము తీరినదికదా! ఇంక నీ బంగారు బరిణెనుగూర్చి కొంచెము ప్రసంగింపుము. ఎంత వినినను తనివి తీరకున్నది.”

చెప్పుటకేమున్నది బాబు. బంగారుభరిణెనాలోనుంచి ప్రసంగ వారిని గూర్చి యేమి చెప్పవలదుగదా. వారి శాంతమును గూర్చియేనా?”

“కారాగార వాసమునకేగి కొంతకాలము మాత్రమే. తరువాత నా ... ప్రస్థానము ... ... వ్యాసము.”

“(నవ్వుచూ) పోనిండు ఆ కారాగారవాస విశేషములు కేమియు వలవంత నొందుట లేక. మీరు మిక్కిలి సుమ్ము చూచు భాగ్యము తనకబ్బినదని యాయని సంతసించుచున్నది.”

“మఱియొకసారి వేసవకు గారణ్యము. వినవలెను. చెప్పుము. వీరనందనాథుడు తన పుష్పకమును ... తనకేమి లోపము.”

“చిత్తము. ఆ ... ... స్వేచ్ఛగా సాయంకాలము ... యుద్యానవనములో తిరుగుచుండుట కనుగొంటిని.”

“ఓసీ. ఇంకేనా మోక్షరుద్రవనుకొంటిని ఇదిగో వీరనందనాథుని యనుజ్ఞ ఆగు. సాయంకాలము మీకందు, న

...చ్చువచ్చి ... యచ్చ ... త ... నుతో నా యు... వ... ...ంప వచ్చును. ఇది నా యాజ్ఞ యని యచ్చ... ...యు... ...ను."

" ...త్తము. త... ...మూ..., * * * * "

" ...మా ... రేపు ...గారములు ...మా వచ్చెదను. ... ...వా సిన సదు ...ములు ...చు ..."

" ...త్తము. ... "

... తర... ...మూపై ...వ... ... ...డు ...ట్టు ... ...మారు... ...నుదు... ..., ...ప్పుల్ల ... కేసర ... ...ము ...హా... ..., ..., మధూ... ...ధ ... ...ల్లె, యు... ... ...దు... ...స్పర్శ... ...హారద... ...స్సు ... . కాని ...త... ...యే... ...తని హృదయ... ...రమున ...ములు... ...నును లోనుచు ...ను. ... తను ... ద ... ...నుబట్టి ...మూ...ప ... ...ది. ...ములు త ... ...బా... . ఇట్టి కార్యము ...యూ ...ములు త చేసి... ...డిపినాడు. ఎ... ... చేయ... . కావున నాత... ...టలు ...పవచ్చును. ...చే... తను ...మూ... ...ది.

ఎంతటి మధుర సంఘటనము. ఇట్లనుకొనని తానెన్నడు నను కొనలేదు. మాచలను జూచినప్పుడెల్ల ఆతని హృదయము చలించుచుండెడి. మాటలు వాస్తవమే. ఆ యతిలోక సౌందర్య రూప యౌవనముల ననుభవించ నేరసికుండాసింపడు? చేతి కందిన జంటను తేసినదను, పరిపక్వగోస్తనీ ఫల గుచ్ఛమును, నిరసించు మూర్ఖుండెవ్వండైననుండునా? ఆమె నెట్లయినం దన వశవర్తినిగం జేసికొనవలయునని తానూహించుచుండుటయు వాస్తవమే. కాని యిట్టిమాహాత్మ్యముగ, మహాత్మునిగ, తనభాగ్య దేవత లనుగ్రహింతురనియు, నామె తనకుండానే తన్ను ప్రేమించి వరించుననియు నాతండూహింపనైనలేదు. తన విలాస విభ్రమములను రాగాజలములనుండి ముగ్ధులగుచున్నారని విభ్రాం తిగునామెను దనవంకకుం ద్రిప్పుకొనుటకుం దానెన్ని ప్రయ త్నములు చేయవలసియుండునోయని, యాతండాతురత పడు చుండంగాం దనాతనిం బరిగ్రహింపకున్న వజ్రపుటుంగరము ను దిని మరణింపనైన మరణింతును గాని ప్రతాపుని మాత్రము పరిగ్రహింపనొల్లనని, యామె ప్రకటించినదంట. ఎంత యాశ్చర్యకరము? పరవశుండై నాతండు కొంత సేపు మతి పోయినట్లయినది. ఇంతనుం బూర్వమాతని హృదయమున నేకోశమునందో దాగియుండిన కామజ్వరమాతని నాడీ మండల మంతయు వ్యాపించి బాహ్యవస్తు పరిజ్ఞానమును గూడ నడగింపంజొచ్చినది. అతనికన్నుల యెదుట మాచల దేహమే సాక్షాత్కరింపంజొచ్చెను. నాట్యాలశాలలో నాట్యము సేయునప్పటి మామోహనము ఆతని హృదయ

ఫలకమునఁ జిత్రితమాయెను. ఆమె నాట్య భంగిమలన్నియు నాతని మనోనయనములఁ బొడగట్టెను. ఆసుందరాంగి హావ విలాసములను ధ్యానించి ధ్యానించి యాతఁడు తన్నుదానే మఱచిపోయెను. ఇట్లుకొంతసేపు గడచెను ఆమె నెట్లయినఁ బొందవలయును. ఇది యాతని నిశ్చయము. కాని సోము లామెను ప్రతాపుఁడు కాంక్షించుచున్నాఁడని చెప్పినాఁడే. అదియే నిజమైనచో నిఁక ప్రతాపునకు స్వస్తిచెప్పవలసినదే. కాని ప్రతాపుఁడే చక్రవర్తియైనచోఁ దనకు మంత్రి పదవి లభించునే? కావున మాచలదేవి నెట్లయినఁ దప్పించి, రహస్యముగఁ దనయింటనుంచి, యభిమత క్రీడలఁ దేలియాడి నచో — ఇది మంచియూహయే. కాని దీనికి నేక ప్రతిబాధక ములు గలవు. ప్రతాపునకీ విషయము తెలియకపోదు. ఆమెను ప్రతాపుఁడు మోహించియున్నను, ఆమెను సందేహించియో కారాగారమున నుంచినాఁడు. కావున నామె కానరాకున్నచో సహస్రముఖముల వెదకించును. మఱియు నహర్నిశములు నప్రమత్తులైయుండు కావలివారిని మోసగించు టెట్లు? అయ్యో! తానింతదూరము యోజింపవలయును? ప్రతాపుని గుట్టు మట్లన్నియుఁ దనయొద్ద నున్నవి కదా! అవి చక్రవర్తికి నివేదించి ప్రతాపుని బంధింపఁ గావించినచో తన మార్గమును నిరోధించు వారెవ్వరు? అదియే యుత్తమమార్గము మాచలదేవి ప్రణయ నిర్భరాశ్లేష సౌఖ్యముకంటె మఱియు ప్రాప్తవ్య మొకటి గలదా? యోజించి యోజించి నీరసుఁ డీసిద్ధాంతమునకు వచ్చినాఁడు. మోసమున నిట్టిదేకదా! ఎంతటి పాపమున కొడిగట్టినాఁడు.

తన్ను సర్వధా నమ్మి, తన చేతిలో సర్వస్వము నుంచి, తనయాంతరంగిక విషయములన్నియుఁ జెప్పిన ప్రభువునకే యన్యాయము చేయ నెంచెనే! కాని నీరస కంతలో మతి యొకయూహ తోఁచినది. ఆ యూహయే పొడసూపకుండినచో నాతఁడా క్షణముననే సార్వభౌముని కడ కేగను, మహామంత్రి కడ కేగను బోయి సర్వము నివేదించి, ప్రతాపునిఁ బట్టుమీఁది కోడివలె నప్పగించువాఁడే. కాని యా యూహ చిన్న యాతంకమును కల్పించినది. సోములేమైన నబద్ధము చెప్పినాఁడేమో. తనయభిప్రాయము ననుసరించి మాటలాడుచుండుటయు, తన్నొట్టియిన సంతోషపఱచి సుస్వాపమిడుటయు, సోములకు చిరకాలాభ్యస్తవిద్యలు. తానెవ్వతెనైనఁ గామించుచున్నట్లాతఁడు పసికట్టెఁ జాలు. మరుచటి సమయమునుండియు నాసుందరి మదన బాణ తాడితయై పరితపించుచున్నదని చెప్పుట సోముల కలవాటు. కాని యింతవఱకు నాతఁడిచ్చట నబద్ధములాడిన జ్ఞప్తులు కానరాదు. తానెందఱినో కులస్త్రీలను జెఱచినాఁడు. కొందరు తన్ను వలచి వచ్చిరి. కొందఱను దాను వలచినాఁడు. అప్పటి సోములే సంధాన కార్యము నెఱపినాఁడు. అట్టివాఁడీట నసత్యము చెప్పునా? చెప్పి ప్రాణములతోఁ బోవునా? ఏమో? మానవ హృదయ మెప్పుడు నొక తీరునే యుండుననియెవ్వరు చెప్పగలరు? లేక బుద్ధియంతయు శత్రుజనుల కుట్రరచనయా? తనకును ప్రతాపునకు నభిప్రాయ భేదమును గల్పించి యిరువురను ధ్వంస మొనర్పవేసిన యెత్తేమో! ఇందు సోములు గూడఁ జేరియుండెనేమో! లేక, ఆతఁడు గూడ

వంచింపఁబడెనేమో! అంతలోనే వీరనకు మఱియొక యూహ పొడసూపినది. అరరే యెంతదూరము పోవుచున్నాను.' నా యాలోచనలన్నియు వెఱ్ఱితలలు వేయుచున్నవే. ఏది యెట్లున్నను, ఇటు సూర్యుఁడుదయించినను నా మాచలను నేను వదలఁజాలను. ఎవ్వరేమైనను సరే. ఆహా! ఆరూప మనన్యసామాన్యము. ఆ విలాసము త్రిజగన్మోహనము. ఇట్లు, పరస్పర విరుద్ధములగు చింతాపరంపరలకు లోనగుచు నాతఁడా రేయి యంతయుఁ గడపెను. కంటికి కూరుకు రాలేదు. మఱునాఁడే మాచల దరికేగి సోముల మాటలయందలి యాథార్థ్యమును నిశ్చయింపనెంచెను. నిజముగ నామె తనయందే వలపు నిలిపెనా. ముజ్జగములు తలక్రిందైనను, తానామెను బొందియే తీరును; స్వామిద్రోహము కానిండు, జగద్ద్రోహము కానిండు. ఆ ముగ్ధలలామ యౌవన సౌందర్యము ననుభవింపని జన్మము వ్యర్థము.

ఇట్లొక నిశ్చయమునకు వచ్చిన తరువాత, ఆతని కొంకించుక నిద్రపట్టెను. ఆ కలత నిద్దురలో నాతనికొక కలవచ్చినది. తానును బ్రతాపుఁడు నొక పడవపై నెక్కి యొక సరోవరములో విహరించుచుండిరి. ఆ సరోవర మధ్యమున నొక ద్వీపము గలదు. అందుఁ జివురు జొంపములతోఁ బువ్వుగుచ్ఛములతోఁ బరిపక్వ ఫలకదంబముతో నలరారు తరుపుంజములుగలవు. ఇరువురు నా ద్వీపమునకేగ సంకల్పించిరి. తానోడ నడుపుచుండెను. ప్రతాపుఁ డుత్సాహముతోఁ గూనిరాగములు తీయుచుండెను. ఇరువురును ద్వీపము దరికేగిరి.

అందొక రసాలసాలము గలదు. అయ్యది ఫలభార నమ్రమై యుండెను. దానిఁజుట్టి యల్లిబిల్లిగఁ దీగెలెన్నియో యల్లుకొని యుండెను. అవి చిత్ర విచిత్రములగు వర్ణములు కలవి. చక్కని సువాసన లీను పుష్పములతో నలరారుచున్నవి. ఆ తీగెల నడుమ నారసాలము నానుకొని యొకపెద్ద భాండము కలదు. అదిహిరణ్మయము. అందు దివ్యతేజః పుంజమును విరజిమ్ము చున్న మణుల నేకములు గలవు. వారిరువురకు నయ్యది మెల్లనిఁ గొనిపోవలెనను నూహ పొడమినది. ఇరువురు నొకరి మొగమొకరు చూచుకొనినారు. నవ్వుకొనినారు. ముందుకు నాలుగడుగులువేసి యాతీగెల గుంపులోఁ బ్రవేశించినారు. ఆశ్చర్యము. ఆతీగెలన్నియుఁ జైతన్యమున్నవానివలెఁ గదలఁ జొచ్చినవి. ఇదియేమి వింతయని చూచునంతలో నవి యొక్కటొక్కటిగా వారిని జుట్టి బంధించివైచినవి. ఉక్కు గొలుసుల వలె నవి త్రెంపనసాధ్యములై యున్నవి. వారిరువురకు నేమి చేయుటకు నవకాశములేక పోయినది. అంతలో నెక్కడనుండి యూడి పడినదో యొక మహాసర్పము; పంచ ఫణామండల మండితము. ఘోర ఫూత్కారరవముతో నేతెంచి వారినిరువురను దన నిశిత దంష్ట్రా జాలముతో గరవఁ బోయినది. భయార్తులై వారిరువురు కెవ్వన కేక వైచినారు. పారిపోవ విశ్వప్రయత్నము గావించినారు. కాని యాతీగలు మఱియుఁ బిగిసి పోయినవి. అంతలోనే యాశ్చర్యకరముగా వారున్న చోట నొక మహారంధ్ర మేర్పడినది. అందుండి ఘోరవహ్ని శిఖలు బయల్వెడలినవి. ఆ వహ్ని శిఖాపటలమధ్యమునఁ

జిక్కుకొని వారిరువురు నార్తులై హాహాకారములుగావించిరి. కాని యాతీగెలు మఱియు బిగుసుకొనిపోవుచున్నవి. ఎటు పోవుటకును వీలు లేదు. ఏమి చేయుటకునువీలు లేదు.

వీరన, ప్రతాపులొక పర్వతము నధిరోహించు చుండిరి. అంతలో నాపర్వతము బ్రద్దలై యగ్నిపుంజముల నెగజిమ్మ జొచ్చినది. వారిరువురు దారియుఁ దెన్నునుగానక యటు నిటుఁ బర్వులు వెట్టసాగిరి. అంతలో నిరువురును గాలుజారి యాఘోరానల మధ్యమునఁ బడిపోయిరి.

వహ్నిస్ఫులింగముల వెడల గ్రక్కుచున్న కన్నులతోఁ బాములవలెఁ బుసకొట్టుచున్న కఱకు వెండ్రుకలతో బండి కందెన చాయగల మేనితో కోరబండ్లతో నొక మహా భూత మాతనియెదుటనిల్చి కఠిన హుంకారరవముతో, జ్వాలదుగ్ర వదన గహ్వరమును దెఱచి, యాతని మ్రింగబోయినది. ఆ భయంకర మూర్తిని జూడగనే యాతని సర్వావయవములు గంపించినవి. ముచ్చెమటలు గ్రమ్మినవి. కాలుసేతులాడుట లేదు. భయాతిరేకమున గొంతుక డగ్గుత్తిక పడినది. వికట స్వనమున నాతఁడు "రక్షింపుడు; రక్షింపుఁడ" ని యరచుచుఁ గ్రిందపడి పోయినాడు.

11 వ ప్రకరణము.

మరునాడు పూర్వాహ్ణమంతయు నించుమించుగా, వీరనకు సముచితాలంకార నిర్ణయమునకే సరిపోయినది. బంగరు జలతారు పనివాడితనముగల పట్టు వస్త్రములెన్ని యో

ముందుపడియున్నవి. ఆతఁడందొకటి తీయును. అందేదోలోప మెంచును. మఱొకటి తీయును. మఱియొక లోపలేశము గాని పించును. ఒకదానికి జలతారు హెచ్చుగ దోచును. వేరొక దానికి తక్కువయగును. ఒకదానిరంగు ముదుక; ఒక దానిరంగు పలుచన; ఒకటి వెలవెల బోవుచున్నది. ఒకటి గరగర లాడుచున్నది. ఇట్లా వస్త్రముల నెంతయెంచినను, ఆతనికొక స్థిరనిశ్చయము కుదురలేదు. ఒక యుష్ణీషమును దీసినాడు. అది గులాబీరంగు పట్టుతోఁ జేయఁబడినది. దానికి ముత్తియములు కూర్చి కుట్టబడియున్నవి. దానిని ధరించినాఁడు. ఒక నిలువు టద్దము కడకేగి తన యందమును బరిశీలించుకొని నాడు. అది బాగుగనే తన కమరినది. కాని సంపెగనూనెతోఁ దనజుట్టు చక్కగ దువ్వుకొని గులాబులు ముడుచుకొనినచోఁ దానంతకంటె యందముగాఁగానిపించునేమో కాని నల్లని తుమ్మెదల బారువంటి తన మీసముకేమి రాయవలయును. సంపెగనూనెకంటె మల్లెయత్తరు వించుకరాసిన సొగసుందనంపు సొంపులు గుబాళించునేమో. మాచల తన మీసమును జూచి మురిసిపోయినదని సోములుచెప్పినాడు. కావున దాని మెడఁబ్రత్యేక శ్రద్ధవహింప వలయును. కాని యామె కేరంగు గల వస్త్రము లిష్టమో. ఎంత పొరపాటు. సోములు నా విషయమునుగూర్చి తానడుగ మరచినాడు. ఆ ముద్దుపెద్దమ్మ కూడఁ దనకా విషయమును జెప్పమరచినాడు. ఇఁకేమిచేయుట. మరల నిలువుటద్దము దరికేగినాడు. ఈ మారు బంగరు జల తారుచమికీ పనిచేసిన యంగరఖాను ధరించినాడు. మెడలో

ముత్యాలహారములు వేసికొనినాడు. మీసమును మెలివేయుచు నొక్కచిఱునవ్వునవ్వి తన యందచందములకుఁదానే మురిసిపోయినాడు. ఇన్నిచిన్నెలు నిన్నివన్నెలు నింతరసికతయుఁగలదు కావుననే మాచల తన్నువలచినది. తన్నుజూచిన కంటితో నామొద్దు ప్రతాపునిఁజూచునా ? ఒక విధముగాఁ దనయాత్మకు సంతుష్టి యొదవినది. కాని యట్టిమంచి సమయమున సోములచ్చట లేకపోవుట యాతనికి గొప్పలోపముగాఁ దోచినది.

వీరన మధ్యాహ్నం భోజనమును ముగించి, కొంతసేపు విశ్రమించి, యెండవేడిమి తగ్గినంతనే మరల సింగారమునకు గడంగినాఁడు. కొంతసేపటి కన్నియు సమాప్తమైనవి. అంతట గుప్త ద్వారమును దెరచి యందులో మాయమైనాడు.

ఉద్యాన వనమున విలాసముగ నడుచుచూఁ గారాగారము దరికేతెంచుచున్న వీరనను సోములు దూరమునుండియే చూచినాఁడు. చూచినంతనే త్వరితగతినేగి యావార్తను మాచలకును మందారవల్లికిని జెప్పినాడు. వారాతనిరాకనూహించియే యున్నారు. కావున సర్వసన్నద్ధులైయే యున్నారు. వీరన హారిణిశాబకమును బట్టుటకుఁ గావలసిన వాగురులన్నియు సిద్ధముగానేయున్నవి.

అంతట వీరనగారు సవిలాసముగ నడచుచూఁ గారా గారమును సమీపించి, యెదురుగావచ్చిన సోములుపై నొక కరుణాకటాక్షవీక్షణ మందహాస రోచిన బ్రసరింపజేసి, యా పడతులిర్వురుగల వైపునకు మరలిరి. సోములు ముందుత్రోవ చూపుచుండెను.

అల్లన వీరన దండనాధుని గాంచినంతనే, మాచలయు మందారవల్లియు లేచి నిలిచిరి. గజ్జెలందియలు ఘులు ఘుల్లుమని మ్రోగినవి. వీరనగారి దృక్కులావంకకు మరలినవి. ఆహా! ఏమి యాదృశ్యము. వీరన తనకన్నులను దానే నమ్మలేకపోయి నాఁడు. తానున్నది భూలోకమా? లేక స్వర్గమా? స్వర్గమే కాకున్ననింతటి యపరూప రూపసంపద యీలోకమున నెట్లుద యింపగలదు. చక్రవర్తికడ నాట్యము చేయునప్పుడు, మాచల దేవినాతడు చూచియే యున్నాడు. కానియంతటి విలాసము, ఇంతటి యొయ్యారము, ఇంతటి రూపసంపద, ఆమెయందా నాడు కూడ నాతనికి గోచరింపలేదు. ఆమె లేగులాబీరంగు పసల మిస మిసలాడు నంగదట్టమును గట్టినది. పైని శారద చంద్రికాధవళంబునం శుకమును ధరించినది. వదులు వదులుగా జడవైచుకొని యొక్క పుష్ప గుచ్ఛమును మాత్రమే ముడుచు కొనినది. మెడలో నొక్క ముత్యాలహారము మాత్రమే కలదు. వీరన యామె నాపాదమస్తకముఁ దిలకించినాడు. పసిమితో మిసమిసలాడు నామె లావణ్యమంతయు నాతనికి నేత్రపర్వ మొనరించినది. చారడేసి కన్నులు; బారెడుజుట్టు; విదియ చందురుని గేరు నెన్నుదురు. లావణ్య ప్రవాహ ముబికి పచ్చు

చున్నదో యను నొప్పు నంగసౌష్ఠవము—— వీరనకు మైకము గమ్మినది. ఆమె నట్లే చూచుచు నిలిచిపోయినాడు. అట్లెంత సేపు నిలిచినాడో ఆతనికే తెలియదు. అంతలో మధుర మనోజ్ఞ వల్లకీ నిస్వనమువోలె నుల్లాసమును గల్పించు నొక కంఠరవ మాతని చెవిని బడినది. వీరన తన మైకమునుండి తెప్పరిలినాడు. కాని యా వాక్యమేమో, యాతని కర్థము కాలేదు. అంతటఁ జతురవచో విలాసముల నారితేఁన మందారవల్లి యిట్లుపక్రమించినది.

మందా:- వీరన దండనాథులు త్రోవతప్పి వచ్చినారేమో. లేక యీనిర్భాగ్యలపై నీనాటి కనుగ్రహము గలిగిన దేమో.

వీరన:- (తొట్రుపడుచు) లేదులేదు; ఈ రోజున- కాదుకాదు; ప్రతిదినము, ఇటురావలయుననియే నాయభిప్రాయము. కాని ఏమి చేయుదును. అడుగడుగునకు నేవో రాజకీయము లడ్డుతగులుచునే యున్నవి. ఇంతకు నేనిచటికి వచ్చి వారమురోజులేకదా యైనది.

మందా:- ఓహో! మీకు వారము రోజులొక లిప్తవలె నున్నవి. కాని——సోములు నడుగుడు——మా చెలి కవియే యేడు యుగములై పోయినవి.

సోము:- అంతే బాబు అంతే; అహర్నిశము మిమ్ముగూర్చియే ప్రశ్నలు. ప్రత్యుత్తరములీయలేక నేను చచ్చెడివాడను.

వీరన మాచల వైపొక్క మారు దృష్టి పోనిచ్చినాడు. నల్లగలువల నీను నామె కన్నుల నొక్క మారే పైకెత్తినది. ఒక్క క్రేగంటిచూపు; ఒక్కటే మధురమందహాసము. వీరన ముగ్ధుడైనాడు; పరవశుడైనాడు. ఆతని యొడలెల్ల గగుర్పొడిచినది. మధుర మధురమగు నామందహాసమున మల్లికా ప్రసూనములు వికసించినట్లు, అమృతము తొణికిసలాడినట్లు, పారిజాతములు పరిమళించినట్లు, వీరనకుదోచినది. ఆతడు తన్ను మరచినాడు. విశ్వమునే మరచినాడు.

వీరన మనస్తత్త్వమును మందారవల్లి క్షణములో గ్రహించినది. పాపము! దుర్జాతి నూనవుడు. నిముసములో నీరైనాడు. ఇక నాతని నొక కీలుబొమ్మవలె నాడింపవచ్చుననియు, నాతని సాహాయ్యమున నెట్టి కార్యమునైనను గొనసాగించుకొనవచ్చుననియు నామె నిశ్చయించినది. తనచెలి మధుర మందహాస మొక్కటియైనజాలును; తన సర్వస్వముగూడ ధారపోయుటకాతడు సంసిద్ధుడే. ఈ మహాసమయము మించిపోకూడదు. మరల నామెయే యిట్లుపక్రమించినది.

మందా:- చెలీ! ఎంత సిగ్గే నీకు. వారు రానంతకాలము వారిని గూర్చియే చింతనయూ. వచ్చినంతనే మూకీభావమా. నీ నోట నింతవరకొక్క పలుకైన రాకుండినందున వారెంత చిన్నబుచ్చుకొనుచున్నారో యెరుగుదువా? సర్వస

మర్థులును, సర్వతంత్ర స్వతంత్రులును, అగు వీరన దండనాథులతోఁ జెప్పిన నీకోరి- లీడేరునుగాని, చచ్చుపెద్దమ్మలమగు మాతో మొరపెట్టుకొనిన నేమి ప్రయోజనము? (వీరనతో) బాబూ! మీరు రసికావతంసులు.. మీకు నేను జెప్పవలెనా! మా చెలి కొంతసిగ్గో చూచితిరా. మీ వైపు మోమెత్తి చూచుటకుఁగూడ నామెకు శక్తి చాలకున్నది. ఇంత వ్రీడావతి నీప్రపంచమున మీరు చూచియుండరు. ఏమైన నింతటి లజ్జకూడదు. మీరింగితజ్ఞులుగాన సరిపోయినది. మరొకరైన నేమై యుండెడిది. (మాచలతో) చెలీ! ఎంతటి లజ్జావతివే. ఊరకనిల్చి నేల కాలురాయుచున్నచో నీ హృదయగతాభిప్రాయము నెవ్వరెరుంగగలరు? (నవ్వుచు) వీరనగారు రసికశేఖరులే కావచ్చును; మహావీరులే కావచ్చును. కాని నీహృదయమిట్టిదని పోల్చుకొనుటకు వారేమి మాంత్రికులా?

మాచలదేవి మోమెత్తినది. వీరనకు త్రిలోకసామ్రాజ్యలక్ష్మియే మోమెత్తినట్లు తోచినది. ఆతని హృదయస్పంద మధికమైనది. ఆతురతతో, నొడలెల్లఁ జెవులుగా నాతఁడామె యమృత మధురస్వనము నాలింప నుత్సుకుఁడై నాఁడు.

మాచల:- (మందహాసముతో) మాంత్రికులుకారేమి? అట్లయిన నింతదనుక నెవ్వరు నాకరింపఁజాలని నా హృదయము నింత త్వరలో నెట్లు గ్రహింపగలిగిరి. (బావ

ముడితో) నా హృదయమే నాయధీనమున లేనప్పుడు నన్నేమిచెప్పమందువే. మరల మరలనన్ను వేధింపకుము. అదియెవ్వరి యధీనమున నున్నదో వారినే యడుగుము. (వీరనవైపు సానూయముగజూచును. మరల మధుర మందహాస దృగ్విలాసము)

వీరన కూపిరియాడుటలేదు. ఇన్ని భావసంఘర్షణలొక్కమారా. మరలమందారవల్లియే యిట్లుపలికినది.

మందా:- (నవ్వుచు) పోనిండు. నీ హృదయ మాయన కడ నున్నది. ఆయన హృదయము నీకడనున్నది. కావున నవరియభీష్టములు వారికే తెలియుటలేదు. కాని మీ యిరువురి హృదయములు నాకుఁదెలియును గదా! కావున నీ యభీష్టములను, వారి యభీష్టములను గూడ నేనే యేకరువు పెట్టెదను. అన్యోన్య సాహాయ్యమున నిరువురి యభీష్ట సిద్ధియుఁగాఁగలదు.

వీరన హృదయము కుదుటఁబడినది. ఆమె కోరికెట్టిదైనను సరియే అతడు తీర్చుటకు సంసిద్ధుడే. కాని యా కోరికెట్టిదో యామెచెప్పకున్న నేమిగతి? ఇప్పటికి తరణోపాయము గానవచ్చినది. అతఁడు మందారవల్లి మోమువంకకే చూచుచున్నాఁడు.

మందా:- ఏమే చెలీ చెప్పమందువా?

మాచల:- (వీరనవైపుచూచి చిఱునవ్వునవ్వుచు) అట్లేకాని మ్ము. మా కోర్కెలతోపాటు నీ కోర్కెయుఁదీరవల యునుకదా !

మాచల కలకల నవ్వినది. అమృత లహరీశీతల శీకర ములు మేనఁజిలకరించినట్లయినది వీరనకు. అతఁడు గూడ నవ్వినాడు. మందారవల్లియు సోములును నవ్వినారు.

సోములు: ఇంతదనుక నీవు చెప్పు నీవు చెప్పనుటయే కాని, బాబు గారికున్న సంగతినెవ్వరును జెప్పకున్నారు. ఇప్పుడు మధ్యవర్తిత్వమును నేను నడపెదను. మఱేమియును లేదు బాబూ! ఆమె కించుక స్వేచ్ఛ గావలయునని యిదివరకే నేను మనవి చేసితినిగదా! అది ప్రభువు లను గ్రహింపనే యనుగ్రహించినారు. ఇఁక గోరునది స్వల్పమే. ఎంతకాలమీ కారాగారవాసము? ఎందు లకు తన్నిట్లు నిర్బంధించినారు? ఎవరు? -ఇవియామె ప్రశ్నలు. ప్రభువు లనుగ్రహించినచోఁ జెప్పవచ్చును.

ఈ మాటలు వినినంతనే వీరన యదరిపడినమాట వాస్తవమే. కాని యంతలోనే మనసు కుదుట పరచు కొనినాడు. అహంకార మాతనిలో రేకెత్తినది. తానేమి ప్రతాపునకు బానిసయా? అసలు తన వలపులాడిని నిర్బంధించి ప్రతాపుఁడు తనకు మహాపరాధము గావించినాఁడు. కావున నాతనియక్రమ కార్యకలాప

మంతయుఁజెప్పినను దప్పిదములేదు. ఈ చిన్న కోరికయే తీర్ప లేకున్నచోఁ, దన్నుఁగూర్చి యామె యేమను కొనును ? కావున సర్వము నెఱిగింపవలెను. కాని యంతలోనే యాతనికొకించుక చైతన్యము గలిగినది. మాచల మంచిదే. అమాయిక; కాని మందారవల్లి ప్రగల్భ. ఆమె యారహస్య విషయముల నాద్యంతము నెఱుంగుట పథ్యకరముగాదు. కావున మందారవల్లి వినకుండ నామెతోఁజెప్పియుండిన బాగుండునేమో. కాదుకాదు. మాచలకు మందారవల్లి ప్రాణతుల్యము. ఆమె నెడబెట్టిన నీమెయు నెడబడును. అదియుగాక మాచలకు దెలిసిన విషయము లామెకుఁజెప్పకుండునా? అట్లుచెప్పరాదని నియమించినచో మాచల తన్నేయను మానించునేమో! పాపము! వీరనదండనాథుఁడు విషమ పరిస్థితిలోఁబడిపోయినాడు. మాచల మందారవల్లు లొండొరులను జూచుకొనినారు.

మందా:- ఏదో దీర్ఘాలోచనము గావించుచున్నట్లున్నారు. ఈ విషయమింత ముఖ్యమైనదనియు నింతటి దీర్ఘవిచారము నకుఁ దావొసంగుననియును, మా సకియకుఁదెలియదు. పోనిండు. మిమ్మేల మేము నిర్బంధింపవలెను. మాకుఁ జెప్పరాని రహస్యములు మీకడనుండరాదా యేమి ? మీకడ దాచవలసినవి మాకు లేవుగాని, నిష్కారణ ముగా మీ మనసు నొప్పించినాము; క్షమింపుడు.

వీరన:- ఆ! క్షమించుట కేమియును లేదు. ఇదంతకలవర పెట్టు విషయముకూడ కాదు. మీకడనా కేమి రహస్యములు? రాజకీయమగు నొక కార్యసాఫల్యమునకై ప్రతాపుడు మిమ్ము నిర్బంధించినాడు. అతని కార్యము కొలది రోజులలోనే ఫలించును. ఆనాడాతడు మిమ్ము విడుదల గావించును. ఈలోపుననే, యీరోజుననే. మిమ్ము నేను విడిపింపగలను. కాని యాతనికి నాకునుగల మైత్రి యట్టిది. ఈ స్వల్పవిషయమున కాతని మనసు నొప్పించు టంత భావ్యముఃకాదేమో అని యోజించు చున్నాను. కాని మీ చెలికంటె నాకాతఁడధికుడు కాడు. కావలె ననిన, మీకీ రోజుననే విడుదల లభించునట్లు గావించె దను. మీ చెలి తన మధుర మందహాస ద్యుతిచే నా భవన మలంకరింపఁగలదు.

మందా:- అంత తొందర వలదు లెండు. ఈ వారము రోజులలో నేమిపుట్టి మునిగినది మాకుఁగావలసినది స్వేచ్ఛ. అది మీరు ప్రసాదించియే యున్నారు. మాకు సర్వోప చారములు జరుగుచు నే యున్నవి. ఇఁక మా కేమిలోటు. మీ రనినట్లీ స్వల్ప విషయమునకై రాజసోదరునితో నందును మీ పరమ మిత్రునతో మీ రేల వైరము పెట్టుకొనవలయును? అట్టిది మాకు మాత్రము సమ్మత మగునా? మీ సుఖమే మాసుఖము. మీ యభి వృద్ధియే మాయభివృద్ధి. వేయేల. మీ యానందమే మా యానందము. ఏమే చెలీ! నీ వేమందువు?

మాచల:- నేనేమందును? నే ననవలసినమాట లన్నియు నీవే చెప్పినావు. వారి యనుగ్రహమున్నఁ జాలును. మన కెందున్నను రాణివాసమే.

వీరన:- మీ చెలి కోపించినట్లున్నది.

మాచల:- నాకేమియుఁ గోపము లేదు. మా స్వేచ్ఛ కెట్టి యాతంకమును లేనప్పుడు మాకెచ్చటనున్న నేమి? కాని యిచ్చోటువీడినంతనే మమ్ము మఱతురేమో! ప్రభువులు బహు విషయాసక్తులు కదా.

రన:- ఎంతమాట! నిన్ను మరచుటా! ఈ మేనఁ బ్రాణములుండగా వీరన నిన్ను మరువఁజాలఁడు. ఇప్పుడెన్ని మాటలు చెప్పిననేమి ప్రయోజనము? మున్ముందు నీకే నా మాటలయందలి సత్యాసత్యములు తెలియఁగలవు. (సోములుతో) సోములూ! వీరికి గావలసిన సదుపాయములన్నియు నీవు సమకూర్పవలయును. కించిల్లోపముగూడ నేను సహింపను జుమా! (మాచలతో) మీరీ యుద్యానమున స్వేచ్ఛగఁదిరుగవచ్చును.- ఇంకెవ్వరితోనైనను బ్రసంగింపవచ్చును. ఇందలి బందీలతోఁ గూడ మీరు మాటాడుట కెట్టి యభ్యంతరమును లేదు. వారు మాత్రము మీతో నుద్యానవనమునఁ దిరుగ రాదు. నాకు వేళ యతిక్రమించుచున్నది. కొన్ని

యత్యావశ్యకములైన పనులున్నవి. కొలది రోజులు మాత్రమే. అపుడు మీయిష్టానుసారము విహరింప వచ్చును. (నవ్వుచు) నాకును, ఈ కార్యభారములు తొలగును.

మాచల:- తమదయ; మా మానప్రాణములు మీయధీనము-

—: 12 వ ప్రకరణము. :—

విరూపాక్షాలయమునుండి దక్షిణముగాఁబోవు బాటపై నొక యశ్వశకటము పోవుచున్నది. అప్పటికి బారెడు ప్రొద్దెక్కి నది. విజయనగరమంతయు గజఘటా భటకోటి సంకులమై మార్మ్రోగుచున్నది. విపణి వీధులలోని రత్నాలప్రోవులు బాలభానుని స్వర్ణారుణదీధితిలో మిలమిల మెఱసిపోవుచున్నవి. ఇరువంకల పుష్పలావికలు తమ నర్మగర్భోక్తులచేతను. విలాస విభ్రమములచేతను సరసుల నాకర్షింపుచు మనోజ్ఞ సురభిళకుసుమ రాజములను విక్రయించుచున్నారు. ఆ శక టముగణేశాలయమును సమీపించినది. ఆహా! ఆవిగ్రహమెంత యున్నతము ; ఎంత గభీరము ; ఎంత సుందరము. శిల్పకళా వైదగ్ధ్యమంతయు నిచ్చటనే మూర్తీభవించియున్నదే. ముప్పది యడుగులయెత్తును, అయిదారు గజముల వెడల్పును గల యాలంబోదరుఁ డెన్నియుగ్రాక్షినను 'తృప్తాస్మి' యనడు కదా ! ఆ యాలయము నతిక్రమించి యాశకటము, దక్షిణము గానేగి, పంపాపుర దక్షిణ ద్వారమును జేరినది. అందుండి యింకను దక్షిణముగా బోయి, నరసింహాపురమును జేరినది.

అందున్న యుగ్రనరసింహాలయమును, శివాలయము నతిక్ర మించి; వీరభటావళి యుండు చంద్రశేఖర పురమును సమీ పించినది. ఆశకటము నధిరోహించియున్న వారిరువు పురుషులు. అందొక డిట్లు సంభాషణ కుపక్రమించినాడు.

భీములూ ! ఉగ్రనరసింహ విగ్రహమును, జూచితివా? ఎంత భయంకరముగానున్నది. పేరునకుఁదగినట్లు నిర్మించినాడు శిల్పి. అమ్మహాశిల్పి యెవ్వడోకాని రాతిని మైనమువలె నుల్చి నాడు. హిరణ్యకశిపు వధామర్షమున మండిపడుచున్న స్వామి యుగ్రరూపమును మన కన్నులయెదుటఁబ్రత్యక్షీకరింపఁజేసి నాఁడు. ఎంతటి యపూర్వరచనా చాతుర్యము. కరువలితిండి తేనిచుట్లపై నాసీనుఁడై యున్నాఁడు స్వామి. ఇఁకనా చంద్ర శేఖరుని జూడుము. లింగమెంత యున్నతముగ నున్నదో సుమారు పండ్రెండడుగుల యెత్తుగనున్నది. స్వామి నిత్యాభి షేకమునకై తుంగభద్రానదీ నీరమాలయములోనే ప్రవ హించుచున్నది. ఇట్టి మహాకార్యము లాచరించిన యీ విజ యనగర ప్రభువు లెంతటి ధన్యాత్ములు.

" దుగ్గనా! మనముపోవుచున్న పనియేమి ? నీవు ప్రసం గించు విషయమేమి ? "

దుగ్గన:- ఆఁ చాలును లెమ్ము. ఇట్టి దేవతాప్రసంగము కలికల్మ షనాశనము. లేనిపోనిరాజకీయములలో దిగుట కొంచె వితోఁదలగోకి కొనుట.

భీము:- అదియంతయు మనకప్రస్తుతము. కవిసార్వభౌము లాజ్ఞాపించినట్లు గావించుటయే మనవిధి. కాంగాదనుట మన తలకుమించిన పని. ఇంతకును మన మిప్పుడు పడి పోవుచున్న కష్టమేమియును లేదు కదా !

దుగ్గన:- లేకేమి ? చదువు సంధ్యలుమానుకొని మనకేల యీగమనప్రయాసము. మా బావతోంజెప్పివైచెదను.

భీములు:- ఏమిచెప్పెదవు.

దుగ్గన:- నే నీయూరనుండంజాలనని. మా యక్కకు గూడనదియే యభిప్రాయము. ఈ పట్టణము విషయలంపటులకే గాని, మా వంటి యాధ్యాత్మిక చింతగల వారికింగాదు.

భీము:- ఓహెూ ! ఇప్పుడేకదా దేవతాసంకీర్తనము గావించి నావు. నీవు నిజముగా విషయపరాఙ్ముఖుడవే. కాని యిప్పుడిప్పుడే యీ పట్టణములోని శిల్పకళానైపుణ్యమును బాగడినావే. ఇంతలోనే విరక్తియా. నీవు కవి సార్వభౌమునకుం దగిన శిష్యుండవు కావు.

దుగ్గ: ఏల ?

భీము:- నీ బుద్ధికి నిలుకడ చాలదు.

దుగ్గ:- పోనిమ్ము. నేను గూడ నాయనగారి శిష్యత్వమునకు స్వస్తిచెప్పవలయుననే యోజించినాను. రెండు మూడు రోజులక్రితము నేనీ మాటననగా, ఆయన కొంచెము చిఱునవ్వునవ్వి యూరకొనినాడు.

భీము:- (ఆశ్చర్యముతో) ఏమంటివి? మీ గురుత్వమే నాకు వలదంటివా? ఎంత ధైర్యము! ఎంతటి యవినయము!

దుగ్గన:- ఇందు ధైర్యమున కేమున్నది. అవినయమున కేమున్నది. నాకేమి భయమా? నాకుఁదోచిన మాట చెప్పినాను. ఏమైనను నా కాతని మార్గములు నచ్చవు.

భీములు:- వెఱ్ఱివాఁడా! నీకింకను జిన్నతనము వదలినది కాదు. తన చిన్నిమఱదివి కదాయని శ్రీనాథ భట్టారకులు నిన్ను ముద్దు చేయుచున్నారు. నీవు కడకు మొద్దుగా మారుచున్నావు. సాధారణముగా నిట్టి సందర్భములో బాగుపడుట యరుదు. కాని కవిరాజు లఘటనఘటనా సమర్థులు. ఆయన యాశీర్వాదబలముండినఁజాలు నఖల విద్యలు కరతలామలకములగును. చూడఁజూడ నీ మూర్ఖత నాకాశ్చర్య విషాదములను గలిగించు చున్నది. ఈ రారాజులతోడి పరిచయము, ఈ మహా మంత్రులతోడి మైత్రి, ఈ పండిత ప్రకాండులతోడి గోష్ఠి, ఈ మహారాజభోగములు, వేయేల, యీనాటి నీ మధురమహనీయ జీవనమంతయుఁగవిసార్వభౌముల తోడి బాంధవ్యఫలమేకదా! ఆయన యనురాగ భాగ్యమే లేనిచో నీకింతటి మహనీయుల దర్శన భాగ్య మబ్బియుండునా? ఇంతకును నీవు పూర్వజన్మము మహాపుణ్యముఁ జేసినావు. కావుననే నీ యాటలిట్లు సాగుచున్నవి. ఆయన నిన్ను తన యంకతలమున నిడు

కొని యుపలాలించినాఁడు. నీవు తప్పటడుగులు వేయుచుండగాఁగని యానందించినాఁడు. నీ యస్పష్ట వాక్యముల విని మురిసినాడు. నీ భాగ్యవశమున నా యన కింతవఱకును బుత్రోదయము కూడ లేదుకదా! మీ యక్కగారిమాట చెప్పనేయక్కర లేదు. ఆమెకు నీవు చిన్నితమ్ముఁడవు. ఇంక నీ వాడినదే యాట; పాడి నదేపాట. లేకున్న, మహామంత్రులును, మహాపండితు లును, మహాకవులును, జంకుగొంకులు లేకుండ, శంకా తంకములు లేకుండ, మాటలాడజాలని శ్రీనాథకవి సార్వభౌములతో నిట్లసంగతముగ మాటలాడుట కెన్ని గుండెలు కావలయును?

దుగ్గన:- (ఆశ్చర్యముతో) భీములూ! మాబావ అంత గొప్ప నాడా? ఆమధ్య నాతో నాతడేదో పలికినాడు. నేనంతగాఁ జెవియొగ్గి వినలేదు. ఇంటికిఁ బోగానే యాతని క్షమింపుమని వేడికొందును.

భీములు:- ఆతనిని నీవు వేడుకొననేల? నీ వనని నాతని కపారమగు ప్రేమము. లేనిపోని పెడబుద్ధులుమాని, నీకు నీ భాగ్యవశమున సంప్రాప్తించిన యీ మహా వకాశమును వదులుకొనకుము.

దుగ్గన:- భీములూ! నీవు మా బావ నెంతకాలమునుండి యెఱుఁగుదువు?

భీములు:- మీ బావగారును నేనును, ఒక యూరనే పుట్టి పెఱిగినాము. చిన్ననాటి స్నేహితులము. మీ బావ గారాగర్భశ్రీమంతులు. చిన్నటనాటనుండియు మహాప్రతిభాశాలి. పండ్రేండేండ్ల వయసునకే కావ్య నాటకాలంకారములు పూర్తిచేసినారు. పదునారవ యేటికే మరుత్తరాట్చరిత్రయు, శాలివాహన సప్త శతియు రచించిరి. నాకు చదువంతగా నబ్బినదికాదు. కాని యాయన యనినఁజిన్ననాటినుండియు మహాగౌర వము. కమలనాభామాత్యులు నన్ను బుత్రతుల్యునిగఁ బ్రేమించెడివారు. మారనగారికిని భీమాంబగారికిని నేననినఁబ్రాణము. భీమాంబగారు మహాపతివ్రత. తపస్విని. నాతలిదండ్రులకుఁజిరకాలము వఱకు బిడ్డలు లేరఁట. అంతట నామెయొకనాడు మాతో౯దక మిచ్చి యేడాది తిఱుగులోగా మీకుఁబుత్రుఁడుద యించునని యాశీర్వదించినదఁట. ఆ యాశీర్వాద ఫలముగానే నేను బుట్టినాను. కావుననే నన్ను మా తలిదండ్రులామహాసాధ్విపేరనే పిలువజొచ్చిరి. మా నాయన యంతగా ధనవంతుఁడు గాడు. కమల నాభామాత్యు లప్పుడప్పుడు మా నాయనకు ధన సాహాయ్యము చేయుచుండిరఁట. నా తలిదండ్రులు నన్ను కవిసార్వభౌముల కప్పగించినారు. నాకుఁ జదు వంతగానబ్బక పోయినను, వారి యనుగ్రహమున్నది గాన నిప్పటి స్థితికి రాఁగలిగినాను.

దుగ్గన:- నీకు మడిమాన్యములును, దోటలు దొడ్లును గలవని మా యక్క నాతోఁ జెప్పినది.

భీములు:- అవినాకు పిత్ర్యములు కావు. నా భాగ్యమంతయు నాపుణ్య దంపతుల యనుగ్రహ ఫలమే.

దుగ్గన:- ఓహో! మా బావకు దానగుణము కూడ కలదా. ఆయన యార్జన మాయన భోగములకే సరిపోదను కొనుచున్నాను.

భీములు:- వెట్టివాడా! ఆ మహనీయుడొక్క రోజార్జించిన ధనము, నీవంటి నావంటి వారికి జీవితాంతమును నిశ్చింతగాఁగాలముగడుపుటకు సరిపోవును. ఆయన యార్జించిన ధనమే ప్రోగుపెట్టినచో నొక మహాపర్వతమంత కాఁగలదు. కాని యేనాటి దానాడే వ్యయమగును. ఆయన చేయు దానములన్నియు గుప్తదానములే. అవి యెఱింగినవారు ముప్వురే. దాతయుఁ బ్రతిగ్రహీతయు నీశ్వరుఁడును. ఆయన యనుగ్రహమున నిరుపేదలగు మహాపండితులెందరో లక్షాధికారులైనారు. అగ్రహారములను శాశ్వతభోగములుగా ననుభవించుచున్నారు.

దుగ్గన:- నీవు నొకమంచి యగ్రహారమును సంపాదింప లేకపోయితివా?

భీములు:- ఆ! నీవును నేనును గలసి యొక్కనాడే యగ్రహారమును సంపాదించుట. ఎంతటి యభిమానమున్నను, మీ బావగారపాత్రదానమున కంగీకరింపరు. నేనేమి మహాకవినా? మహాపండితుఁడనా?

మగ్గన:- నీవిన్ని చెప్పుచున్నావుగాని మా బావయిప్పటి కొక్క యగ్రహారమును గూడ సంపాదింపలేదు. తుదకు నీకున్నపాటి భూవసతియు నాయనకు లేదు.

భీములు:- ఆ విషయము కొంచెమాలోచింపవలసినదే. ఆయన గూడ నిందు పొరపడుచున్నారేమోయని నాకప్పు డప్పు డనుమానము కలుగుచుండును. లేపను మాటయే మఱచి ధనవ్యయముచేయుట, అంతగా నుచితమని చెప్పఁజాలము. కాని యీపాటి లౌకికజ్ఞాన మాయనకు లేదని చెప్పఁజాలముకదా! ఏదియెట్లున్న నట్లే జరుగును. ఆయనకు నీతులు చెప్పుటకు మన మెంతటివారము. ఇంతకు నొక్క విషయమును మనము మరువరాదు. (శ్రీ) నాధునివంటివారు కారణజన్ములు అట్టివారి జీవితములఁ గేవల మనుభవ జన్మలమగు మనము మనకొలత బ్రద్దలతో గొలుచుటకు యత్నించుట సాహసమని నాయభిప్రాయము. ఆ మహా ప్రవాహ మెన్ని కేదారములను బండించునో; ఎన్ని గ్రామములను ముంచివేయునో; ఏయే మరుభూములను సారవంతముగఁ జేయునో; ఏ ఎడారిలోఁ దుద కంత రించునో; మనము నిర్ణయింపంజాలము. తుదకాయన జీవితమార్గము నాయనయే యిదమిత్థమ్ముగా నిర్ణయింపఁ జాలడేమో. కారణజన్ముల జీవితములట్టివి. ఏదో దివ్యమగు మహాశక్తి వారియంతరాత్మ నావేశించి, వారిచే సకల కార్యముల నాచరింపఁజేయుచుండును.

ఇట్లు వారు మాటలాడుచుండగనే, వారిశకటము, అక్కచెల్లెలు గుండ్లను సమీపించినది.

దుర్గన:- భీములూ! ఈ గుండ్లేల యిచ్చట నున్నవి?

భీములు:- ప్రౌఢదేవరాయలు పూర్వకాలపు యుద్ధపద్ధతులను గొంచెము మార్చినాడు. పూర్వము కత్తులు కటారులు, బల్లెములు, బాకులు, మొదలగువానితోనే యుద్ధము చేసెడివారు. ఇప్పుడు ఫిరంగియను నొక క్రొత్త యాయుధము వచ్చినది, దాని నుపయోగించు విధము మనవారి కింకను బాగుగ నలవడలేదు. దానిని బుడతకీచులే ప్రయోగింతురు. దాని నీగుండ్లలోనుంచి, శత్రువులపై ప్రయోగింతురు. అది యగ్నిగోళముల వర్షించును. దానిధాటి కెవ్వరును నిలువఁజాలరు.

తరువాత నా శకటము కొన్ని మహాభవనముల నతిక్రమించి, పాతాళ శివాలయము దరికేగినది.

దుర్గన:- ఇదేమి? భీములూ! ఇచ్చట నింతలోతుగా నెవ్వరాలయమును గట్టినారు?

భీములు:- ఇది పాతాళ శివాలయము. సుమారేడాది కెనిమిది మాసములీగర్భాలయము నీటిలోనే మునిగియుండును. వేసవియందు మాత్రమే యిది యెండియుండును. ఇది బుక్కరాయల కాలమున నిర్మింపఁబడెనని యిచ్చటి ప్రజలనుచుందురు.

మఱికొన్ని సుందర భవనముల నతిక్రమించి వారి శకటము పోయినది. పోయిపోయి యొక రమ్యమగు సభామంటపము నెదుట నిలచినది ఆ సభామంటపము చంద్రకాంత శిలానిర్మితము; దారుస్తంభమయము, చిత్రవిచిత్ర తోరణాలంకృతము; మనోజ్ఞ ముక్తాహారాభిరామము. చారుచిత్ర విరాజితము. ఆ సభామంటపమున నొక యున్నత వేదికపై మహామంత్రియు సర్వసేనాధిపతియునగు లక్ష్మణ ఒడయ రాసీనుడై యుండెను. ఉభయపార్శ్వములం దటిల్లతం బోలు నంగనామణులు వింజామరలు వీచుచుండిరి. ఇరువంకల వేత్రహస్తులు బారులు తీరినిలిచియుండిరి. పార్శ్వము రాజకీయోద్యోగులు పరివేష్టించియుండిరి. కొందఱు మనుజులు సాగిలబడి మ్రొక్కి, కానుకల నర్పించి, లేచి, యంజలి ఘటియించి, తమతమ తగవులను విన్నపము చేసికొనుచుండిరి. కొందఱు దూరముననే నిలిచి యామహనీయుని తీర్పుల నాలించుచుండిరి.

మహామంత్రి యించుక పొడవైనవాడు. కండలు దేఱి, పసిమి వన్నెతో నిగనిగలాడు నాతని బాహుద్వయమును, విశాల వక్షస్థలము నాతని వీరత్వమునకుం దార్కాణములై యుండెను. విశాలము నున్నతమునగు నాతని లలాట మాతని బుద్ధికుశలతను వ్యక్తముచేయుచుండెను. వెడదలయ్యు సుతీక్ష్ణములగు నాతని కన్నులు, ఆతని సూక్ష్మపరిజ్ఞానమును, మానవ మనస్తత్వ గ్రహణ సామర్థ్యమును దేటదెల్లము చేయుచుండెను.

అనర్ఘ మణికుండల మండితములును, సువిశాలములును, అగు నాతని కర్ణములు, ఆతని ధర్మపరత్వమును బ్రకటించుచుండెను. ఆతనికన్నులలో నేదో యొక దివ్యతేజః పుంజముగలదు. ఆతని మాటలలో దుందుభి ధ్వానమువంటి యొక గభీరత గలదు. ఆతని ముఖములో నొకవిధమగు ప్రసన్నత గలదు. ఆతని జూచినంతనే యెంతటి యుద్ధతుండును నమ్రుండు గాక తీరదు; ఎంతటి గభీరుండును హృదయ మర్పింపక తీరదు. ఆతండు హాలాహలమును, అమృతమును, గర్భమున ధరించిన కలశ పాథోరాశి.

మహామంత్రి సభాభవనమున కెదురుగ, నొక విశాలమగు చావడి గలదు. అందు కరణములు లెక్కలు వ్రాయుదురు. రాజ్య సంబంధములగు నన్నివ్రాతలును అందు వ్రాయంబడుచుండును. పరిచారకులు పద్దులు వెట్టుచు నిటునిటుం దిరుగుచుండిరి.

అశ్వ శకటమా చావడి ముందే యాగినది. దుగ్గనయు, భీములును శకటమునుండి క్రిందకు దిగి, యొక సేవకుని గాంచి, శ్రీనాథ కవిసార్వభౌములకడనుండి యెవ్వరో వచ్చినారని, మహామంత్రులతో నవకాశము చూచుకొని విన్నవింపుమని, చెప్పిరి. ఆ సేవకుండును ద్వారతగతి నేగి, మహామంత్రికడ ముకుళితకరకమలుండై, కవిసార్వభౌములకడనుండి యెవ్వరో తమ దర్శనార్థమువచ్చి వాకిట నిలచియున్నారని మనవిచేసెను. వారిని లోనంబ్రవేశపెట్టుమని, మహామంత్రి కనుసంజ్ఞతోడనే

వాని కనుజ్ఞ యిచ్చెను. సేవకుఁడు పరుగు పరుగునఁబోయి వారితో, మహామంత్రి యనుజ్ఞ యయినదని చెప్పెను. అంతట వారిరువురును రెండడుగులు ముందునకు వచ్చిరి.

దుగ్గన :- భీములూ ! నేనెందులకు ? నీవే పోయి బావగారిలేఖ
నాయనకీయ రాదా !

భీములు:- అట్లుగాదు, నీవే పోవలయును. నేనొక్కడనే పోయిన నీక నాగోత్ర నామధేయములన్నియు వారికిఁజెప్పి, తొలుత వారికి నామెడ నమ్మకము గుదురునట్లు కావింపవలయును. ఇంతకు వారికి నీవపరిచితుఁడవు కావు. నీకింతబిడియమెందులకు. రమ్ము. భయములేదు. ఆలస్యమున కిది తగుణముకాదు.

ఇట్లనుచు భీములాతని చేయిపట్టుకొని నడిపించుకొని పోయెను. మహామంత్రి యనతి దూరముననేయున్న వారిని చూచి చిరునవ్వుతో

"ఓహో ! దుగ్గనా ! ఏమోయి ! అంత సిగ్గు బడుచున్నావు. మీ బావగారు నిన్నంతఃపురములో దాచియుంచవలసినది, పొరబడి రాజాస్థానములలోఁ దిప్పుచున్నారు.

అచ్చటనున్న సభ్యుల చూపులన్నియు నొక్కమారే దుగ్గనపైఁబడినవి. మహామంత్రి యింతచనవిచ్చి యెవ్వరితోను మాటలాడుట వారెరుగరు. ఎవ్వరీ యదృష్టవంతుఁడని యాతని వైపొక్కమా రందఱు తిరిగిచూచిరి. చూచినంతనే వారి యాశ్చర్యమునకు మేరలేదు. ఆతఁడొక మహారాజుకాదు;

రాజకుమారుఁడునుగాడు; దండ నాథుఁడుకాడు; మహా వీరుఁ డసలేకాడు. ఊన షోడశవర్ష ప్రాయుఁడగు నొకబాలుఁడు. ఏ మాశ్చర్యము? మూర్ధాభిషిక్తులను గూడఁ దానుగా ముందు పలుకరింపని మహామంత్రి, యీబాలునితో వింతచనువుగా మాటాడుచున్నాడే.

ఈ పలుకరింపుతో దుగ్గనకు మాత్రము కొంచెమూ పిరియాడినది. మహామంత్రి పెద్దపులికాదు. భయములేదు. మరల మహామంత్రియే యాదుకొనినాఁడు.

"ఏమయ్యా! ముగ్ధవలె మాటాడవేమి? కవిసార్వభౌ ములగు మీ బావగారు కుశలమేకదా?"

ఓహో! ఇదియాసంగతి. సభ్యుల కారహస్యము తేటతెల్లమైనది. ఈబాలుఁడు శ్రీనాథకవిసార్వభౌముల మఱఁది. అందులకే మహామంత్రుల కింతటి యనురాగము. సభ్యులందఱు నొండొరుల చూచుకొని నవ్వుకొనినారు. మహా మంత్రులమాట సత్యమే. ఆబాలుఁడంతటి రూపసియే. భీములు దుగ్గన కొకింత గోకినాఁడు. దుగ్గనకు కొంతధైర్యము కలిగినది. కర్తవ్యము గుర్తువచ్చినది.

దుగ్గన:- మా బావగారు మీకడకే పంపినారు.

మహామంత్రి:- (నవ్వుచు) ఔను; నీవును నాకడ కేవచ్చితివే. ఎంత చిత్రము.

సభ్యులందఱు పక్కున నవ్వినారు. దుగ్గనకు మరి నోటమాట వచ్చినదికాదు. అవనతముఖుఁడై యట్లే నిలువఁబడినాడు. అంతట నొక సభ్యుఁడిట్లుపలికినాఁడు. "అట్లుమూగవై యూరకుందువేమి? కవిసార్వభౌము లేమి చెప్పినారో మనవి చేసికొనుము. (భీములువై పుచూచి) ఏమయ్యా! నీవు నట్లుచూచెద వేమి? ఆ బాలుఁడు భయోద్విగ్న మనస్కుఁడైయున్నాఁడు. నీవే మనవి చేసికొనుము"

మహామంత్రి:- మా దుగ్గన సామాన్యుఁడని మీయభిప్రాయము కాబోలు. మఱొక రెండు మూడేడు లోపికపట్టుడు. అతఁడుగూడ వారి బావగారిని మించిన కవిత్వమును జెప్పును. అప్పుడాతడు గూడ నాస్థానములలో నసర్గళ ధాటిని బ్రకటించును.

ఈ మాటల సందడిలో దుగ్గన కొంచెము తెప్పిరిలినాడు. మరల భీము లాతనిని మునుపటివలెనే హెచ్చరించినాఁడు.

దుగ్గన:- ఈ లేఖను మా బావగారు తమకిమ్మని చెప్పి పంపినారు. (అందిచ్చును)

మహామంత్రి:- అమ్మయ్య! బ్రతికినాము. ఏదీ ఆ లేఖ నిటుదెమ్ము.

ఒక పురుషుడద్దాని నందుకొని మహామంత్రుల కందిచ్చినాఁడు. ఆయనయు నందలి యక్షరముల పొంక మును గమనింపుచుఁ జదివినాఁడు. చూచుచుండగనే మహామంత్రి వీరన మండలము గభీరమైనది. అంతయు నొక్క నిముసములోఁ జదివి; తలయూపి "సరే; దుగ్గన! మీరుపొండు. అన్నట్లడుగ మరచినాను (భీములువైపు చూపి), ఈతడెవ్వరు?"

దుగ్గన:- ఈతని భీములందరు. మా బావగారి బాల్య స్నేహితుఁడు.

మహామంత్రి:- అట్లా; సరేమంచిది; మహారాజ సందర్శనము చేసి, వెంటనే నచ్చటికి వచ్చుచున్నానని, మీ బావ గారితోఁ జెప్పుము.

దుగ్గనయు భీములును, అచ్చటినుండి మరలివచ్చి, యశ్వశకటము నధిరోహించిరి. శకటము కదలినది. కొంతదూరము నడచినది. దుగ్గన యొక్క దీర్ఘనిశ్వా సమువిడిచి,

"ఉమ్మయ్య! నాకిప్పుడూపిరియాడుచున్నది. ఆయన ముందర నా ప్రాణములే పోవుననుకొంటిని"

భీము:- అట్లందువేమి? మహామంత్రులంత చనవిచ్చిమాటాడిరే?

దుగ్గన:- అవు నామాట వాస్తవమే. కానియాతని జూచినం తనే నాకు భయకంపములుదయించినవి. ఎంత గాంభీ ర్యము వహించితమన్నను హృదయము నీరైనది.

భీములు:- అదినిజమే. నేను నమ్మలేకపోతిని. అనేకులిట్లే చెప్పుచుందురు.

దుర్గన:- నిజమే; ఆతని ముఖము వీక్షించినంత మాత్రమున, నాతనియెడ భక్తితాత్పర్యములు గలుగును.

భీము:- ఆతఁడొక మహాపురుషుఁడు.

దుర్గన:- నిస్సందేహముగ

13 వ ప్రకరణము.

రాత్రి సుమారు జామున్నర గడచినది. విద్యానగర మప్పుడే మాటుమణుగుచున్నది. కాని యచ్చట మదనుఁడు కొలువుఁదీర్చియే యున్నాఁడు. విటవిటీవర్గగర్భ సంభాషణములును, బానోన్మత్తుల వికటాట్టహాస ప్రలాపములును, జూదరుల పందెపు బింకములును, నడుమనడుమ రక్షకభటుల యదలింపులు నా ప్రశాంత వాతావరణమునకు భంగమును గల్పించుచునే యున్నవి. అట్టి సమయమున వీరన తన రమ్య హర్మ్యమున మనోజ్ఞమృదుల పర్యఙ్కమునఁ బవళించి యున్నాఁడు. ఆతఁడు నిద్రించుచుండుట లేదు. అట్లని జాగరూకుఁడును గాడు. సగము తెలివి; సగము నిద్ర— ఒక విధమగు మాంద్యావస్థలో నాతని సర్వావయవములు నున్నవని చెప్పవచ్చును. ఆతని మస్తిష్కమునఁ దరంగములవలె వివిధ భావములు పుట్టుచున్నవి. అణగుచున్నవి. ఆ భావము లెంత వఱకుఁ బోవును? వాని పరిణామ మేమి? అవి యన్యోన్యాశ్రయ

ములా? పరస్పర విరుద్ధములా? అను ప్రశ్నముల కాతండు తన మనస్సులోఁ దావిచ్చుట లేదు. ఆతఁడచంచలుఁడై యున్నాఁడు. భావ పరిభ్రమణమును నిరంతరమై యట్లే యున్నది.

అనతి దూరముననే యొకదీపము తేజః పుంజమును విరజిమ్ముచున్నది. కాని యాతేజమాగది యంతట నావరించి యుండలేదు. మూలమూలలఁ జీకటులు దాగుకొనియే యున్నవి. ఇంచుక వాయు సాహాయ్యమే లభించినచో నవి యాదీపమును, గబళించి, విజృంభింపఁ దలఁచి వేచియున్నవి. కాని వానికప్పటి కాయదృష్టము పట్టలేదు. దీపకాంతు లప్రతిహతముగనే యున్నవి. అంతలో వీరన యులికిపడి లేచి నాడు. నిజముగా నాతని సమాధికి భంగము కలిగినది. ఆతని కర్ణపుటముల కెద్దియో చప్పుడు వినవచ్చినది. మంజు మంజీర శింజినీ స్వనము, మణికంకణ స్వర్ణనూపురారవ మాతని కర్ణ కుహరముల సోకినది. ఆతఁడు కనువిచ్చి నలువంకలఁ జూచి నాడు. తన పర్యంకమునకుఁ జేరువనే యొక సుందరాంగి నిలిచి యుండుటను గమనించినాఁడు.

ఆ జవ్వని సర్వాభరణ భూషితయై యున్నది. ఆమె కొప్పున గులాబులు గుమగుమలాడుచున్నవి. ఆమె మేనిచాయ నలుపనియే చెప్పవచ్చును. కానియది నిగ్గులు దేఱి యింద్రోపల కాంతిచ్ఛటల నీనుచున్నది. ఆమె కన్నులంతగా విశాలములు కావు. కాని యవి లే నిగారంపుఁ బిత్తరి తళుకుఁ జూపులచేఁ

దళ త్తశల నీనుచున్నవి. ఆమె నాసిక సుందరమైనదేకాని యించుక పెద్దది. సామాన్యముగఁ గవులు వర్ణించు దొండపం డామె యధరమునకు సాటిగాదనియే చెప్పవచ్చును. చిఱునవ్వు తోడి యామె పెదవులు, విటజనహృదయముల నారని చిచ్చును రగులొత్కల్పుననుట, యతిశయోక్తికాదు. ఆమె చూపులు చంచలములు; నడక చంచలము; హృదయము చంచలము; భ్రూవిన్యాసము చంచలము. ఆమెపేరును జంచలయే.

ఆమెను జూచినంతనే వీరన తొలుదొల్త కొంచె ములికి పడినాఁడు. కాని యంతలోనే తెలివొంది, "చంచలా! ఏల యింత రాత్రివేళ నిచ్చటికి వచ్చితివి?" అని ప్రశ్నించినాఁడు.

ఆ ప్రశ్న మామె కర్ణ రంధ్రములఁ బడీపడుటయే తడవుగా నామె మోముదమ్మి ముకుళించినది; నేత్రము లరుణా రుణములైనవి; పెదవు లించుక చలించినవి. కాని యామె నోట నొకక్కమాటయైనను వెలువడదాయెను. అట్లే నీరవయై నిలచి యున్నది. వీరన మరల నామె నా ప్రశ్నయే వేసినాఁడు. ఆమె యప్పటికిని మాటలాడలేదు. వీరనకు మత్తు బాగుగ వదలిపోయినది. ఆమె మౌన మాతనికి గోపకారణమైనది. అంతట.

" ఏ మట్లు మాటలాడక నిలచెదవు? నీకేమైనఁ బిచ్చి యెత్తినదా? చెప్పుట కిద్దియును లేనిచో నీ గృహమును వీడిపొమ్ము" అని గర్జించినాఁడు.

వీరన పలుకుల నామె యాలించినది. ఒత్తుకొని వచ్చు క్రోధోద్రేకము నణచుకొనుచు నిట్లు సమాధాన మిచ్చినది.

" మీధర్మమాయని నాకింతవఱకు, బిచ్చి మెత్తలేదు. మీ మాటలు వినుచుండిన నింక నెత్తునేమో చెప్పఁజాలను. నీ వెందులకిచ్చటికి వచ్చినావని కదా మీరు నన్నడుగు చున్నది. ఆ ప్రశ్నకు నేనేల సమాధాన మీయవలయును? మీకుఁదెలియదా? ఇంతకుముందెప్పుడైన మీరు నన్నిట్టి ప్రశ్న నడిగి యున్నారా? మున్నెందులకు వచ్చెడిదాననో యిప్పుడు నందులకే వచ్చినాను. ఏ మంత పరాకుసామీ!

వీరన:- పరాకేమియును లేదు. నే నిప్పుడు బహు క్లిష్టములగు రాజకీయములలోఁబడి కొట్టుకొనుచున్నాను. ఇప్పుడు నీతో నాకు మాటాడుటకుఁ గూడ నవకాశము చాలదు.

చంచల:- అట్లా; నే నావిషయము నెఱుఁగను కాని పూర్వ మిట్లెన్నడును జరిగియుండలేదు. ఎంతటి మహా కార్యములందు నిమగ్నులైనను, మీరు నా సాంగత్య మును బాసి యెఱుఁగరు. ఉపరి నేను లేకున్న మీ మనసు, ఉత్సాహ పూరితము గాదనియు, కార్యనిర్వ హణమునందుఁ జురుకుతనము తగ్గుననియు, ఁబలెం-డి వారు. ఇప్పుడిట్లేల పలుకు-చున్నారో నాకుఁ దెలియుట లేదు. ఇప్పటి కించుమించుగాఁ బదునేను రోజులైనది. మీరు కన్నెత్తి నన్ను చూచుటయైనను లేదు. కారణ

మేమిః? మున్నొకటా నాడైనను, నన్ను వీడియుండెడి వారా? ఇప్పుడే మాంగ్ని రానేల? నాయందేమైన లోప మున్నదా? లేక ... ...

వీరన:- ఆఁ లేక.... ... మఱేమి? ఊరకుండుటేమి? సంశ యింపనేల? సమస్యను బూరింపుము?

చంచల:- పూరించుట కేమున్నది? మీకుఁ దెలియని విషయము కాదు కద నేను పూరించుటకు.

వీరన:- (ఎగతాళిగ) నీ బంగారునోట నామాటలు విన వలయునని యున్నది.

చంచల:- (ఇంచుక క్రోధకంపిత స్వరమున) అవును. ఇప్పుడు మీరు నన్నెగతాళి చేయక యేమిచేయుదురు? పండు వంటి కాపురమా భంగమైనది. అన్నము పున్నము నెఱుఁగని యమాయికుఁడగు భర్తయూ దూరమైనాఁడు. తలి దండ్రులు చిన్ననాటనే పోయిరి. తీపి మాటలు చెప్పి, వలచినట్లు నటించి, యఱచేతిలో వైకుంఠమునుజూపి, యఖిలైశ్వర్యములకు నీవే యధి కారిణి వగుదువని నచ్చఁ జెప్పి, మాయమాటల మోస గించి, తుదకీనాడిట్లెగతాళి చేయుటయా? నే నిచ్చటికి వచ్చి యారునెలలైనను గాలేదే? ఇంతలోనే నేనింత చులకన యగుదుననియు నింతలో నేనా పాపమిట్లు బ్రద్ద లగుననియుఁ గలలోనైన నే నూహింపలేదు. నా వలపున కిదియా ఫలము?

వీరన మొగ మెఱ్ఱవడినది. క్రోధాగ్ని యాతని సర్వావయవముల సముజ్వలింపఁ జేయుచున్నది. చూపులు తీక్ష్ణములైనవి ముకుపుటము లదరుచున్నవి. భ్రూమధ్యము సంకుచితమైనది. కాని యప్పుడు కూడ నాతఁ డుద్రేకము నడంచు కొనినాఁడు.

వీరన:- ఏమి? ఇప్పుడు నీకేమి లోపము వచ్చినది? అన్న వస్త్రములకా? ధనధాన్యములకా? దాసదాసీ జనములకా? నీకేమిలోపము? దీనికై యింత దూరము రానేల? సోములున్నాఁడు కదా! వానిచేఁగబురంప లేక పోయితివా?

చంచల:- పాడు సోములు; వానిపేరుచ్చరించిన పాపము. ఎట్టి దుర్ముహూర్తమున వాని మాటల నాలింపఁ జెవి యొగ్గితినో,— నాశీలమును సర్వమును జెఱచుకొంటిని. బంధుకోటి కెడమైతిని. నలుగురినోట 'ఛీ' యనిపించు కొంటిని. ఎన్నియైనను, ఎంతటి యపకీర్తి పాలైనను, మీయండఁజూచుకొని గర్వించియుంటిని. ఎంతటివారిని లక్ష్యము చేయక సంచరించితిని. నా మామగారు నా విద్యా సంపదకు మెచ్చి నన్ను 'విద్యా' అని పిలిచెడి వారు. అట్టి మహానీయుఁ డిచ్చటికివచ్చి, "అమ్మా! ఇట్టి యకార్యమును నీవాచరింపరాదు. ఇది మన యుభయ వంశములకును అపకీర్తి హేతువు. ఇది వాడ వాడలఁ బ్రాకక మున్నే మరల నాతోరమ్మా. ఏదో

చిన్నతనముగావున మాయమాటలు నమ్మి మోస పోయి యుందువు. ఇట్టి చంచల చిత్తులను నమ్మరాదు. నీవంటి యమాయికల నెందఱినో వీరు చెఱచి యుందురు. కామోద్రేక మున్నంత కాలము లేని పోని వలపు లుపచరింతురు. ఆకాశ హార్మ్యములఁ జూపుదురు. కాని యా యుద్రేక మడగినంతనే యలుక పిడుచకంటె నికృష్టముగాఁ జూతురు. నామాట నమ్ముము. పండువంటి సంసారమును బాడుచేసి కొన కుము" అని బ్రతిమాలి చెప్పినాఁడు, కాని యానాఁడు కండకావరముచే నాకుఁ గన్నులు కానరాలేదు. పాప పుణ్యములఁ బరిగణింపక యమ్మహాత్ముని నవమా నించి పంపినాను. నాపాపమీనాటికి బ్రద్దలైనది. ఆ మహాత్ముని మాట లీనాటికి సత్యములైనవి.

వీరన:- సత్యమైనదికద! ఇంక నిటనుండనేల? నీయిచ్చవచ్చిన చోటికిఁ బొమ్ము. నాకెట్టి యభ్యంతరమును లేదు. అంత యభిమానముఁ జూపిన మీ మామగారి కడకే పొమ్ము.

ఈ వాక్యము లాలించి నంతనే చంచల కోపము మిన్ను ముట్టినది. ఆమె సర్వావయవములు క్రోధో ద్రేకమున సంచలింపఁ దొడగినవి. అప్పుడామె కాత నిప్పైఁగల మక్కువ యంతయు నంతరించినది. గౌరవ మంతయు నశించినది. క్రోధకంపిత స్వరముతో నామె యిట్లు పలుక సాహసించినది.

చంచల:- అవును; ఇప్పుడు నేనెచ్చటికిఁ బోయిన నీకేమి? దయతో నీవట్టి యనుజ్ఞ యిత్తువని నాకుఁ దెలియును. కాని యంతటి పుణ్యమునకు నేను నోచుకొనలేదు. కులస్త్రీ మర్యాదను మంటగలిపి కులటనై నీతో లేచి వచ్చిన నేనెట్లు తిరిగి యత్తవారింటికిఁ బోగలను? సన్నెఱిఁగిన యెవ్వరికైనను నాపాడు మొగమెట్లు చూపగలను? నేనెంత పాపకార్య మాచరించినను, నాకింకను బౌరుషము లేకపోలేదు. కాని యిప్పుడు నేనేమి చేయగలను? నాకు సర్వ ధ్వంసమైనది.

వీరన:- చంచలా! ఎందులకీ యుపన్యాసము. నిన్నిప్పుడు నేనేమి మోసము చేసితిని? ఊరకే యెందుల కాడి పోసెదవు? నీ మనస్సులో నేమియున్నదో స్పష్టముగాఁ జెప్పుము?

చంచ:- పదునేను దినములనుండి మీరేల పరాఙ్ముఖులై యున్నారు.

వీరన:- ఇంతకుముందే చెప్పితినికదా! కొన్ని రాజకీయములలోఁ జిక్కుకొని యుంటిననియు నందుచేఁ దీరుబడిలేక పోయినదనియు.

చంచల:- అది వట్టి యబద్ధము. ఇట్టి రాజకీయములు మీకెప్పుడును గలవు. మీ ప్రణయ ప్రవాహ మన్యథా మఱలినది.

వీరన యించుక చలించినాఁడు. ఆడువారికిఁ గర్ణపిశాచి యుండునా యేమి? మాలను దాను వలచినట్లామె యెట్లు గ్రహించినది? సోము లేమైనఁ జెప్పలేదుకద. వాడు త్రాగుబోతు. ఆ మైకములోఁ దనప్రణయ వృత్తాంతమంతయు నామెతోఁ జెప్పినాఁడేమో. ఇదియూ సంగతి. ఇప్పుడు కోపించుట సంభావ్యము కాదు. ఆడువారి కిది నైజగుణమే. ఈమె నెట్లయిన ననునయించి పంపుటయే కర్తవ్యము.

వీరన:- ఓహో! ఇదియా నీ యనుమానము. ఇంత వఱకు నేమో యనుకొనినాను. నీవు వట్టి బేలవు. నీ సౌందర్య విలాస విభ్రమములకుఁ జిక్కిన యీ వీరనకు అన్యథా చింతనమేల కలుగవలయును? మాధ్వీఫల రసాయనము గ్రోలువాని కుప్పనీరు రుచించునా? నీవే చెప్పుము? వెఱ్ఱిదానా! అనన్య సామాన్యమగు నీ సౌందర్యము, నీ జవ్వనము నింకెవ్వరికి గలవు? పూర్వజన్మమున వీరన మహాపుణ్యమును గావించినాఁడు. అందులకే నీవంటి యతిలోక సామాన్య సౌందర్యవతి యాతనికిఁ జిక్కినది.

ఈ మాటలాడుచునే వీరన మంచమునుండి క్రిందకు దిగినాఁడు. మెలమెల్లగ నామె దరిఁ జేరి ముంగురులు సవరించుచు, బుజ్జగించుచు, మరల నుపక్రమించినాఁడు.

వీరన:- ఇటు చూడుము; నీకేమి లోపము? ఈ సుందర భవనము నీ యది. ఇందలి యనర్ఘ వస్తు సంచయ మంతయు నీయది. వేయేల? ఈ వీరనయే నీవాడు. నీకేమికావలెనో అడిగి జూడుము? నీ వాంఛితమును దీర్పనినాడు, నా ముఖమును జూడకుము. అంతే కాని, ఊరక నన్ననుమానించిన నేమి చేయగలను?

చంచల:- మీరు రసికులు; నిత్యనూతన ప్రియులు.

వీరన:- (ఇంచుకనవ్వి) నీ మాట నేను కాదనజాలను. నేను రసికుడనే. నూతన ప్రియుడనే. కాని నీ సౌందర్యము నిత్య నూత్నము; నీ జవ్వనము నిత్యనూత్నము; నీ హావ భావ విలాసములు నిత్యనూత్నములు. ఇంక నా కన్యవాంఛ యేల?

చంచల:- నా వాంఛిత మెద్దియైనను మీరు నెరవేర్తురు గదా!

వీరన:- ఓ నిస్సందేహముగా.

చంచల:- అయిన మా చలను విడిచి పెట్టుడు. ఆమె యిందున్నంత కాలము నా మనసు కుదుట బడదు.

వీరన నిశ్చేష్టుడైనాడు. కొంతసేపాతని నోట మాటకూడ వెలువడలేదు. ఆమెకట్టి కోర్కె కలదని యాతడు కలనైన నూహింపలేదు. ఇప్పుడామె కేమని సమాధాన మిచ్చుట? వ్యతిరిక్తమగు సమాధాన మిచ్చిన నామె కాగ్రహము కలుగక మానదు.

మాచల నట్టే యుంపవలెననిన నామె యనుమానమును మడించును. వీరనకు ముందునకు, బోయిన నూయి, వెనుకకు బోయిన గోయి. ఆతని కనేక మార్గము లెదుట గోచరించినవి. నిజమాలోచింపగాఁ జంచలపై నాతని కెట్టి ప్రేముడియును లేదు. ఆతని మన సంతయును మాచలపై నున్నది. ఇప్పట్టునఁ జంచల తోడి సాంగత్యము వదలివేయుటయే యుత్తమమని యాతనికిఁ దోచినది. కాని యదియంత సాధ్యమైన పని కాదు. ప్రతాపుని భార్య మోహనాంగి నీమె బాగుగ నెఱుఁగును. ఆమెయు నీమెయు నొక్క యూరనే పుట్టి పెరిగిరి. చంచల తండ్రి నారాయణశర్మ మోహ నాంగి తండ్రియింటఁ బురోహితుఁడు. ఆమెయు నీమెయుఁ గలసి కొన్నాళ్ళు విద్యాభ్యాసముఁ గావించిరి. ఇప్పుడు చంచలను వీడిన నామె మోహనాంగితో మొరపెట్టుకొనును. ఆమె ప్రతాపునితోఁ జెప్పను. అప్పుడే విషయ మంతయుఁ దీగతీయ డొంకయంతయుఁ గదలిన చందమగును. కావునఁ జంచలను వీడుట యసాధ్యమగు కార్యము. ఆమె నెట్లో యొప్పించి పంపు టయే యుత్తమకార్యము. కాని యట్లు కావించుట కుపాయ మెద్దియు నాతనికి గోచరింపలేదు. ఏవో కల్ల బొల్లి మాటలు చెప్పి యామె నొప్పింపవలయును. ఈ యాలోచనా సముద్రమునఁబడి వీరన కొట్టుకొను చుండగా, మరలఁ జంచలయే యిట్లు పలికినది.

చంచల:- ఏమట్లు యోజించు చున్నారు? మాయోపాయములననన్వేషించు చున్నారా? ఇకం బూర్వపు బెత్తులు పారవు క్రొత్తవేవైన యోజింపుము.

వీరన కరిగాలుమంట నెత్తికెక్కినది. కాని క్రోధమున కది తరుణము కాదు. ఓర్మి వహించి, కపటోపాయమున నామెను మోసగింపవలయును అంతట వీరనకొక మంచి యుపాయము తోచినది.

వీరన:- నీ ధోరణి నీదేకాని నామాట నొక్కటియు నాలింపవు కదా! మాయోపాయములు, మాయమాటలు, అని మొక్కటేపాట. మాచల విషయమున నీకిట్టి యనుమానమేల కలిగినదో నాకుం దెలియుటలేదు. ఆమెనిచ్చటికి దెచ్చిన వాడను నేను గాను. ఆమెను గారాగారమున నుంచినదియు నేను గాను. ఆమెను బ్రతాపుడు వలచినాడు. కొలదికాలములో నాతనిమార్గము నిష్కంటక మగును. అప్పుడామెను బెండిలి యాడును. కావున నీ విషయమున నీవు నిశ్చింతగా నుండవచ్చును. ఆ కారాగారము నప్పుడప్పుడు పరీక్షించు పని మాత్రమే నాపైంబెట్టినాండు. అంతకంటె నేనేమియు నెఱుంగను. ఎవ్వరో కిట్టనివారి మాటల నాలించి, నన్నిట్లాడి పోయుట నీవంటి వివేకవతికిం దగిన పనికాదు.

ఆతని పలుకులన్నియుఁ జంచల సమగ్రముగ నాలించినది. ఆతనితో నింక వాదించినఁ బ్రయోజనము లేదనియు, వాదించిన కొలదియు నాతఁడేవో కుయుక్తులఁ బన్నుచునే యుండుననియు, నాతని వంచనకుఁ దగిన ప్రతీకారము వంచనయే యనియు, నేదో యుపాయమున నాతనికిఁ దెలియకుండ నా కారాగారమునుండి మాచలను దప్పించుటయే యిప్పట్టునఁ జేయదగు పనియనియు, నామె యూహించినది. అట్లాతఁడు సరసంపుఁ బలుకులు పలుకుట తన్ను వంచించుటకే యని యామె చక్కఁగా గ్రహించినది. తొలుత నాతఁడేదో జాగరూకత చాలమినట్లు విరసముగా మాటలాడినాఁడు. లేకున్న నాతని ధోరణియే యది కాదు. ఆతనిది కార్యవాదమే కాని ఖడ్గవాద మెన్నటికినిఁ గాదు. ఆతఁడు తేనె పూసిన కత్తి. ఆత్మవంచనయు జగద్వంచనయు నాతనికి వెన్నతోఁ బెట్టిన విద్యలు. ఈ యూహలన్నియుఁ జంచల హృదయమున నొక్కమారే మెఱసిపోయినవి. మోసమునకు మోసమే ప్రతీకారము.

చంచల:- మాచలతోడను గీచలతోడను నాకేమి పనిలేదు. మీకు నాపై సంపూర్ణముగు ప్రేమ కలదు. అదియే నాకుఁ బదివేలు. నా కంతకంటె కావలసిన దెద్దియును లేదు.

వీరన ప్రాణము కుదుట పడినది. ఆమెతోఁ బ్రేమాలాపములాడ నుత్సహించినాఁడు. కాని చంచల యానాడు ప్రేమాలాపములు వినుటకు రాలేదు. ఆమె హృదయ మన్య

కార్యాసక్తమై యున్నది. కావుననే యాతని వారించి, యామె "ఈ ప్రేమాలాపములకేమి లెండు. నేనెచ్చటికిఁ బోవుదును. మీరెచ్చటికిఁ బోవుదురు. మీరేదో కార్యాంతరాసక్తులరై యున్నట్లున్నారు. మరల వచ్చెద" నని పలికి క్షణములో నాతని విడిచిపోయినది. ఆమె తనగదిదాటి కొలదిదూర మేగి నంతనే వీరన తన పాన్పుపైఁబడి నిట్టూర్చి "అమ్మయ్య! శని వదలినది." అని పలికినాఁడు. తరువాత నానాటి చిత్త విక్షోభ మడంగుటకై యొకింత మద్యమును గ్రోలి శయ్యపైఁ బవళించినాఁడు.

14 వ ప్రకరణము.

వీరనకును జంచలకును జరిగిన సంభాషణమును బట్టి మా చదువరులు చంచల పూర్వ వృత్తాంతమును గొంతవఱకైన నూహించియే యుందురు. కాని చంచలా పూర్వ వృత్తాంతము సంపూర్ణముగ వివరించుట మా విధి.

చంచల యొక యుత్తమ బ్రాహ్మణవంశమున జనించినది. ఆమె తండ్రి నారాయణశర్మ; తల్లి జగ్గమ్మ. ఆ దంపతులకామె యొక్కరితయే సంతానము కావున నల్లారుముద్దుగఁ బెరిగినది. ఆమె మొదటిపేరు మంగమ్మ. ఇంట నామె యాడినదేయాట; పాడినదేపాట. అట్లు పదేండ్లు గడచినవి. అంతట నామె తల్లి విషూచిజాడ్యముచే మరణించినది. ఆమె మరణించిన కొలదికాలమునకే భార్యా వియోగమును భరింపలేక, యామె తండ్రియు మరణించినాఁడు.

నారాయణశర్మ పురోహితవృత్తిచేఁ జీవించువాఁడు. ధనికుల ప్రాపకమును సంపాదించి, విశేష ధనమార్జించినాఁడు. మరణించుటకుఁ బూర్వమాతఁడు తన చిన్ననాటి స్నేహితుడును, విశేష లౌకిక జ్ఞాన సంపన్నుఁడునగు శ్రీధరశాస్త్రిని రావించి, తన యాస్తిపాస్తులన్నియు నాతని కెఱింగించి, తన కూఁతు నాతని కప్పగించినాఁడు. శ్రీధరశాస్త్రి యుత్తమ బ్రాహ్మణుఁడు; వేదవేదాంగ విదుఁడు. పారమార్థిక చింతగలవాఁడు. నారాయణ శర్మయనిన నాతనికిఁ బ్రాణము కావున నాతని పుత్రిక యెడ నాతనికిఁ బుత్రికావాత్సల్యమే. నారాయణశర్మ మరణముతో నది ద్విగుణీకృతమైనది. ఆతని పుత్రి నెట్లయిన నభివృద్ధిలోనికిఁ దేవలెనని యాతని యాశయము. అందుల కాతని కొక వరమోపాయము గోచరించినది. తన యేకైక పుత్త్రుఁడగు నీశ్వరభట్టున కిచ్చి యామెను వివాహము గావింపవలెనని యాతఁడు కృత నిశ్చయుఁడైనాడు. తండ్రి మాట కెన్నడు నెదురాడని యీశ్వరభట్టు వివాహమున కంగీకరించినాఁడు. పండ్రెండేండ్లు పూర్తికాకమునుపే చంచలకు వివాహమైనది. వివాహమైన యొకటిరెండు సంవత్సరములలోనే యామె కాపురమునకు వచ్చినది.

చంచలయుఁ బ్రతాపునిభార్య మోహనాంగియుఁ, జిన్ననాటి స్నేహితురాండ్రని ముందే చెప్పియుంటిమి. మోహనాంగి తండ్రి విక్రమవర్మ ప్రౌఢదేవరాయల తండ్రి కాలమున దండనాథుఁడై మహాప్రసిద్ధిగడించి, యపార ధనమార్జించి, వార్ధకమునఁ జంద్రగిరిలో నివాసమేర్పరచుకొని, యుండెడి

వాఁడు. ఆతనికి లేక లేక వయసు ముదిరిన తరువాతఁ బుట్టిన సంతానము మోహనాంగి. నారాయణశర్మ యాతని కాప్త మిత్రుఁడు. బహు శాస్త్ర పారంగతుఁడైన నారాయణశర్మపై నాతని కపారమగు గౌరవముండెడిది. అన్యోన్య మైత్రిని, వారిరువురి కుటుంబములు నీరక్షీరములుబోలె నొప్పెడివి. కావున బాల్యమున మోహనాంగియుఁ జంచలయు, నొకగురువునొద్దనే విద్యాభ్యాసము గావించిరి. ఇరువురును నృత్త గీతాదులయందుఁ బ్రావీణ్యము సంపాదించిరి. నైష్ఠికుఁడయ్యు నారాయణశర్మ పుత్రీవ్యామోహముచే నట్టి విద్యావ్యాసంగముచేఁ దన పట్టికట్టి యభ్యంతరమును గల్పింపలేదు. బాల్యమున మహాధనికులును, బరమ నాగరకులునగు క్షత్రియుల యిండ్లలో మెలగిన దగుటచేఁ జంచలకు సామాన్య సంసారులనినను, వారిజీవిత విధానమనినను, జిన్నతనముననే నిరసన భావము కలిగినది. తండ్రి మరణానంతర మామె వినుకొండ వచ్చినది. అంతలో మోహనాంగికి నీమెకుఁ గొంత యెడబాటు కల్గినమాట వాస్తవమే. కాని యప్పుడప్పుడు రాకపోకలు జరుగుచునే యుండెడివి. చంచల కాపురమునకువచ్చిన రెండు మూడేండ్లలోనే మోహనాంగికిఁగూడ వివాహమైనది. వివాహానంతర మామె విజయనగర మేగినది. కాని యప్పుడుగూడ, నీమెకు నామెకు నుత్తర ప్రత్యుత్తరములు నడచుచునే యుండెడివి. మోహనాంగి తన యుత్తరములలోఁ దాననుభవించుచున్న యపార భోగ భాగ్యములను, వినోద విలాసములను వివరింపుచుండెడిది. ఆ యుత్తరములు చదివినప్పుడల్ల

చంచలకట్టి జీవితముపై నాసక్తి జనించుటయేకాక, తన యానాటి జీవితముపై విరక్తియుఁ గలుగుచుండెడిది. చంచల భర్త, ఈశ్వరభట్టు, సాంగవేదవేది. పరమ నైష్ఠికుఁడు. శ్రీధర శాస్త్రియు నిష్ఠాపరుఁడే కాని యపార లౌకిక జ్ఞాన సంపద కలవాఁడు. ఈశ్వరభట్టు కేవల ఛాందసుఁడు. చంచల కాతనితోడి కాపురము నరకతుల్యమైనది. కాని యేమిచేయఁ గలదు. ఒక్కొక్కప్పుడు తన తండ్రియే యుండిన నట్టి సంబంధము చేయునాయని విలపించుచుండెడిది. కాని తన దుఃఖమును దానే దిగమ్రింగవలయును. హృదయ విదారకమగు తన బాధ ఒరులకెరిగింపరానిది. మఱియుఁ దన భర్తపై నామెకు గౌరవము లేకపోలేదు. అతని తపోనిష్ఠయు, వివిధ శాస్త్ర పారంగతత్వమును, ఆమె నాశ్చర్య చకితను గావించెడివి. ఆమెయుఁ జదువుకొనినదే కావున నాతనియెడ నామెకు గురుభావ ముండెడిది. భక్తియుండెడిది. కాని యామెవాంఛలు వేరు; అతని యాశయములు వేరు. ఈశ్వరభట్టు సుందరుఁడని చెప్పఁజాలము కాని యాతఁడు దృఢకాయుఁడు; సమున్నత దేహుఁడు. కాకపోయినను మరుగుజ్జు మాత్రముకాదు. చిన్నతనమున వచ్చిన మసూచి జాడ్యముచే నాతని ముఖమంతయు గంటులు దేరియుండును. మంచిముహూర్తము లభింపక పోవుటచే నాతని శ్మశ్రుకేశములు తఱచుగాఁ బెఱిగియేయుండును. పట్టుబట్టలుకూడ నాతని మడికిఁ బనికివచ్చెడివి కావు. ఆహార విహారములలో నాతఁడెంత మాత్రము నశుచి నంగీకరించెడి వాఁడుకాడు. తమలము సేయుటయుఁ దలదువ్వుకొనుటయు

సమూల్య భూషణాంబరాదుల ధరించుటయు నాతనికి హేయకార్యములు. అతని యపార జ్యోతిషపరిజ్ఞానమును, ధర్మశాస్త్ర విశ్వాసము నాతని నిత్య సాంసారిక జీవనముపైఁగూడఁదమ ప్రభావమును జూపుచునే యుండెడివి. ఆతడు కావ్యనాటకాలంకారాదులఁ జదివియు నరసికుఁడు; వేదవిదుడయ్యు ధర్మసూక్ష్మ మెఱుంగనివాఁడు. భోగభాగ్యములు కలవాఁడయ్యు విరక్తుఁడు. ధనికుఁడయ్యు మహాలోభి. అట్టివానియెడఁ జంచల కెట్టి భావము లుండునో చదువరులే యూహించుకొందురుగాక. ఆతనిపై నామె తన వలపు నిలుపఁ జాలనిదాయెనని మాత్రమే మేము చెప్పగలము.

ఇట్లొక నాలుగైదు సంవత్సరములు గడచినవి. వీరనకు వినుకొండలో బంధుగులు గలరు. రాజమహేంద్రవరపు రెడ్లకడ కేదో రాజకీయపుఁ బనులకొరకు వచ్చిన వీరన, తిరుగుదలలో వినుకొండ కేగినాఁడు. వీరన బసచేసిన యింటికిని జంచల యింటికిని అంతగా దూరములేదు. సోములుకూడ నాతని తోడనే యున్నాఁడు. వచ్చిననాడే చంచలయాతనిఁ జూచినది. ఆతఁడు నామెను జూచినాఁడు. చూపులలోఁ జూపులు కలసినవి. ఒకరి భావము లొకరికి భాషాసాధనము లక్కఱలేకయే యర్థమైనవి. మగనిపై మక్కువలేని చంచల కాతని విలాస చేష్టలమందానందమును గలిగించినవి. ఆతని నాగరక వేషము గాంచినంతనే యామెకుఁ గోరిక లీరికలెత్తినవి. ఎట్లయిన నాతనిగూర్చి తెలిసికొనవలెనని యువ్విళులూరుచున్న యామెకు సోములు దైవమువలె గోచరించినాఁడు. ఒకనాడు

తనపతి దేవతార్చనకుఁ బువ్వులుగోయు నెపమునఁ బెరటిలో నడయాడుచు నాప్రక్కబాట నేగుచున్న సోములును గాంచి యామెయే పలుకరించినది. వీరన యాజ్ఞానుసారము సోములు కూడ నా సుముహూర్తమునకే యెదురుచూచుచున్నాఁడు. వారియింట నది యొక్కటియే యేకాంతస్థలమని సోములు ముందే గ్రహించినాఁడు. ఆ వివిక్త స్థలమున నామె యున్నప్పు డామెతో నెట్లయిన మాటలాడి, యిచ్చకములాడి, మచ్చు మందుజల్లి: యామెను వశము గావించుకొని, తన యజమానుని కామ తృష్ణకుఁగానుకగా నామె నర్పింప వలెనని యాతని యాశయము. అడబోయిన తీర్థమెదురైన యట్లామెయే పలుకరించుట, యాతనికి బ్రహ్మానంద సంధాయక మైనది. పిలిచీ పిలుచుట తోడనే, అతఁడామె దరికేగి నిలిచినాఁడు.

చంచ:- ఏమయ్యా! నీవీయూరికిఁ గ్రొత్త వానివలెనున్నావు.

సోములు:- అవును; కాని నీవెట్లిది గ్రహించితివి?

చంచల:- నిన్నీ చుట్టు ప్రక్కల నెప్పుడును జూడలేదు.

సోములు:- అదా! మేమీయూరికిఁ గ్రొత్తవారమే మాది విజయనగరము.

చంచల:- యేమనుచున్నావేమి? నీతో నింకెవ్వరైనఁ గలరా?

సోములు:- లేకేమి? మాయజమాని వీరన దండనాథులు లేరా?

చంచల:- (ఆతురత నడచుకొనుచు) మీ యజమానులు విజయనగరమున దండనాథులా?

సోములు:- అవును; అయిన ... ...

చంచల:- ఏమియును లేదు. సార్వభౌమ సోదరులు ప్రతాప రాయల నెఱుఁగు నేమో యని.

సోములు:- (చకితుడై) ఏమి? నీ కాయనతో నేమి పని?

చంచల:- నా కాయనతో నేమియుఁ బనిలేదు. ఆయన భార్య నా చిన్ననాటి స్నేహితురాలు.

సోములు:- మోహనాంగీ దేవియా.

చంచల:- అవునామెయే, ఆమెయు నేనునొక్క కంచమునఁ దిని యొక్క మంచమునఁ బండుకొనినారము. ఒక యూరనే పుట్టి, యొక్కచోటనే పెఱిగి, యొక్క గురువు నొద్దనే విద్యాభ్యాసము గావించినారము. ఆమె యదృష్ట వంతురాలు. కావుననే వలచి వలపించుకొనగల మగ నిని జేపట్టి మహారాజభోగము లనుభవించుచున్నది. నే నొక నిర్భాగ్యురాలను. కావుననే యీ యింట దాసినై యున్నాను.

సోములు:- నీవట్లనుకొననేల? తలఁచుకొనిన నిముసములో నీవు సంతటి దానవు కాగలవు. అట్లే భోగభాగ్యముల నోలలాడ గలవు. నీ సౌందర్య విలాస విభ్రమములు

చూచి మనసు నిల్పగల మగవాఁడెవడు? అయిన నంతటి సాహసము మీవంటివారికడ నుండదు. పోనిండు. నాకేల? ఈ యధిక ప్రసంగము. ఇంక నే పోయెదను.

చంచల:- ఉండుండుము. రెండుమాటలే. మీరెప్పుడీయూరు వీడుదురు?

సోములు:- సరిగాఁ జెప్పఁజాలను. కాని త్వరలోఁబోవచ్చును.

చంచల:- ఉన్న దినములలోనైన నప్పుడప్పు డగపడు చుండువు కదూ! మఱేమియు బనిలేదు. మా మోహనాంగిని గూర్చి యడుగవలెనని. ఆమెనుగూర్చి యెంత వినినను నాకుఁ దనివి తీరదు. మఱొకమాట. ఎప్పుడు నీ స్థలముననే యీ సమయముననే మఱువకుము.

సోము:- అట్లే.

తరువాత వారెన్నియోమారు లాస్థలముననే కలసి మాటలాడిరి. పిట్ట వలలోఁ బడినదని తొలిరోజుననే సోములు గ్రహించినాఁడు. వారి ప్రసంగములలో నామె వీరనను గూర్చిన సర్వవిషయములు దెలిసికొన్నది. వీరన రెడ్డి కులము నకుఁ జెందిన వాడనియు, నాతని వీరారెడ్డియనియుఁ బిలుచు చుందురనియు, నాతనివంటి రసికుఁడాంధ్ర కర్ణాట దేశముల నింకొకఁడు లేడనియు నామె గ్రహించినది. తన్నాతఁడు వలచి యున్నాఁడనియు నెఱింగినది తన యంగీకారమును

గూడ సూచించినది. సోములే యీ సంధాన కార్యము నతి నిపుణముగా నిర్వహించినాఁడు. తుదకుఁ జంచల యీయూరనే పాపకూపముసఁ బడిపోయినది. తరువాత నొక నిశీథమున మారువేసము వైచుకొని, వీరనతో విద్యానగరముఁ జేరినది. ఆమె యుదంతమంతయు నామె విద్యానగరమున కేగిన కొలది దినములకే యీయామె భర్తకుఁ దెలిసిపోయినది. పరపురుషునతోఁ బోయిన యీయామె ముఖము జూచుటకుఁగూడ నాతఁడంగీకరింపలేదు. ఆతని ముందామె నామ ముచ్చరించుటకుఁ గూడ నందఱును భయమందుచుండిరి. కాని యీయామె మామగారు మాత్ర మీయామె తండ్రిని దలంచుకొని యీయామెకొఱకై సర్వవిధముల యత్నించినాఁడు. కాని ప్రయోజనము లేకపోయినది. మోహనాంగి చేతను, ఆమె తండ్రి చేతను గూడఁ జెప్పించినాఁడు. కాని ప్రయోజన మిసుమంతయు లేకపోయినది.

తనకు వీరనపైనే, ప్రేమగలదనియు, నాతఁడే తన హృదయేశ్వరుఁడనియు, ప్రేమ మూలకముగాని వివాహము వివాహము కాదనియు నామె వారితో వాదించినది. ఆమె విజ్ఞానమంతయు నట్లమార్గమునఁ బోయినందులకై విచారింపుచు, నామె మామగారామెచేఁ తిరస్కృతుడు నవమానితుఁడునై, తిరిగి స్వగ్రామమున కేగినాఁడు. మోహనాంగి, ప్రతాపునితో వీరన దుశ్చేష్టలను జెప్పి, యాతని మందలింపుడని కోరినది. కాని యాతఁడామె మాటలను లక్ష్యము చేయలేదు సరికదా యుపరి, వీరన మంచిపనియే చేసినాఁడనియు, నయ్యది తన కమందానందమును గూర్చుచున్నదనియు,

లోకములోని యరసికుల భార్యలను రసికులగుచా రుద్ధరించి యనుభవించుట సత్కార్యమే యగునవియు నుపన్యసింప మొదలిడినాఁడు. ఆతని యీ యుపన్యాస ధోరణికి జడిసి మోహనాంగి యూరకొనినది.

లేచి వచ్చిన క్రొత్త రోజులలోఁ జాచల భూలోక స్వర్గము నే యనుభవించినది. దినదిన నూత్న భోగములతోడ నామె యీ విశ్వమునే మఱచినది. దివారాత్రములను భేద మునుగూడ మఱచి, యచ్చేడియఁ దన ప్రియునితో, విలాస వినోదములఁ దేలియాడినది. కౌముదీ విలాస భాసురంబు లును గోరకిత కుసుమిత ఫలిత తరుషండ మండితంబులగు నుద్యానవనముల విహరించినది; పుండరీక మండల మండితంబు లగు లీలోద్యాన వన కాసారంబులఁ జలక్రీడ లాడినది. రమ ణీయ హర్మ్యములఁ బుష్పశయ్యలఁ బవళించి, ప్రియునితో నర్మగర్భ సల్లాపములఁ జొక్కినది. సురభిళ కుసుమ మాల్యాను లేపనముల మురిసి పోయినది. వేయేల—అనన్య సామాన్య మదన సామ్రాజ్యమునే తన కైవసముఁ జేసి కొన్నది.

ఆమె భవనము దాసదాసీ జనములచేఁ గలకల లాడి నది. ఆమె శరీర మనర్ఘ మణిమయాభరణములచే మిలమిల లాడినది. సంతోష పారవశ్యమున నామె ముఖ వికాసము జిగి మీఱినది. మాంసాశనాదులచే నామె జవ్వనము బిగి తేఱినది. చింతయును వంతయును లేక, పొంతయును బోరును లేక ఆమె జీవనము నిష్కంటకమై నిత్యనూత్న శోభావహమై

యొప్పారినది. కాని యీ సౌఖ్యమెంత కాలమో నిలచినది కాదు. క్రొత్త రుచి; ప్రాత రోత యను సామెత వీరనయెడ వర్తించి నట్లింకెవ్వరియెడను వర్తింపదు. ఆమెపై నాతనికిఁగల మొదటి మొగ్గరము రాను రాను క్షీణింప జొచ్చినది. అనన్యసామాన్యమగు మాచల రూప విలాసములఁ జూచిన తరువాత నాతనికిఁ జంచలపై ననురాగ లేశమును లేకుండఁ బోయినది. కాని లోకజ్ఞుఁడగు నాతఁడా విషయమును బహిరంగముచేయ డాయెను. మోహనాంగి కామె నెచ్చెలియగుటయే యాతని కామె యెడగల భయమునకుఁ గారణము. నిజముగా మోహనాంగికిఁ జంచలపై మునుపటి యనురాగములేదు. కాని, యాబాల్య ప్రవర్ధితమగు నా స్నేహలత నామె మొదలంటు నఱుక జాలక పోయినది. ఇంతకు నామె ననురూప వరునకిచ్చి పెండిలిచేయని లోప మొకటియున్నది కదా! ఆమె పెండిలికతఁ దలచుకొనినప్పుడెల్ల మోహనాంగి, యామెయెడ కరుణార్ద్రయగుచుండెడిది. ఆమె తండ్రిని దలంచి నప్పుడుగూడ నామె హృదయ మనుకంపాచలిత మగుచుండెడిది. కావున వీరనఁ జంచలను విడుచుట యసంభవము. ఇంతకు నామె యున్నచో నేమి ప్రమాదము? వీరన యధీనమున నట్టివారెందఱో గలరు. అందఱిలో నీమె యొకర్తె. అని వీరన మొదట సమాధానపడినాఁడు. కాని యీమె యాదఱివంటిది కాదు. చంచల కులట కాదు. ఆమె వీరనను మనసారఁ బ్రేమించినది. ఆమె హృదయము నాతని కర్పించినది. ఆమె కాతనితోడిదే లోకము. అట్టి యామె వీరన యన్యాసక్తుఁడగుట జూచి యోర్వలేక

పోయినది. అందులకే యొంటరిగా నా నిశీథమున వచ్చి యాతని హృదయమును గ్రహించి, యాతని మనసుఁ ద్రిప్పుట కుపాయాంతరము నన్వేషించి, తన సదనమునకుఁ బోయినది.

మఱునాటి యుదయముననే యామె మోహనాంగి కడ కేగినది. మోహనాంగి యామెను జూచినంతనే లేచివచ్చి కౌగిలించుకొని, తన శయ్యపైఁ గూరుచుండఁ బెట్టుకొని ముచ్చటలాడఁ జొచ్చినది. కాని చంచల యామె ముచ్చటలు విని యానందించుటకు రాలేదు. ప్రతాపుఁడు మాంచలయెడ ననురక్తుఁడై యున్నాఁడని తెల్పి, యామెకు మాంచలపై నీర్ష్యా సూయల గల్పించి, యామె సాహాయ్యమున, మాంచల నచ్చోటి నుండి తప్పింప వలయునని యామె కోరిక. తన యీ కోరిక కొనసాగుటకై సమయము వచ్చినంతనే యామె యిట్లుపక్రమించినది.

చంచల:- చెలీ! మాటి మాటికిని నీ మగని కూరిమిని గూర్చియే ప్రసంగించుచుందువు గాని, మగవారి కూరుములు నీటిపై వ్రాతలను మాటను నీవు మఱచితివా?

మోహ:- అందరు మగవారు నట్లే యుందురా? మగవారిలో మాత్రము స్థిర ప్రణయము గలవారు లేరా?

చంచల:- ఉన్నారో లేరో; ఆవిషయమంతయు నాకేల? నీ మగని విషయమున మాత్రము నీవు కొంచెము జాగ రూకతతో నుండవలయును.

మోహ:- ఏమి జాగరూకత; త్రాటితోఁ గట్టివేయుమందువా? బందిఖానాలో నుంచుమందువా? (నవ్వును)

చంచల:- (కోపము నటించుచు) చెలీ! ఇది నవ్వులకు సమయము కాదు. నీ మగనిని నీవు బంధికానాలో నుంచుట కాదు. ఆతఁడే యొక బంగారుబొమ్మను దెచ్చి, పర్వతారామ కారాగారమున దాచియున్నాఁడు. నేడో రేపో ఆమెను బయటకుఁ దీయును. అప్పుడా యొయ్యారి ప్రవేశమును నీ నిష్క్రమణము నొక్కమారే జరుగఁగలవు. ఆతని హృదయమునుండి యింతకు మున్నెన్నడో తొలగింపఁబడితివి. ఇంకనాతని భవనము నుండియే తొలగింపఁ బడగలవు. నీ మంచికోరి చెప్పుచున్నాను. అటుపై నీ యిష్టము.

మోహ:- (ఆశ్చర్యముతో) చెలీ! నీ మాటలు నిజమేనా? నాతో వేళాకోళములాడుచుండ లేదు కద!

చంచ:- నిజముగాక మఱేమి? నీతో నేనెన్నడైన నబద్ధములు చెప్పినానా? హాస్యములకిదియా తరుణము?

మోహ:- ఈ విషయములు నీ కెట్లు తెలిసినవి? నీపై నను మానము చేఁ గాదు. ఉత్కంఠచే నడుగు చున్నాను.

చంచ:- అడుగుము. నేనేమి చెప్పనన్నానా? తోలుదొర్లె సోములీ విషయములు నాకుఁ జెప్పినాఁడు.

మోహ:- సోము లెవరు?

చంచ:- మా ఆయనకుఁ గూర్మి నెచ్చెలికాఁడు.

మోహ:- ఓహో! అటులనా:

చంచ:- ఆతని మాటలంతగా విశ్వసింపఁదగవని నీ యభిప్రాయము కాఁబోలు. ఆతని మాటపైనే యాధారపడి, నే నిచ్చోటికి వచ్చినదానను గాను. నీవలెనే నేనును దొలుత నాతని విశ్వసింపలేను. తరువాత మా ఆయన నడుగగా నందొకమాటయు నసత్యము లేదని చెప్పినారు.

మోహ:- ఎంతమోసము. చెలీ! ఇప్పుడేమి చేయుమందువు.

చంచ:- ఏమిచేయుమందునా? మాచల నెట్లయిన నీ ప్రదేశమునుండి తప్పింపు మందును.

మోహ:- తప్పించిననేమి ప్రయోజనము. అన్యోన్యము ప్రేమ గల వారలిరువురు నెట్లయినఁ గలసి కొందురు.

చంచ:- అన్యోన్య ప్రేమ యనుచున్నావు. మాచలకుఁ బ్రతాపునిపైఁ బ్రేమగలదనియా నీ యభిప్రాయము.

మోహ:- అవును.

చంచ:- అట్లెన్నటికిఁగాదు. మాచలకే యాతనిపైఁ బ్రేమ యున్నచో నాతఁడామెను కారాగారమున నేల యుంచును.

మోహ:- అవునవును నామాట నిజమే. చెలీ! నీవు చిన్ననాటి నుండియు మంచి బుద్ధి సూక్ష్మత గలదానవు సుమా! మఱియు సకాలమున నీవిషయమును నీవు నాకుఁ జెప్పనిచో నాకాపుర మేమై యుండెడిదో — నేను నీఋణ మెట్లు తీర్చుకొనఁగలనో.

చంచ:- నీ ఋణమునుగూర్చియు నా ఋణమునుగూర్చియు తరువాత నాలోచింతము. ముందుఁ గర్తవ్యముఁ జూడుము.

తరువాత వారిరువురు నా భవన ప్రాంగణమునఁగల లీలోద్యానవనమున కేగిరి.

15 వ ప్రకరణము.

అది కారాగారమున నొక మూలగానున్న గది. అందొక దీపము మినుకు మినుకుమని వెలుఁగుచున్నది. అందొక చాపపై నొక యంగన శయనించియున్నది. ఒక చేతిపై తలనానుకొని యెడమ వైపు తిరిగి యామెయున్నది. ప్రక్కనున్న చిన్న కిటికీనుండి చల్లని వెన్నెల యామెపైఁ బడుచున్నది. పాఠక మహాశయా! నీవెప్పుడైన నిదాఘ తాపమున నెండి సన్ననిపాయ మాత్రమే మిగిలియుండిన చిన్ని సెలయేరును జూచి యున్నావా? గ్రీష్మ భానుని చండ ప్రతాపమున కాఁగలేక, వాడి భూమిపైఁ బడి పొరలాడుచున్న పుష్పిత లతామతల్లిని జూచి యున్నావా? ప్రాచీమూలమునఁ గళామాత్ర శేషుఁడై యున్న హిమాంశుని జూచి యున్నావా? జలా

శయమునుండి తీసి యొడ్డునc బారవైవగా శోషించియున్న పద్మమును దిలకించితివా? మంత్రౌషధిరుద్ధమై, యటునిటుc గదలలేక యూరక బుసకొట్టుచున్న నాగాంగనను విలోకించితివా? పై వానిలో నెద్దాని నైనను నీవు చూచియున్నచో, నచ్చట నాకటికి నేలపైc బండుకొనియున్న యయ్యబల, దీనావస్థ నోకించుకయైనను గుర్తింప గలవు. ఆహా! విధి చెయిదములు దురూహ్యములు కదా! శిరీష కుసుమ పేశలములు, హంసతూలికాతల్ప శయన యోగ్యములు నగు నామె మృదులాంగముల కాకటికినేల యాశయ్యాతలము? ఎంతటి దురవస్థ! నా డశోకవన మధ్యమున, నేకవేణీధరయు, మలినాంబర ధారిణియునై నుపవాస కృశదేహయునైయున్న సీతామహాసాధ్వియే జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది. ఆమె యట్లే శయనించి యున్నది. చలన మావంతయు లేదు. ఇంతలోc బైనుండి యాగది తాళముc దీయుచున్న చప్పుడైనది. ఆమె యులికిపడి లేచినది. ముప్వురు మనుజులా గదిలోc బ్రవేశించిరి. అందు మొదటి యాతcడు ప్రతాపుcడు. రెండవవాcడు సోములు; మూcడవది యొక వృద్ధదాసి. ఆ ముప్వురిలో నా వృద్ధదాసి యామెకు సుపరిచితయే. ప్రతిదినము నోగిరమును దెచ్చి, యచ్చటనిడి, కొంతతడవాగి, ప్రతాపుని గుణగణములు కీర్తించి, యాతని పొందొల్లనిచో, నామరణమును గారాగార వాసమేయని బెదరించి, మఱియు నcటనుండి కదలుట, యా వృద్ధదాసి కలవాటు. ప్రతాపుcడును సోములును నామెకుc దెలిసినవారే, ప్రతాపుcడచ్చటికి రెండుమారులే వచ్చి

యున్నాఁడు. రెండు మారులు నాతఁడచ్చట రావణుని పాత్ర నభినయించినాఁడు. ఇప్పుడాతఁడు కీచకుని పాత్ర నభినయింప నున్నాఁడు. ఆ సుందరీ రత్నమును జూచినంతనే యాతని సర్వావయవములును బులక లెక్కినవి. ఆరోజున నాతఁడా కొన్న పులివలె నున్నాఁడు; కోడి పిల్లను జూచిన గ్రద్దవలె నామె నొక్క పాటున గ్రహింప నభిలషించినాఁడు. పురుగులఁ దినుటకుఁ గోడపై వేచియున్న బల్లివలెఁ దదేక ధ్యానమగ్నుఁడై నాఁడు. ఆబోతువలె నుబలాటపడినాఁడు. పందివలె గురగుర లాడినాఁడు. పిల్లివలె కస్సుబుస్సు మనినాఁడు. మొట్టమొదట నుద్రేక పారవశ్యమున నామెతో నేమి మాటలాడవలెనో యాతనికిఁ దోఁచినది కాదు. ఒక్క యుదుటున నామెపై నుఱుకి పడి, మదకరి మహాహ్రదమును గలచివైచినట్లు, కల గుండు గావించిన గాని, కుక్కుట న్యాయము నవలంబించిన గాని, చిరకాల ప్రవర్ధిత స్వకీయ కామోపశాంతి కాదని ప్రప్రథమమున నాతనికిఁ దోఁచినది. కాని యా యూహ క్షణ మాత్రమే నిలిచినది. అట్లుగావించినఁ దానామె వలనఁ బొందఁదలచిన యానందములో సగము కూడఁ బొందుట కవకాశము గలుగదని యాతఁడు గ్రహించినాఁడు. బలాత్కారము వలనఁ దనకానంద భంగమగుటయేకాక, తన రసికతకుఁ గూడ భంగము వాటిల్లునని, యాతని కానిముసమునకుఁ దోఁచినది. కావుననే యాతఁడామె తన్నుఁ జూచినంతనే దిగ్గున లేచుటగాంచి,

ప్రతా:- సుందరీ! సర్వమంగళా! నన్ను జూచినంతనే యేల నీకీ యదరిపాటు? నేనేమి రాక్షసుడనా? నన్ను నీ వానిగ నేలుకొని, యఖండ భోగభాగ్యముల నానందించుట మాని, యీ నిత్యోపవాసములచే నీకారాగారమునం గృశింపనేల? ఈ కటికి రానేలపైం బవళింపనేల?

సర్వమంగళ:- అది నా యభాగ్యము.

ప్రతాపు:- నీకీ దీనవాక్యము లేల? అఖండాంధ్ర కర్ణాట మహాసామ్రాజ్యాధినేత కధీశ్వరివై, దాసదాసీజనంబు లూడిగంబులు సేయ, నభ్యంతర రమ్య హార్మ్యముల, హంసతూలికా తల్పమున నధివసింపదగిన నీకీ దీనవాక్యములేల? ఒకసారి నీ క్రేగంటిచూపు నాపైం బరపుము; నేనీ శృంగార మహాసామ్రాజ్య పట్టభద్రుండ నగుదును. ఒకసారి నీ చిఱునవ్వు చిన్ని వెన్నెలలచే నన్నలరింపుము. చిరకాల ప్రవర్ధిత మదీయ హృదయతాప ముపశాంతిం బొందును. ఒకసారి మధుర మధుర మధునిష్యందములగు నీ కలికి పలుకల నా వీనుల విందొనర్పుము. విరహ శిఖి శిఖాతప్తమగు నా హృదయవల్లి కమృతధారా సంసేచన మగును కాని యిట్టి దీనాలాపములు నీకేల?

సర్వమ:- అయ్యా! ఈ దీనురాలిపై నీకేల దయరాదు. నన్నేల

యిట్లు నిష్కారణముగ నలయించు చున్నావు. నీకు నే నెట్టి యపకృతియును గావింపలేదు. నన్ను నీవు కామించుట కేవల మధర్మ్యము. దూష్యము. రాజు ప్రజలకుఁ గన్నతండ్రి వంటివాఁడు. నీవో రాజ సోదరుడవు. కావున నీవును నట్టివాఁడవే. అట్టియెడఁ గన్నబిడ్డనే కామించు నవివేకు లుందురా? హేయమును, తుచ్ఛమును ధర్మ బాహ్యము నగు నీకామమును వీడుము. నన్ను నాతండ్రికడ కంపివేయుము.

ప్రతా:- పిచ్చిదానా! నేను నీకడ కిప్పుడు ధర్మశాస్త్ర ప్రసంగము చేయుటకు వచ్చియుంటి ననుకొనుచుంటివా? ఈ ధర్మ ప్రశ్నములు మాకును దెలియును. నీ వేమి పరాంగనవా నిన్ను గాంక్షించిన మాకుఁ బాతకము గల్గుటకు? అవివాహితయు, ననన్యరూప లావణ్యవతియునగు నంగనను వాంఛించుట శాస్త్ర దూష్యమగునా? మఱియు, ధర్మము రాజానుమతమై యుండును. ధర్మాధర్మముల విచారించువాడుఁ రాజు కాని, నీ ధర్మశాస్త్ర కర్తలుకారు. ఐహికములగు నఖిల భోగములును రాజుల కనుభవ యోగ్యములే అట్టియెడఁ దన యుద్యాన వనముననే యున్న పువ్వుఁదీగ నాఘ్రాణించుట కాతని కధికారము లేదా? తన తోటలోని మధుర ఫలరసము నాస్వాదించుట కాతని కొరుల యనుజ్ఞ కావలెనా? ఈ ధర్మప్రశ్నములు చెప్పి

మమ్ము వంచింపఁ బూనితిరి? ఇట్టి వనేకములు మేమును వినియున్నారము. (సవ్యంగ్యము) నీకు విద్యావైదుష్యమున్నచో, నా యంతఃపురమునఁ జూపవచ్చును లెమ్ము; లెమ్ము; దారికిరమ్ము.

సర్వమం:- నీవు నీతిబాహ్యుఁడవు. నీ వంటివానికి నీతులు గఱపుట, బూడిదలోఁ బన్నీరుపోయుట. ఇక నానిశ్చితాభిప్రాయమును వినుము. నీవు తలక్రిందుగఁ దపమాచరించినను, నేను నిన్ను బరిగ్రహింపఁజాలను. పరిగ్రహింపను. నీయిచ్ఛ వచ్చినట్లొనరించుకొనుము. బలాత్కరింప నెంచితివా, బలవన్మరణమే నాకు శరణ్యము.

ప్రతా:- నీకింత పంతమేల? నన్నేలఁ బ్రేమింపఁజాలవు? నేనేమి సుందరుఁడను గానా? రసికుఁడనుగానా? భోగ్యభాగ్యములకు లోపమా?

సర్వ:- ఇట్టి ప్రశ్నల కన్నింటికి సమాధానము చెప్పవలసిన బాధ్యత నాకేమియును లేదు. నీ యైశ్వర్యము నాకుఁ దృణప్రాయము. నాజీవిత పథమును నిర్ణయించువాఁడు మాతండ్రికాని నీవు కావు.

ప్రతా:- అట్లయిన నీ తండ్రినే యిటకు రప్పింతును. ఆతని మాటపైనైన నన్ను బరిగ్రహింతువా?

సర్వామం:- నా జనకుఁడు నీకడ సేవకుఁడాయేమి? నీ యకు పాజ్ఞలలో నుండుటకు, నీయిచ్ఛవచ్చినట్లు ప్రవర్తించుటకు. ఆయన సర్వతంత్ర స్వతంత్రుఁడు. ప్రౌఢదేవ రాయ రాజదేవేంద్రులకుఁ బ్రాణతుల్యుఁడు.

ప్రతాపు:- (వికటముగా నవ్వి) ఓసి వెఱ్ఱిదానా! నీ వింకను బెరటి త్రోవనే యున్నావు. (ఎగతాళిగా) ప్రౌఢదేవ రాయ రాజదేవేంద్రులకుఁ బ్రాణతుల్యుఁడైన నీతండ్రి యిప్పుడీ కారాగారముననే యున్నాఁడు. కావలసినఁ జెప్పింతును. చూడుము.

సర్వా:- హా తండ్రీ—అని మొదలు నరికిన తరువువలె నేల కొరగెను.

అంతట నొక సేవకుఁడు వడివడిగాఁ బ్రవేశించి, "మహాప్రభూ! మహాప్రభూ!" అని పిలిచెను. ప్రతాపుఁడు, క్రోధకంపిత స్వరముతో "ఏమిరా! ఏమి నీపుట్టి మునిగినది. అంత తొందరగాఁ బిలుచుచున్నావు. నీకేమి యున్మాదము సంభవించినదా? ప్రేలాపన పుట్టినదా?"

సేవ:- అట్లుకాదు మహాప్రభూ! మహారాజు కడనుండి యొక యాంతరంగిక సేవకుఁడు వచ్చినాఁడు. తొందరగా మిమ్ముఁజూడ వలెననుచున్నాఁడు.

ప్రతాపుని ముఖచ్ఛాయ క్షణములో నల్లవడినది. ఆత డించుక తడవు నీరవుఁడైయుండి, తరువాత గంభీరముగా సరే నీవు పొమ్ము; ఆతని నందే యుండుమనుము. నేనిదే త్వరలో నీవెన్వెంటనే వచ్చెదను. సేవకు డామాటతో నేగెను. ప్రతాపుడును కారాగారామును జాగరూకతతోఁ బరిశీలింపవలెనని సోములుకుఁజెప్పి, యాసేవకుని వెంబడినే పోయెను. కాని వారిలో నెవ్వరికినట్లు మూర్ఛ మునిఁగియున్న యా యింతికి శైత్యోపచారములు గావింపవలెనను నూహయే పొడమలేదో, లేక వారిహృదయమున నట్టి కరుణాతిశయమునకుఁ దావే లేదో మనము నిశ్చయముగాఁ జెప్ప జాలము. కాని యట్టి కార్యము మాత్రము జరుగలేదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁగలము. కాని తేరాజునకు మాత్రమూ కలువకంటిపై జాలికలిగినది.; మూర్ఛ మునిఁగియున్న యామె నాతఁడు తన యమృత కిరణ ప్రసారముచే ననునయించుచుండెను. ఆమె కాశీతల చంద్ర కిరణ ప్రాసారముచేఁ గొంత తెలివి వచ్చినది. కాని యా చైతన్యము గల్గుటయు నామె కాసమయమునఁ జేటుగనే పరిణమించెను. మూర్ఛలో నున్నంతకాలము, నామె చిత్తము నిర్మలమై యుండెను. తెలివి వచ్చినంతనే యామె హృదయమును శకలీకృతముఁ గావించు నామె తండ్రి కారాగార నివాసము జ్ఞప్తికి వచ్చెను. తోడనే యామె చిత్త మాకులిత మాయెను. తన తండ్రి కిట్టి విపత్పరంపరలు తన మూలముననే కలుగుచున్న వని యామె తలంచెను. మున్ను ప్రతాపుఁడు తనచేఁ దిర స్కృతుఁడగుటచేతనే తన తండ్రిని గారాగారమున నుంచెనని

యూమె తలపోసెను. ప్రతాపుఁడు తన జనకునిఁగూడ నడిగి తిరస్కృతుఁడైయే యుండుననియు నందులకే యట్టి యకార్యకరణమునకుఁ గడంగెననియు నామె యభిప్రాయము. ఆతఁడు ప్రతాపుని విషయమున సుముఖుఁడే యైయున్నచో, నా విషయమునుగూర్చితనతోఁ బ్రస్తావించియే యుండుననని, యూమె నిశ్చయము. కావుననే యూమెచిత్తము మఱియు సంక్షోభింపఁ జొచ్చెను. కాని యూమె చేయునది యేమికలదు? అబల అందును నిబద్ధ. పరిపరి విధముల నామె యూహాలు పోవుచుండెను. కన్నీరు మున్నీరై పారుచుండెను. ఇట్లించుమించుగా నొకజాము కాలముగడచెను. అంతలోనామె నెవ్వరో మెల్లగఁ బిలుచుచున్న సడి యూమెకు వినవచ్చెను. తొలుత నామె యుపేక్ష వహించెను. కాని యా పిలుపు మరల మరల వినవచ్చుటచే నామె కాపిలుచు వారెవ్వరో తెలిసికొనవలెనను కౌతుకము కలిగెను. మెల్లగ మోమెత్తి యూమె ద్వారము వంకఁ జూచెను. అచ్చటనొక యంగనామణి నిలచియున్నట్లామెకుఁ దోచెను. ఆమె రూప మంతగా నామెకు దృష్టి గోచరము కాలేదు. "ఎవ్వరుమీరు?" అని యూమె ప్రశ్నించెను. ఆ యంగన "నేను నీహితవుఁగోరు దానను" అని మాత్రమే ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. 'పేరు?' అని యూమె మరల నడిగెను. "పేరున కేమిలెమ్ము; ముందుగా దీపమును గొంచె మెత్తుము అనంతర మన్నియంశములను గూర్చియు మాటలాడుకొన వచ్చును." అప్పుడా గదిలోని దీపము చమురు తగ్గిపోవుటచే మినుకు మినుకు మనుచున్నదని సర్వమంగళ గ్రహించినది.

వెంటనే యొకమూలఁ బడియున్న యాముదపు సీసాను దెచ్చి యాదీపపు ప్రమిదలోఁ బోసినది. పోసినంతనే దీప ముజ్జ్వల కాంతిపుంజముల కది యంతట వెదజల్లఁ జొచ్చినది. ఆ కాంతిలో సర్వమంగళ యాయంగనను, విస్పష్టముగఁ జూడ గలిగినది. అంతవఱకు నామె యాంగది యావలనుండియే పిలుచుచున్నదని యామె యూహ. ఇప్పుడామె యాశ్చర్యము నకు మేరలేదు. ఆ గదిలోనికెట్లామె వచ్చినది? ఏమో; సోములు గది తాళము వేయలేదేమో? అట్లున్నటికినిగాదు. ఆతఁడీ విషయమున నెప్పుడు నేమరి యుండడు. ఇఁక నామె యెట్లు లోనికి వచ్చినది? ఈ సందేహమూరక యాలోచించినఁ దేలునదికాదు. ఆమెనే యడుగవలెను. మఱియు నామె రూప లావణ్యములు కూడ సర్వమంగళ కాశ్చర్య జనకములుగనే యున్నవి. అంతటి యపరూప సౌందర్యవతి నామె యెచ్చటను జూచి యుండలేదు. మఱియు నామె మనోజ్ఞ వసనాలంకృ తయైయున్నది. కావునఁ దాసవలె కారాగారమున నామెయు నిర్బధింపఁబడియుండదు. అయిన నీమె యెవ్వరు? ఎందుల కిచ్చ టికి వచ్చినది? ఎట్లు లోనికివచ్చినది?— ఈ భావ పరంపర, సర్వమంగళ నొక్క క్షణకాలము స్తబ్దను గావించినది. ఆమె నోట నొక్కమాటయు వెలువడలేదు. అట్లే నీరవయై నిలిచి యున్నది. అంతట నానూత్న స్త్రీయే యిట్లుపక్రమించినది.

"సర్వమంగళా! నీవు నన్నెఱుఁగవు. కాని నేను నిన్నె ఱుంగుదును. అదియు నెంతకాలమునుండియో గాదు. ఈ కారాగారమునకు వచ్చిన యనంతరమే నిన్ను గూర్చి నాకుఁ

దెలిసినది. నేనును నీవలెనే యిందు నిర్బంధింపఁబడినాను. కాని యీమధ్యనే నాకుఁగొంత స్వేచ్ఛ యనుగ్రహింపఁబడినది. కావుననే, నేనిప్పు డిచ్చోటికి కీలాగున రాఁగలిగినాను. నా పేరు మాచలయని యందురు."

సర్వమం:- (మౌనము) ....

మాచల:- నీ కొకించుక సాహాయ్యము నేను చేయఁగలను. సత్యమును వచించుచున్నాను. నేను నీ హితమునే కోరుదానను.

సర్వ:- (మౌనము) ... ...

మాచల:- నీవు నన్ను నుమానించు చున్నావా?

సర్వ:-నేను దుఃఖజీవిని. నా జీవిత సర్వ స్వాయమాణమగు నాపితృ సంసేవనమే నాకు దూరమైనది. ఇంక నాకీ జీవితమున నేమికలదు? ఇట్టి దురవస్థలఁ బాల్పడియున్న నన్నేల నీవు వంచింపఁ జూచెదవు. నీకుఁ బ్రతాపుని మన్ననయే కావలసినచో నింక మార్గాంతరములే లేవా? ఈ దుఃఖ భాగినినే యలయింప వలయునా? నన్ను నా విచారములలో మున్గి యుండనిమ్ము. నిన్ను బ్రతిమాలుకొందును. నన్ను వీడిపొమ్ము.

మాచల:- సర్వమంగళా! నీవు నన్నుమానించుటకుఁ గారణము లేక పోలేదు. ఈ నారూప వేషములు నేను జెప్పు నా కారాగార నివాసమున కనుగుణము గాలేని

మాట వాస్తవమే. కాని యీ విపరీత పరిస్థితికిఁ గారణాంతరమును గలదు. అది తరువాత నీకెఱిగించెదను. ముందొక్క మాట నాకుఁజెప్పుము. నీజనకునిఁ జూడ నీ కభిలాష కలదా? లేదా?

సర్వ:- అయ్యో! అభిలాషకలదా? యని యడుగు చుంటివా? ఇప్పుడు నా జనకుని నాకుఁ జూపిన వారికి నా చర్మముఁ జెప్పులు కుట్టియైన నిచ్చెదను. శత్రు మిత్రభేదముఁగూడ నాకఁ నావశ్యక మే.

మాంచల:- అట్లయిన నా వెంటరమ్ము.

సర్వ:- నీ ముఖమునఁ బ్రసన్నతగలదు. సిరితాండవించుచున్నది. లక్ష్మిప్రసన్నమగు నిట్టి ముఖపద్మముఁ గలవారు సాధారణముగా వంచింపఁ జాలరు. అదివారి ప్రకృతికి విరుద్ధము. పాపపుణ్యముల భారము నీపైనే యిడి నిన్ను నేననుసరించు చున్నాను. పద.

తరువాత వారిరువురు నాగది వీడి యీవలికివచ్చిరి వచ్చియొక యుద్యానవనమునఁ బ్రవేశించిరి.

సర్వ:- ఇది కారాగారము కదా! ఇందీ యుద్యానవనమేమి?

మాంచల:- ఇది నిజముగాఁ కారాగారము కాదు. విద్యానగర స్థాపనకుఁ బూర్వ మిందొక దుర్గముండెడిది. అది నాటి యానెగొందిరాజుల యధీనమున నుండెడిది. మతంగ పర్వత ప్రాంతారణ్యములలో నున్నదీని యునికియే

యిప్పుడు చాలమందికిఁ దెలియదు. ఇప్పుడిది ప్రతాపుని యధీనమున నున్నది. తన కహితులగు వారి నందఱ నాతడిందు బంధించి యుంచుచున్నాఁడు.

సర్వ:- ప్రతాపునకు మేమేమి హానిచేసితిమి? మమ్మేల యీతడిట్లు కారించుచున్నాఁడు?

మాచల:- దానికిఁ గారణములు చాలగలవు. అవి క్రమముగా నీకుఁ దెలియగలవు. నిన్ను బంధించుటకు మాత్రము ముఖ్య కారణము నీయందాతనికిఁగల ప్రేమయే.

ఇట్లు ప్రసంగించుచుఁ బోవుచుండగా వారొక ద్వారమును సమీపించిరి. ఆ ద్వారము దాటినంతనే యనతి దూరమున నొక గదుల వరుస కాన్పించెను. అందొక గదికిఁ జేరువగా నాగి మాచల "ఇచట నేయుండుము. ఇప్పుడే దీపమును దెచ్చెదను," అని సర్వమంగళతోఁ బలికి చరచర నడచి పోయినది. సర్వమంగళ భయచకితయై యచ్చట నట్లె నిలచి యున్నది. అంతలో నామె దీపమును గొని మరలవచ్చి" "నేనునిన్ను మోసగింతుననుకొంటివా? భయచకితవై యట్లు నిలచి యున్నావు" అనినవ్వుచు నామెతోఁబలికి, యొక చేతితో నొక గదిని జూపుచు, "రమ్మా గదిలోనే నీ తండ్రి యున్నాడు." అని చెప్పుచు, నామె కరమును గ్రహించి, యా గది వంకకు నడచిపోయెను. గది సమీపించినంతనే సర్వమంగళ చేతికి దీపమునిచ్చి, తాళముఁ దీసినది. ఆగదిలో నొక తుంగచాపపై నాశీనుఁడై యేదియో జపించుకొనుచున్న

తన జనకుని సర్వమంగళ చూచినది. ఆతనిఁ జూచినంతనే యామె హృదయము నీరైపోయినది. పట్టు పరుపులపైఁ బవళించు భాగ్యవంతునకా యీ కఠిన పాషాణశయనము? రారాజుల యాస్థానసీమల మణి మయాసనము నలంకరించు మహాపండితునకా, యీ కారాగార నివాసము? డిండిమ భట్టారకుని శరీర చ్ఛాయ యించుక వాడియున్నది. బలిసిన గడ్డముచే నాతని ముఖమండల మదృష్ట పూర్వమైన గాంభీర్యమును వహించియున్నది. చేతినొక జపమాల మాత్రమే యున్నది. కన్నులరమోడ్చుకొని యాతఁడు జపముచేసికొనుచుండెను. తలుపుతీసిన చప్పుడు వినినంతనే యాతఁడు కన్నులు తెఱచెను. తనయెట్టయెట్టదుట నున్న యాయిగువురు వ్యక్తులను జూచినంతనే యాతని యాశ్చర్యమునకు మేరలేక పోయెను. ఆతఁడు తన కన్నులను దానే నమ్మజాలకపోయెను. అది భ్రాంతియా? సత్యమా? అను నిర్ణయ మాతనికిఁ గుదురక పూర్వమే సర్వమంగళ, యొక్క యుదుటనఁబోయి, యాతని మెడఁ గౌగిలించుకొని, 'నాన్నా' అని యొక్క కేక వైచి, వెక్కి వెక్కి యేడువ దొడగెను. డిండిమ భట్టారకుని కన్నుల వెంబడికూడ నశ్రుజలము నిరత మగుచుండెను. కాని యవి దుఃఖాశ్రువులు కావు. హర్షాశ్రువులు. ఆతనినోటఁగూడ "అమ్మా" అనునొక్క మాట మాత్రమే వెలువడెను. వారిరువురు నైదారు నిముసముల్లో చలనములేక యుండిరి. అంతట నాతఁడే తెలివిఁదెచ్చుకొని, యామెను "తల్లీ! నీవెట్లిచ్చటికి రాఁగలిగితివి. ఆ కఱకు రక్కసుని బారినుండి యెట్లు

తప్పించుకొని వచ్చితివి ?" అని ప్రశ్నించెను. సర్వమంగళ యాతని ప్రశ్నకెట్టి సమాధానము నీయలేదు ; గదిలో నొక ప్రక్కను నిలిచియున్న మాచల నాతనికిఁ జూపెను. డిండిమ భట్టారకుఁ డంతవఱకు మాచల నానవాలు పట్ట లేదు. ఇప్పుడామెను జూచినంతనే యాతని యాశ్చర్యము మిన్నుముట్టెను. ఆ త్రిలోక సుందరి నాతఁ డెచ్చటనో చూచినట్లు జ్ఞప్తి మాత్రమున్నది. కాని యెచ్చట జూచెనో, సరిగా నెఱుకలేదు. క్షణకాల మాతఁడు నిశ్చలుఁడై యుండి యప్రయత్నముగా "నీవు మాచలవుగావా తల్లీ?" అని ప్రశ్నించెను.

మాచల:- అవును మహాశయా ! ఆ యభాగ్యను నేనే నన్ను మీరు సరిగానే గుర్తించినారు.

డిండి:- చూచినంతనే నిన్ను నేను గుర్తింపలేకపోయిన మాట వాస్తవమే. కాని యించుక యోజించి నంతనే, నిన్ను ప్రతాపుని యాస్థానమునఁ జూచి నట్లు స్ఫురణకు వచ్చినది.

మాచల:- అవును మహాశయా! నేనును, మిమ్మచటనే చూచినాను. కాని తమతో సంభాషించు భాగ్య మానాఁడు నాకుఁగలుగ లేదు.

డిండి:- (ఇంచుకనవ్వి) దానికేమిలెమ్ము ? - కాని యీ స్థల మున నిన్ను జూచుట నా కాశ్చర్య కరముగ నున్నది. ఈ మహా నరకమునకు నీవేల వచ్చితివి ?

మాచల.- ప్రతాపుడు నన్నుగూడ నిందే బంధించినాఁడు.

డిండి:- (ఆశ్చర్యముతో) ఏమ? నిన్నుగూడ బంధించెనా? ఏమి వాని కండకావరము?

మాచల:- జగద్విఖ్యాత పండితులును, మహాకవులును, ప్రౌఢదేవరాయ సభా భవన హీరమణులును, అగు, మిమ్మే బంధించిన, యా సాహసికి, నన్ను బంధించు టొక లెక్కయా స్వామీ?

డిండి:- కాలము సమీపించిన వాని కుచితానుచితజ్ఞానము నశించునను విషయము నీ వెఱుంగుదువు కదా! వానికి కాలము ... ...

మాచల:- (తత్తరముతో) స్వామీ! స్వామీ! క్షమింపుఁడు.

డిండి:- ఏమి తల్లీ! అంతటి సంభ్రమునకుఁగారణము?

మాచల:- తమ రమోఘ వాక్కులని మద్గురు దేవులు చెప్పగా వినియున్నాను. తమ నోటనట్టి కఠోర శాపవాక్కు, ...

డిండి:- మాచలా! నీ యభిప్రాయమును నేను గ్రహించితిని. కాని నీ ప్రార్థన మిప్పట్టున నిరర్థకము. ఆ మూర్ఖుఁడింతకుఁబూర్వమే శాప దగ్ధుడైనాఁడు. నేను మాత్రమిప్పుడేమి చేయఁగలను? నా వాక్యమున కన్యథాత్వము లేదు.

మాచల:- (దీనముగ) తాము నిగ్రహానుగ్రహ సమర్థులు. దయదలచినఁ దమ కసాధ్యముగు కార్యము లేదు. ఆతఁడు మీ కొనర్చిన యపకృతి క్షమింపరానిదే. అయినను, మీ క్షమాగుణమును నే నంజలిమోడ్చి యర్థించుచున్నాను. ఆతని కొసంగిన శాపమును మరలింపుఁడు.

డిండి:- (ఇంచుక తడపూరకొని) బిడ్డా! నీ వాతని ప్రేమించితివా? నిజము దాపక చెప్పుము.

మాచల:- (మెల్లగ) అవును మహాత్మా! ఆతఁడే నా సర్వస్వము.

డిండి:- (నిట్టూర్చి) తల్లీ! నీ ప్రేమ మస్థాన పతితమైనది. ఆ నరరూప రాక్షసుని నీ వెట్లు ప్రేమించితివమ్మా!

మాచల:- మీరు రస హృదయులు; మహాకవులు; మీ రెఱుంగనిదేమి కలదు? ప్రేమ వెల్లువ పొంగి పొరలు నప్పుడు, యుక్తా యుక్త జ్ఞానము నశించును గదా!

డిండి:- (నిట్టూర్చి) బిడ్డా! నీ స్థితిఁజూచిన నాకు నిజముగా జాలి కలుగుచున్నది. కాని యా పాపాత్ముని యెడ నా హృదయము కరగుటలేదు. ఆతని యపచార మెంత మాత్రము క్షంతవ్యముకాదు.

సర్వమంగళ:- నాన్నా! నీ విట్లనుట పాడిగాదు. ఈమె నాకుఁ గావించిన యుపకారము మరువరానిది.

ఈమెయే లేకున్న నే నిప్పుడిట్లు చూడగలిగియుందునా?.
ఇప్పటి మన యానందమున కీమేయే కారకురాలు.
ఈమె ఋణము మన మెన్నటికిని దీర్చుకొనలేము
ఈమె ప్రార్థనమును ద్రోసి పుచ్చరాదు.

డిండి:- (మౌనము)

సర్వమంగళ:- నీ వట్లూరకున్న సరికాదు స్వామీ! ఈమె తరఫున నేనును నిన్నంజలిబట్టి ప్రార్థించుచున్నాను. నే నీమెకుఁ జాల ఋణపడియున్నాను. నీ వీమె కోర్కె చెల్లింపక తప్పదు.

డిండి:- (ఇంచుకనవ్వి) సరి; సరి; ఒకరికిప్పు డిర్వురయిరి. ఈ ప్రపంచమున నాశాపమును ప్రత్యాహరింపఁగల మహాత్ముఁడొకఁడేయున్నాడు. కాని యాతఁడిప్పుడు మీకు లభించు నవకాశమును లేదు. అవకాశము లభించినను మాచల, యీ శాపమును ప్రత్యాహరింపు మని యాతనిఁగోర జాలదు. కోరినను, ఆతఁడందుల కంగీకరింపడు. నా కపకృతియొనర్చిన వాని నాతఁ డెన్నటికిని క్షమింపఁజాలడు.

సర్వ:- (ఆశ్చర్యముతో) ఆతఁడెవ్వరు ?

డిండి:- (మెల్లగ) శ్రీనాథుఁడు, ఈ కాలమున శాపానుగ్రహసమర్థులము మేమిర్వురమే. నే నాత్మస్తుతిఁ గావించుకొనుటలేదు. అతిశయోక్తులు చెప్పుటలేదు. ఇప్పటి మీ యవస్థనుబట్టి యిట్లు చెప్పవలసివచ్చినది.

(మాచలతో) ఏమమ్మా! శ్రీనాథుఁడు నీకు గురువు కదా! ఆయనకడ నీవు చనవుకలిగియుందువు. ఆయన నర్థింపరాదా?

మాచల:- అన్నియు నెఱిఁగియున్న మీరే యిట్లన్న నే నేమి చెప్పగలను. మీ వంటి మహాత్ముల కపకృతిఁ గావించిన వాని ననుగ్రహింపుడని కోరినచో, నాయన నా కోర్కెఁదీర్పకపోవుటయే కాదు. నా ముఖముఁగూడ నిఁక నెన్నఁడుఁ జూడడు. ఆయన పట్టుదల నాకు బాగుగాఁదెలియును. నీళ్లముంచినను బాలముంచినను, మీరే నాకు దిక్కు.

డిండి:- సరే; మాచలా! నీ వినయ విధేయతలు నాకు నచ్చినవి. నీవు శ్రీనాథ కవీశ్వరునకుఁదగిన శిష్యురాలవు. (ధ్యానస్తిమిత లోచనుఁడై కొంతసేపుండి) ఈ వచ్చు భానువారం కాక యావలి భానువారము నాఁడాతఁడు విద్యానగర రాజదర్శనము చేయరాదు. చేసినచో నాతనికి మృత్యువు తప్పదు. ఆ యొక్క దినము నాతఁడు రాజసన్నిధికిఁబోకుండఁ జూడగల్గితివేని, నీ ప్రియుఁడు నీకు దక్కును. ఇప్పట్టున నీకు నేను చేయఁగల సాహాయ్య మింతే. (సర్వమంగళతో) ఏమమ్మా! నీకు సంతోషమైనదా?

మాచల:- అనుగ్రహింపఁబడితిని.

సర్వ:- ఇదేమి నాన్నా ! ఇప్పుడు కూడ నొక హంసపాదు నిల్పినావే.

డిండి:- నేనేమి చేయుదునమ్మా ! ఇప్పుడు గూడ నానోట నా వాగ్దేవత యట్లేపలికినది. వాని యదృష్టమింతే. (మాచలతో) అమ్మాయీ ! మాటల సందడిలో నిన్నడుగ మఱచినాను. నీవుఁగూడ నిర్బంధమున నుంటి వంటివే. ఇచ్చోటికెట్లు రాఁగలిగితివి ? సర్వమంగళను గూడ నెట్లు తెచ్చితివి ! ఈ కఱకు రక్కసులు సాధారణముగ లోబడువారు కారే.

మాచల:- కఱకు రక్కసుల నాడించు జగన్మోహిని లేదా మహానీయా ?

డిండి:- (మందహాసముతో) ఓహో ! అదియా సంగతి. సరే. తెల్లవారుచున్నది. నేను కార్యములు నిర్వర్తించుకొనవలెను.

మాచల:- మేమును బోవలెను. సర్వమంగళను యథాస్థానమునఁ బొద్దు పొడువక పూర్వమే నిలుపవలయును. నమస్కారము.

కన్నుల నశ్రుబిందువు లురలుచుండగా సర్వమంగళ తండ్రిని వీడలేక వీడలేక వీడును.

మాచల:- సర్వమంగళా! విచారింపకుము. కొలదికాలము లోనే మన మందరము నీనగరమునుండి బయల్వెడుదు నాయము నాలోచించుచున్నాను. త్వరలోనే కార్య సిద్ధియగు సూచనలు కానవచ్చుచున్నవి.

సర్వ:- ఏమవి?

మాచల:- తరువాత సావకాశముగఁ జెప్పెదను. చీకటు లుండఁగనే నీగదిలో నినుజేర్పకున్న నా యాచోరు దక్కదు. ముందుపద:—

16 వ ప్రకరణము.

బాలభానుని స్వర్ణారుణ కిరణజాలము, విద్యానగర రాజ ప్రాసాదముపైఁబడుటచే నయ్యది సురాలయమువోలె, నొప్పారుచున్నది. అప్పుడప్పుడే వర్తకులు తమ యంగ డులును తెఱచుచున్నారు. పుష్పలావికలు తమ యంగడుల నమ్మాన సురభిళ కుసుమ స్రజములచే నలంకరించు చున్నారు. రాజమార్గ మప్పటికే జనసంకులమై యున్నను, అడ్డుత్రోవలలో నచ్చటచ్చట మాత్రమే జనులు గోచరిం చుచున్నారు. రాజభటులు మాత్రము తమ తమ స్థానము లలో యథానిర్దిష్టముగ నిలిచి, యాత్రా యాత జనవ్రాత మును బరస్పర సంఘర్షణము నుండి రక్షింపుచున్నారు. దేవాలయములలోని ఘంటానినాద మర్చా సమయమును సూచింపుచుండెను. అట్టిసమయమున నొక మహాపురుషుఁడు

రాజమార్గము వెంబడిఁబోవుచుండెను. ఇరు కెలంకుల వేత్రహస్తులు బరాబరులు చేయుచుండిరి. అతనికి ముందుగ, మంగళ తూర్యారావములు, మిన్నుముట్టుచుండెను. వంది మాగధులు స్తోత్రములు చేయుచుండిరి. ముక్తామణిస్థగితములగు నేడు గొడుగులనుబట్టి పరిచారికలు ముందు వెనుకల నేగుచుండిరి. అందొక్కొక్క గొడుగున కొక్కొక్క రంగు గలదు. అతఁడమూల్య వస్త్రాలంకృతుఁడై యుండెను. అతఁడు రాజనగరు సమీపించుసరి కచ్చటనున్న ప్రజలందరు "మహామంత్రులు వచ్చుచున్నా"రని యొకరితో నొకరు గుస గుస లాడుకొనుచు, యథాయథలై యటు నిటుఁ బర్వులిడుచుండిరి. రాజ ప్రాసాదమునకు ముందున్న యొక్కొక్క కక్ష్యనాతఁ డతిక్రమింపఁగనే యొక్కొక్క ఛత్రము ముడువఁబడెను. ఇట్లేడుకక్ష్యల నాతఁడతిక్రమించెను; ఏడు గొడుగులును ముడువఁబడినవి. ఏడవ కక్ష్య దగ్గరనే పరివార మంతయు నిలిచిపోయినది. అతఁడొంటరిగ రాజ ప్రాసాదము ప్రవేశించినాఁడు.

ఆప్రాసాద రాజము పద్మాకృతి గలిగి యతి మనోజ్ఞమై, స్వర్ణ తోరణా లంకృతమై యుండెను. అందుఁ బ్రథమ ద్వారమున కెదురుగ, గజదంత నిర్మితములగు రెండు సింహము లుండెను. వివృతములగు వాని యాస్యములలో హిరణ్మయ గోళము లుండెను. ఆ గోళములపై "రాజ్యము వీరభోజ్యము" అని వ్రాయఁబడి యుండెను. ఆ ద్వారము నతిక్రమింపఁగనే మహామంత్రి యొక పెద్ద చావడిలోఁ బ్రవేశించెను. అందుఁ

గడు మెత్తని పట్టుదిండులుగల మణిమయాసనము లనేకము లుండెను. దాని యుపరి భాగమంతయుఁబట్టు చాందినీలచేఁ గప్పబడి యుండెను. క్రింది భాగమంతయు రత్న కంబళిచేఁ గప్పబడి యుండెను. అందు విద్యానగర చక్రవర్తి తన యమాత్యులందఱితోఁ గూడి మంత్రాంగము చేయును. మహా మంత్రి యా చావడి నతిక్రమించి, పై యంతరువునకేగు మెట్లెక్కెను. అచ్చట నిలిచియున్న ద్వారపాలకులలో నొకఁడు, సత్వరముగ లోనికేగి, ప్రధానామాత్యుల రాకను సార్వభౌమున కెఱిఁగించెను. సార్వభౌముఁడు కను సన్నచేతనే యనుజ్ఞ నొసంగును. ప్రధానామాత్యుఁడు లోనికేగి యందలి యొక యున్నతాసనమున నాసీనుఁడాయెను. కొంతవఱకిరువురును మౌనముగానే యుండిరి. అంతట సార్వభౌముఁడే యీ క్రింది విధముగా నుపక్రమించెను.

సార్వ:- ప్రధానామాత్యులీయకాలాహ్వానమునకుఁ గారణము నూహించియే యుందురు.

ప్రధా:- చిత్తము మహాప్రభూ! నే నీ యాహ్వానమున కొక కారణము నూహించినమాట వాస్తవమే. కాని యది యెంతవఱకుఁ బ్రభు చిత్తమున కనుకూలముగ నుండునో, మున్ముందు తెలియవలెను.

సార్వ:- కవిసార్వభౌములు కూడ నిప్పుడే వత్తురను కొనుచున్నాను.

సార్వభౌముని యీ వాక్యము ముగిసీ ముగియకుండ గనే, ద్వాఃస్థిత సేవకుఁ డరుదెంచి, శ్రీనాథుని రాక నెఱింగిం చెను. సార్వభౌముఁడు తన యాసనమునుండి లేచెను. ప్రధానామాత్యులుగూడ లేచిరి. అంతట, వజ్రకుండల మండిత గండ భాగుండును, భస్మత్రిపుండ్రాంకిత విశాల ఫాలభాగుండును, శిఖా నిక్షిప్త బిల్వదళుండును, చేత కౌశేయ వసనుండును, స్ఫటిక రుద్రాక్షమాలా లంకృత వక్షో భాగుండును, శుచిస్మితుండునగు నొక దివ్యమూర్తి యందుఁ బ్రవేశించెను. రాయలాతని కెదురేగి, యర్ఘ్యాసనా సీనుం గావించెను. ముప్వురును సుఖాసీనులైన యనంతరము, రాయలే మరల నుపక్రమించెను.

రాయలు:- కవిసార్వభౌములకు నా యాహ్వాన మకాలము నందినదేమో యని చింతిల్లుచున్నాను.

శ్రీనాథుఁడు:- అట్టిదేమియును లేదు. ఉపరి మీ యాహ్వా నము సకాలముననే యందినది.

ప్రధా:- కవిసార్వభౌముల యీ వాక్యము గంభీర భావ సూచకమై యున్నది. అర్థానిని మఱింత విస్పష్టము సేయవలెనని మనవి.

రాయలు:- మహామంత్రులు యథార్థముగా బలికిరి. సకాల మను మాట గభీర సూచకముగా నే యున్నది.

శ్రీనాథు:- మఱి రాయలవారి 'అసమయ'ము మాత్రమట్టిది

కాదా! సరస్వతీ సేవా పరాయణులగు వారి వాక్య ములలోఁ బొల్లు పధములుండుట యసంభవము.

రాయలు:- లేదు; లేదు; నేనాపదములో నెట్టి యంతరార్థము నూహింపలేదు. అసమయ మనగాఁ దాము స్నాన సంధ్యాద్యనుష్ఠానములలో నున్నప్పుడనియే నా యభి ప్రాయము.

శ్రీనాథుః- సకాలమనఁగా నట్టివి ముగిసిన తరువాతనే యని నా యభిప్రాయము.

ముప్పురును నవ్వుకొనిరి. ఆతనియుక్తి ప్రత్యుక్తి నైపుణ్యమునకు రాయలు మెచ్చుకొనెను. కాని యది ముప్పు గకును నవ్వులాటకు సమయముగాదు. మరల ముప్పురును గభీరతా ముద్రను వహించిరి. ఆ నిశ్శబ్ద వాతావరణమును భేదింపుచు, రాయలే మరల నిట్లుపక్రమించెను.

రాయలు:- మనము ముప్పురమును గలసి యిప్పుడొక క్లిష్ట సమస్యను బరిష్కరింపవలసియున్నది. అందలి సత్యా సత్యములమాట యటుండగా, నద్దాని వలన మన రాజ్యమున నచ్చటచ్చటఁ గుట్రలుకూడఁ దలసూపు చున్నవి. ఈ విషయ మింతకుఁ బూర్వమే పరిష్కరింప వలసియుండెను. కాని కారణాంతరములచే నేనే యుపేక్ష వహించితిని. ఇంక నుపేక్షించుటకు వీలులేదు. అత్యుపేక్షవలన ననర్థము లనేకములు గలుగవచ్చును.

శ్రీనాథు:- సార్వభౌముల నింతగా వేధించు నా క్లిష్ట సమస్య యెద్దియో వినగోరుచున్నాము.

రాయలు:- దానికి మూలకారణ మెద్దియో నా కింకను దెలియ రాకున్నది. కాని యీ విషవృక్షము శాఖోపశాఖలతో మన రాజ్యమంతటఁ బ్రాకుచున్నది. డిండిమ భట్టారకులు కానరాక పోవుటయు, వారెందుండిరో కూడ దెలియ కుండుటయు, నీ సమస్యను మఱింత క్లిష్టముగాఁ జేయుచున్నవి.

శ్రీనాథు:- అగునది విచారకరమగు విషయమే కాని, వారితో నీ విషమ సమస్యకుఁ గల సంబంధమేమి?

ప్రథా:- సంబంధము విదితమే. డిండిముల నెవ్వరపహరించిరో వారే ఈ రాజ్యమునఁ గుట్రలు పన్నుచున్న రాజ ద్రోహులు.

రాయలు:- మహామాత్యుల యూహ సత్యమే కావచ్చును. కాని వినుకొండ వల్లభరాయాదులగు రాజ ప్రతినిధు లంపికొనిన మహజరులు, మహామంత్రులు చిత్తగించియే యుందురుకదా!

శ్రీనాథు:- వల్లభరాయఁడా? ఆతనికీ కుట్రలతో నేమిపని?

ప్రధా:- ఆతనికీ కుట్రలతో నెట్టి సంబంధమును లేదు. నిన్న నాతఁడే కాక మరికొందఱు రాజ ప్రతినిధులు పంపిన మహాజరులు వచ్చినవి. గూఢచారుల వలన వారు కొన్ని రహస్య విషయములను గ్రహించిరి. రాజ భక్తి పరులగుట వారా విషయములను గూర్చి వెంటనే మాకు వ్రాసిరి. అట్లు పంపిన లేఖలలో వల్లభ రాయనిది ముఖ్యముగా గణనీయమైనది. అందాత డనేక విషయములను గూర్చి యుద్ఘాటించి వ్రాసినాఁడు. అందును డిండిమ భట్టారకుల పుత్త్రుని గూర్చియు కల బరిగ సుల్తాను గూర్చియు నాతఁడు వ్రాసిన యంశము లవశ్యపరిగణ నీయములు.

రాయలు:- మహామంత్రుల బుద్ధి నైశిత్య మనుపమానము; ప్రశంసార్హము. నిశ్చయముగా నీ విషయమును గూర్చి ప్రస్తావింప దలంచియే మిమ్మిగువుర రావించి తిని. కవిసార్వభౌముల కా విషయమును సవిస్తరముగాఁ జెప్పుడు.

ప్రధా: రాజనాథుఁడు పురప్రముఖులతో, రాయలవారే యన్యాయముగా దన జనకుని, బంధించి, యాతని జాడయైనఁ దెలియరాకుండఁ జేసిరనియు, దనతండ్రి పరాజయమునకు, ప్రభువుల శ్రీనాథ పక్షపాతమే కారణమనియు, చంద్రశేఖర క్రియాశక్తి యట్టి విద్వ త్పరీక్ష గావింప నసమర్థుఁడనియు, జెప్పుచున్నాఁడఁట.

పురప్రముఖులలోఁ గొందఱకు డిండిమునిన నపారభక్తి విశ్వాసములు కలవు కదా! అందుఁ గొందఱాతని మాటలను విశ్వసించి రాయలవారియెడ ననూయా పరులగు చున్నారఁట. కావున నట్టి యపప్రథను బుట్టించుచున్న రాజనాథుని, బట్టి బాధింప వలయునని, యాతని ప్రథమ ప్రార్థనము. రెండవది కలబరిగె సుల్తానునకు సంబంధించినది. రెండుమూఁడు నెలల నుండి సుల్తాను సైన్య సంపాదన విషయమున నత్యంత శ్రద్ధను జూపుచున్నాఁడఁట. విద్యానగరమునుండి ప్రతిదినము నొక వార్తావహుఁడాతని కడకువచ్చి యెవ్వియో రహస్యములను దెల్పు కాగితములనిచ్చి మరలు చున్నాడఁట. కావున విద్యానగరమున నాతని కెవ్వరో గూఢచారులు గలరనియు, వారును సామా న్యులుగాక, రాజ్య తంత్రమును సర్వము నెఱింగిన వారనియు, నట్టి రాజ ద్రోహులనుబట్టి శిక్షింపవలె ననియు నాతని రెండవ ప్రార్థనము. ఆ రాజ ద్రోహు లను బట్టుకొనుటకై తానును విశ్వప్రయత్నము చేయు చున్నాడఁట. కాని యాతని ప్రయత్నమింకను సఫ లము కాలేదట. వారియునికి రాజధాని యందే కల దనియు, వారి నచ్చట బాధించుటయే సులభ కార్యమనియు నాతఁడు మరల మరల వ్రాసి నాఁడు. ఇంతవఱకుఁదాను వ్రాసిన యంశములు సర్వదా సత్యములనియు, నవ్వాని యెడ నుపేక్ష

వహించుట మూలమునకే చేటు దెచ్చుననియు, నిష్కర్షగా వ్రాసినాఁడు. వల్లభరాయఁడు రాజభక్తి విశ్వాసములు కలవాఁడు సమర్థుఁడు. ఆతని వాక్యములు విశ్వాసార్హములనియే నా యభిప్రాయము.

శ్రీనాథ:- ఆతఁడు వ్రాసిన విషయమింతేనా? మఱేమైనఁ గలదా?

ప్రథా:- వ్రాసిన యంశము లనేకములు గలవు. అందుఁ బ్రధానములివియే. తక్కినవి వీనినే సమర్థింపుచున్నవి. సుల్తాను సేనాపరిమితిని గూర్చియు నద్దాని బలాబలముల గూర్చియు విపులముగ వ్రాసినాఁడు. విద్యానగర సైన్యమునందలి లోపాలోపములను గూడఁ జర్చించి, దాని నభివృద్ధిపఱచు మార్గములనుగూడ సూచించినాఁడు.

రాయలు:- (శ్రీనాథునితో) తమకు నాతనికి నపారమైన మైత్రి గలదఁట.

శ్రీనాథు:- (చిఱునవ్వుతో) అదియు నందుఁ జెప్పినాఁడా?

ప్రధానా:- ఇంచుక సూచించినాఁడు.

రాయలు:- ఆతఁడును మహాకవియే కదా; ఈ మధ్య క్రీడాభిరామమను పేర నొక వీథిని రచించినాఁడఁట.

ప్రథా:- కాని యీ గ్రంథమును శ్రీనాథ కవిసార్వభౌములే రచించిరనియు, నాతనికిని దమకును గల స్నేహము కారణముగా, నా గ్రంథము నాతనిపేరనే వెల యించిరనియు నొక కింవదంతి పండిత లోకమునఁ గలదు.

రాయలు:- అదెట్లు పొసగును. ఆ గ్రంథమునఁ బ్రత్యక్ష ముగ నాతఁడు రచించినట్లే కలదఁట కదా!

ప్రథా:- కాని యందలి ప్రత్యక్షరమునను శ్రీనాథ కవి సార్వభౌముల ప్రయోగ వైచిత్రియు, శయ్యాసౌ భాగ్యమును గోచరింపు చున్నవఁట.

శ్రీనాథు:- మహామంత్రులు జపము విడిచి లొట్టలలోఁ బడుచున్నారు. మన మిచ్చట సమావేశమగుట క్రీడాభిరామ కర్తృత్వ నిర్ణయమునకుఁ గాదుకదా! ఇప్పుడు కర్తవ్య మెద్దియో నిర్ణయింపుడు.

రాయలు:- కర్తవ్యమునకేమున్నది? రాజనాథుని భట్టు నవశ్యముగాఁబట్టి బంధింపవలయును. రాజ ప్రతి నిధులందఱు నా విషయము నేకగ్రీవముగ నంగీ కరించియున్నారు. నిన్ననే ప్రతాపరాయలు కూడ నిచ్చటికివచ్చి తన యభిప్రాయమున జెప్పినాఁడు.

శ్రీనాథు:- ఏమని?

రాయ:- రాజనాథుని బంధింప వలయుననీ. ఇట్టిరాజ ద్రోహమునకు శిరచ్ఛేదమే తగిన శిక్షయని యాతని నిశ్చయాభిప్రాయము.

శ్రీనాథు:- ధర్మసూక్ష్మము లాతనికిఁ దెలిసినట్లెవ్వరికిని దెలియవు. నిజమే రాజద్రోహమునకు శిరచ్ఛేదమే తగిన శిక్ష.

రాయలు:- మీరుకూడ రాజనాథుని శిక్షార్హుడనియే నమ్ముచున్నారు కదా!

శ్రీనాథు:- అట్లెన్నటికిని గాదు, రాజనాథుఁ డెంతమాత్రమును శిక్షార్హుఁడు కాడు. సార్వభౌములొక ముఖ్య విషయమును మఱచుచున్నారు. రాజనాథుని తండ్రి నెవ్వఁడపహరించెనో, అతఁడే, యీ యుపప్రథను గల్పించినవాఁడు, అతఁడే కలబరిగె సుల్తానుతో నుత్తర ప్రత్యుత్తరములు నడుపుచున్నవాఁడు. అతఁడే రాజద్రోహి. శిక్షార్హుఁడు.

రాయలు:- కాని యాతఁడెవ్వఁడో తెలియరాలేదు కద. అదే క్లిష్ట సమస్యగా నున్నది.

శ్రీనాథు:- రాజేంద్రా! సుల్తానుతో నెవ్వఁడు కలియఁజూచును. ఎవ్వఁడు నీ రాజ్యము నాశించునో వాఁడు, ఎవ్వఁడు నీ రాజ్యమున కాశించును. ఎవ్వఁడు నీయనంతర మీ సింహా పీఠము నధిష్టింప నర్హుఁడో యాతఁడు సామా

న్యాల కట్టి కుట్రలవలనఁ బ్రయోజన మిసుమంత యు నుండదు సరికదా, సుల్తానట్టి వారిని విశ్వసించి, నీపైఁ గత్తికట్టుటకు యత్నింపఁడు. ఈ రాజద్రోహి నిశ్చ యముగా రాజ కుటుంబములోని వాఁడును, నీకత్యంత సన్నిహితుఁడునై యుండును.

ప్రథా:- ఈ సిద్ధాంతమున కన్వయించువారిద్దరే కలరు. సార్వ భౌమపుత్త్రులో? తత్సహోదరులో? ఇందెవ్వరని తమ యభిప్రాయము.

శ్రీనాథు:- సార్వభౌముని పుత్త్రులాతని తరువాత నెట్లును రాజ్యార్హులే యగుచున్నారు? వారేల యిట్టినైచ్యాను సంధానమును గావింపవలెను.

ప్రధా:- కాని యిరువురును రాజ్యమునకు రాజాలరు కదా!

రాయలు:- కవి సార్వభౌము లీవిషయమున నిశ్చయముగా నమార్గమునఁ బోవుచున్నారు. నా పుత్త్రులపైఁగాని నా సోదరులపైఁగాని నాకెట్టి యనుమానమును లేదు. వారికి నాయెడ నపారభక్తి విశ్వాసములుగలవు.

శ్రీనాథు:- నాబుద్ధి యమార్గముననే పోవుచున్నదో, కుమార్గ మునసే పోవుచున్నదో, నేను నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁ జాలను. నే నట్టి పరిస్థితిలోఁ జిక్కి-కొంటిని. అమాత్య శేఖరా! మీరుచెప్పుఁడు. ఏది బలవత్తరము? ప్రత్య క్షమా? శబ్దమా?

ప్రధా:- ప్రత్యక్షమే బలవత్తరమని భాట్టుల యభిప్రాయము. వారు శబ్దము నంగీకరింపనే లేదు. శంకరాదులు శబ్దము సంగీకరించిరి. కాని వారి యభిప్రాయానుసారముగను బ్రత్యక్షమే బలవత్తరము.

శ్రీనాథుఁ:- అయిన నీయుత్తరమును దిలకింపుఁడు.

ప్రధా:- (అందుకొని చదివి) ఆశ్చర్యకరముగ నున్నదే. ఏమిది? ఇట్లగునని కలలోఁగూడ ననుకొనలేదు.

రాయలు:- ఏమది? అంత ఆశ్చర్యకరమగు నంశమం దేమి కలదు?

ప్రధా:- ప్రభువులే చిత్తగింతురు కాక.

రాయలు:- (అందుకొనిచదివి) ఏమిది? ప్రతాపుఁడా? కలబరిగె సుల్తానుతోఁగలిసి నాపైఁగుట్రలు పన్నుచున్నాఁడా? విశ్వసింపఁజాలను.

ప్రధా:- విశ్వసింపక గత్యంతర మేమున్నది. ఇది ప్రత్యక్ష ప్రమాణము కదా!

రాయలు:- ప్రత్యక్షమైనంత మాత్రమున సర్వదా అంగీకార్యముగాదు. ఇంద్రజాలికుఁడు చూపు వస్తుసముదాయము, ప్రత్యక్ష సిద్ధమేయయ్యు, క్షణములో నంతరించును. ఈలేఖ కల్పితము కాఁగూడదా?

ప్రధా:- రాజముద్రయుఁ గల్పితమేనా ప్రభూ?

రాయలు:- (మరల లేఖఁజూచి) ఇందు రాజముద్ర కూడఁ గలదు. కావున నీలేఖ కల్పిత మనరాదు.. (కోపముతో) ఔరా! ప్రతాపా! నాపైనే కత్తిఁగట్టు చుంటివిగా? ఎంతటి మోసము?

రాయల ముఖము క్రోధోద్రేకముచే నెఱ్ఱవడిపోయెను. అతని కన్నులు నిప్పులు గురియుచుండెను. అతని సర్వాంగములును గంపించుచుండెను. క్రోధకంపిత స్వరముతో నాతఁడిట్లు పలికెను.

రాయలు:- అమాత్యశేఖరా! ప్రతాపు నిప్పుడే పోయి బంధింప వలయును. (పండ్లు పటపట గీటుచు) రాజద్రోహి; భ్రాతృద్రోహి. వాని ముఖమింకఁ జూడరాదు.

శ్రీనాథు:- ప్రభువులించుక శాంతి వహింపవలయును. ఇట్టి విషయములయెడఁ బ్రశాంతత్వ మత్యావశ్యకము.

రాయలు:- ఇంకను శాంతి వహించుట యనఁగా నెట్టిది? వాని ద్రోహము ప్రత్యక్ష దృష్టమే కదా!

ప్రధాని:- అది నిజమే మహాప్రభూ! కాని, యిప్పట్టున నీతని బంధించిన నీతని యనుయాయులందఱు, నెవరికివారే సద్దుసద్దుగ నడఁగిపోయి తప్పించు కొందురు. సమయము దొరికినంతనే మరలఁ గుట్రలు పన్నుదురు. ప్రతాపుని యనుయాయులుకూడ సామాన్యులు కారనియే నా యభిప్రాయము.

రాయలు:- అయినఁ గర్తవ్యము?

ప్రధా:- ప్రతాపునిపై నొక కన్నుంచి యాతని చర్యల గను నింపుచుండుట. నిపుణులగు గూఢచారులను రాజ్యమందంతటను నియోగించి, శత్రు రహస్యములను దెలిసికొనుట, రాజధానియందుఁగూడ గూఢచారుల నియోగించి, ప్రతాపుని యనుయాయు లెవ్వరో తెలిసికొనుట. శత్రు రహస్యము సమూలముగను బ్రతాపుని యనుయాయివర్గము నిశ్శేషముగను దెలిసిన పిదపఁ బ్రతాపుని సపరివారముగ బంధించుట కర్తవ్యములు.

రాయలు:- (అమాత్యునితో) కవిసార్వభౌములు మనకొనర్చిన సాహాయ్య మనుపమానము. వారికి మనయెడఁగల యనురాగ మపారము. (శ్రీనాథునితో) ఆర్యా! యీ లేఖ తమ కెక్కడ లభించినది?

శ్రీనాథు:- ఒకానొక పనిపై మా దుగ్గనయు భీములును, విద్యానగర ప్రాంతారణ్యములఁ బడిపోవుచుండగా, మార్గమధ్యమున, నీలేఖ యొకవార్తావహుని కడ వారికి దొరికినది.

రాయలు: ఆవార్తా వహుఁడేమైనాఁడు? ఆతనిఁ బట్టి బాధించిరా?

శ్రీనాథు:- బాధించిరి. కాని వాఁడు మధ్యే మార్గముననే విషముఁ దిని మరణించినాఁడు.

రాయలు:- అటులనా; కాని యీ లేఖకుఁ బ్రత్యుత్తరము రాకపోవుట చేతను, వార్తావహుండుకూడఁ దిరిగిరాక పోవుట చేతను, వారనుమానములకులోనై తదన్వేషణ పరులై యుందురని నాయభిప్రాయము.

ప్రధా:- అందులకే యిప్పట్టునఁ బ్రతాపునిపై మనమెట్టి చర్యయుఁ దీసికొనరాదని నేను మనవి చేసికొని యున్నాఁడను. ఏమియు నెఱుఁగనట్లే మనము నటింపవలెను.

శ్రీనాథు:- ప్రధానామాత్యుల యభిప్రాయముతో నే నేకీభవించు చున్నాను.

రాయలు:- సరే; మీయిరువురి యభిప్రాయమును నేకమైనప్పుడు, అది యవశ్యాచరణీయ మేకదా!

ప్రధా:- ప్రభూ! నాదొక చిన్న మనవి.

రాయలు:- ఏమి?

ప్రధా:- తమకడ కిరువురు సేవకులను బంపుదును. వారిని తమ కడ నహర్నిశములు నుంచుకొనవలయుననియు, వారిని వీడి యొక్క క్షణముగూడ నుండరాదనియు! నాప్రార్థన. ప్రభువులు నిదురించునపుడు గూడ వారు మీకడనే యుందురు.

రాయలు (నవ్వుచు):- అట్లే కానిండు.— కవిసార్వభౌమా! యీ లేఖను బట్టియు, నిది సంపాదింపఁబడిన విధమును బట్టియుఁ జూడగా, మీకింతకుఁ బూర్వమే యీరాజ ద్రోహుల యానుపానులు సర్వమును దెలిసినట్లున్నవే. కాని మన సంభాషణ ప్రారంభమున మీరేమియు నెఱుఁగనట్లే నటించిరి.

శ్రీనాథుఁ:- నేను నటించుటలేదు. ప్రభువుల యభిప్రాయ మీవిషయమున నెట్లున్నదో తెలిసికొనుట నాకు ముఖ్యకర్తవ్యము. ప్రభుచిత్తము సమార్గముననే పోవు చున్నచో నద్దానినిఁ బ్రోత్సహించుటకును, అమార్గ మునఁబోవుచున్నచో, నద్దానిని మరలించుటకును నిశ్చ యించితిని. ధర్మజిజ్ఞాసువులము మాత్రమే మేము. రాజు ధర్మకారకుఁడు. ధర్మప్రతిష్ఠాపన సమర్థుఁడు.

రాయలు:- (నవ్వుచు) కవిసార్వభౌములు మహా గంభీరులు.

17 వ ప్రకరణము.

అది శ్రీనాథ భవనప్రాంగణము. కవిసార్వభౌముఁ డిటునటు పచారు చేయుచున్నాఁడు. క్షణ క్షణమునకు నాతని ముఖ విలాసాదులు మారుచున్నవి. ఒక్కొక్కప్పుఁ డాతని భ్రూయుగళ మాకుంచితమగుచున్నది. విశాలోన్నత లలాటమున ముడుతలు గన్పట్టుచున్నవి. నడుమ నాతఁ

డొక్కా-క్క మారాగుచు, మరల నడుచుచు, మరల నాగుచు, నేవేవో సంజ్ఞలు చేతితోఁ జేసికొనుచుండిరుగుచున్నాఁడు. అప్పటి యాతని ప్రవర్తన మాతని చిత్త సంక్షోభమును దెలియఁజేయుచున్నది. ఆతనితోడనే దుగ్గనయు భీములు నున్నారు.

శ్రీనాథు:- భీములుగా ! మన మిప్పుడొక విషమ పరిస్థితిలోఁ జిక్కి-కొంటిమి. ఏమందువు ?

భీములు:- అట్లే ; నిజముగా విషమమగు పరిస్థితియే. ఒక వంక రాయలను గాపాడవలయును, వేఱొకవంక మన ప్రాణముల కపాయము రాకుండఁజూచుకొనవలెను. ముందు గోయి వెనుక నూయి; ఎటుకదలుటకును వీలుండదు.

శ్రీనాథు:- నిజముచెప్పితివి ; మన మిప్పుడేమిచేయవలెనో, ఎట్లు చేయవలెనో, నాకుఁదెలియుటలేదు.

దుగ్గన:- తెలియుటకేమున్నది ; ప్రథమ కర్తవ్య మీ యూరు వీడుట ; ద్వితీయ కర్తవ్యము మన యూరు పోవుట. ఈ రాజకీయాపు రొంపిలోఁబడినఁ దప్పించుకొనుట మహాకష్టము.

నాథు:- ఈ సమయమున మీరాచలమే యున్నచో ......

శ్రీనాథుని వాక్యమింకను ముగియనే లేదు. మా

చలయు మందారవల్లియు నచ్చోటికే తెంచి, మహాకవి పాద పద్మములపై వ్రాలిరి. ఆనంద పారవశ్యముచే శ్రీనాథుఁడు తన కన్నులను దానే నమ్మజాలకపోయెను. దుగ్గనయు భీము లును స్థాణువులవలె నట్లే నిలిచియుండిరి.

శ్రీనాథు:- ఏమిది? మాంచలయా? ఎట్లువచ్చితివి? ఇన్ని నాళ్లెచ్చటనుంటివి? మందారవల్లియు నీతోనే యున్నదా? అంతయు నింద్రజాలమువలె నున్నదే?

మాంచలదేవి మహాకవి పాదపద్మముల నుండి లేచి, యా పాదధూళి శిరముపై నుంచుకొనినది. మందారవల్లియు నట్లే చేసినది. శ్రీనాథుఁడాయిరువుర నాశీర్వదించి, "అమ్మా! మీ యుదంత మంతయు, నామూలాగ్రముగఁ జెప్పుడు. వినఁ గుతూహలముగనున్నది" అని యనినాఁడు.

అంతట నామె, తాను మందారవల్లితో లీలోద్యా నమున విహరింపుచుండగాఁగొందఱు పురుషులు వెనుకనుండి వచ్చి, తమ కన్నులకు గంతలుగట్టి, తమ్ముబంధించి, యొక శకటమునఁబడవైచి, మారుమూల సందుల ద్వారమునఁదీసి కొనిపోయి యొక కారాగారమున నిర్బంధించుటయు; నందే డిండిమ భట్టారకులు నాతని పుత్రికయు నుండుటయు, నతి దుస్సహములగు కష్టముల ననుభవించుచుండుటయు, శ్రీనా థునితోఁజెప్పినది. శ్రీనాథుఁ డంతయుఁబ్రశాంతముగ నాల కించెను.

శ్రీనాథు:- అమ్మా! అట్టి మహనీయుని, పుంభావ సరస్వతిని, దుస్సహకష్టముల పాల్జేసిన, యా పాపాత్ముఁ డెవ్వఁడో నీకుఁ దెలియునా ?

మాచల:- తెలియును. ఆతఁడు మీకును దెలిసినవాఁడే. విద్యానగరమున నాతని పేరు తెలియనివారు లేరు.

దుగ్గన:- ఎవ్వఁడాతఁడు ? సార్వభౌముఁడు కాఁడు కదా !

మాచల:- శివశివా (చెవులు మూసికొనును.)

శ్రీనాథు:- (కోపముతో) దుగ్గనా !

దుగ్గన:- అపచారము ; క్షమింపుఁడు. ఆమె వర్ణన మట్లుండుటచేఁ దొందర పడితిని.

శ్రీనాథు:- సరిలే ; దానికేమి ; అమ్మా ! నీ వందుండి యెట్లు తప్పించుకొంటివి ? సవిస్తరముగఁ జెప్పుము ? నిన్నాతఁ డెట్టి యిక్కట్టులకును లోఁ జేయలేదు కదా !

మాచల:- నన్నాతఁడు హింసింపలేదు ; నేనక్కడనున్నంత కాలము నన్నుఁ జూచుటకే రాలేదు.

శ్రీనాథు:- అమ్మా ! దాచకఁ జెప్పుము ; మున్నాతని నీ వెఱుంగుదువా ?

మాచల:- (మౌనము) ... .

శ్రీనాథు:- సరే ; తరువాతి సంగతి ? నీ వెప్పుడైన డిండిములనుగాని, సర్వమంగళనుగాని చూచితివా ?

మాంచల:- చాలసారులు చూచితిని. ఒకమారు సర్వమునంగ
శనుఁగూడ నామె జనకుని దఱికిఁదీసికొని పోయితిని.

శ్రీనాథు:- వారిరువురు నొకచో బంధింపఁబడలేదా?

మాంచల:- లేదు. దూరదూరమున నున్న గదులలో బంధింపఁ
బడిరి. నా కించుకస్వేచ్ఛ లభించినది. ఆ యావరణలో
నా యిచ్చవచ్చినట్లు సంచరించుటకు నా కనుజ్ఞ
దయచేసినారు. నా యిచ్చవచ్చిన వారితో నేను
బోయి మాటాడవచ్చును. వారు మాత్రము నా
దగ్గరకు రావీలులేదు. నేనెట్లయిన నందుండి తప్పించు
కొని వచ్చుటకుఁబ్రయత్నము చేయుచుంటిని. కాని
ఫలసిద్ధి మాత్రము కాలేదు. ఎవ్వరో యొకరు,
కాపలా కాయుచు మేలుకొనియే యుండెడివారు.
ఇట్లుండగా, నిన్న రాత్రి నేనును నా నెచ్చెలి మందార
వల్లియు నుబుసుపోకకై యుద్యానవనమున సంచ
రింపుచుండగా, నెవ్వరో పురుషులు మా కన్నులకు
గంతలుకట్టి, కాలుసేతులు బంధించి, యొక శకట
మునఁబడవైచిరి. శకటము వాయువేగ మనోవేగము
లతోఁబోయినది. కొంత దూరము పోయిన తరువాత,
నా యశ్వశకటమాగినది. మమ్మిరువురను గ్రిందకు
దింపి, వారు మఱలిపోయిరి. పోవునప్పుడు మాత్రము,
వారు మా బంధముల నన్నిటిని విప్పిపోయిరి. వారతి

త్వరితగతినే గూటచేతను, హఠాత్సంభవమగు నా విప రీత పరిస్థితిచేతను, మేము వారి ముఖములు చూచుట కవకాశము లేక పోయినది. తరువాత మేమిట్లు నటుం జూడంగా నది పిరుపాత్ర దేవాలయమని, తెలిసినది. కూడి కూయుపటకు సందేశయనించి, యిప్పుడిచ్చో టుం జేరితిమి.

భీములు:- ఇదియెనితయు నద్భుతావహమైయున్నదే. మొందట నిన్నేల బంధించిరి? తరువాత నిన్నేల విడిచిరి? అంతయు నయోమయముగానున్నది.

శ్రీనాథు:- అయోమయము నికేమున్నది? అంతయు స్పటిక మయమే. అంతయు సుస్పష్టమే.

భీములు:- ఎట్లు?

శ్రీనాథు:- ఈమెను బంధించిన వారొకరు; విడిచి పుచ్చిన వారింకొకరు.

మాచల:- (ఆశ్చర్యముతో) అదెట్లు గురుదేవా! నన్ను విడి పించిన యాపుణ్యాత్ములెవ్వరు?

శ్రీనాథు:- పుణ్యాత్ములో పాపాత్ములో నేనది చెప్పంజాలను. ఉన్న విషయమిది. నిన్ను బంధించినవారికి నీపైంగోప ము లేదు. ఉన్నచో నీ కట్టి స్వేచ్ఛ యెన్నడును లభిం పదు. కాని వారికి నీయెడంగొంచ మనుమానము కలిగియుండును. వారి యానుపానులు నీకేమైన

దెలిసినవేమోయని వారి యనుమానము. తెలిసినచో, వానిని నీవు నాకుఁదప్పక చెప్పుదువని వారినిశ్చయము. కావున వారి కార్యసిద్ధియగు వఱకు నిన్ను నిర్బంధనలో నుంపఁదలంచిరి. డిండిముల యెడ నారికి గోపకారణము కలిగియుండును. కావుననే యాయన నట్టియిడుముల పాల్సేయుచున్నారు. సర్వమంగళ యెడ వారికేమైన దురభిప్రాయము కలదేమో. లేకున్న నామెను వేఱుగా నేల యుంచవలయును? ఇఁక డిండిమ భట్టారకుల విడువకుండుట చేతనే వారికిఁ గార్యసిద్ధియింకను గాలేదని నిర్ణయింప వచ్చును. అట్టియెడ నిన్నుమాత్ర మెట్లు విడువగలరు? నిన్ను బంధించిన వారికినీ వీవలనున్న భయకారణమివు; నిన్ను వదలిన వారికి, నీవు కారాగారమున నున్ననే భయని దానమవు. ఇట్లు భిన్నాశయముల కాస్పదములైన యీ బంధమోక్షములు రెండు నేక కర్తృకములెన్నటికిని గాఁజాలవు. మఱియు నిన్ను బంధించిన వారికి, విడిపించిన వారత్యంతాప్తులైయుందురు.

మాచల:- అదెట్లు గ్రహించితిరి?

శ్రీనాథు:- లేకున్న నీ కన్నులకు గంతలుకట్టరు. నిన్ను బంధించిన స్థలమెచ్చట నున్నదో, నీకుఁదెలియ రాదని వారి యుద్దేశము. అందు బంధమోక్ష కారకు లిరువురు నొక్క-టే యభిప్రాయముగల వారే

మాచల:- గురుదేవుల బుద్ధిసూక్ష్మత యప్రతిమానము.

శ్రీనాథు:- నీవు నన్ను ప్రశంసింపవలయునని నే నీ యంశము లన్నియుఁ జెప్పలేదు. నాయుద్దేశము వేరు. నిన్ను బంధించినవారి యాశయమింకను సఫలీకృతము కాలేదనియు, నా ఫలసిద్ధికై వారు సర్వప్రయత్నములను జేయుచునే యుందురనియు, బంధవిముక్తి కలిగినంత మాత్రమున నీవు ప్రమత్తురాలవై యుండఁగూడదనియు, నీపాటికి నీ జాడలరయుటకై గూఢచారులు పట్టణమంతయు దిరుగుచుందురనియు నా యభిప్రాయము.

మాచల:- అయిన నే నిప్పుడేమి చేయవలయును?

శ్రీనాథు:- నీవు చేయవలసిన పని చాలఁగలదు. సకాలమునకే నిన్నిటకుఁబంపిన పరాత్పరుని యనుగ్రహ విశేషము శ్లాఘ్యము. అమ్మా! నీవు నేర్చిన విద్యలన్నియు నీనాఁడు సఫలీకృతములగుచున్నవి.

మాచల:- అనుగ్రహింపఁబడితిని.

శ్రీనాథు:- నీవు సర్వశాస్త్రములు నాకడ నభ్యసించితివి. నాట్య, సంగీతములలో నపార ప్రజ్ఞను గడించితివి. వీనికిఁదోడు ఖడ్గసాధనమునందును, బాకు పట్టుటయందును, నీ వగణ్య నైపుణ్యమును సంపాదించితివి. ఇట్టి సర్వతోముఖప్రజ్ఞా విశేషముగల నీవు, గురుతరమగు నొక కార్యభారమును వహింపవలయును.

మాచల:- గురుదేవులయాజ్ఞను శిరసావహింప సంసిద్ధురాలను. నా సర్వస్వమును మీ యధీనము. మీరు కోరిన, నా ప్రాణముల నర్పించుటకుఁగూడ నేను వెనుదీయుదానను గాను.

మందారవల్లి:- మహాశయా! నేనును మా నెచ్చెల తోడిదాననే సుడీ.

శ్రీనాథు:- అవునమ్మా! నీవు నంతటిదానవే. నాకా విషయము వేఱుగఁజెప్పవలయునా? కాని నీవు కొంత కాలము మీ - నెచ్చెలి నెడబాసియుండవలెను. కార్యగౌరవమట్టిది. ఇందు తరతమ వితరములకు కవకాశము లేదు.

మందా:- చిత్తము. తమ యాజ్ఞానుసారమే నడచుకొనెదను.

శ్రీనాథు:- మీ సఖి వచ్చువఱకు నీవు మా యింటనే యుండుట శ్రేయస్కరము.

మందా:- చిత్తము.

మందా: (మాచలతో) సఖీ! నీవు మొన్న నాతోఁజెప్పిన వృత్తాతమును గురుదేవులతోఁగూడఁజెప్పరాదా? అయ్యది వారికేమైనఁబ్రయోజనకారియగునేమో.

మాచల:- అవునవును. మరచినాను. ఎంత పొరపాటు.

శ్రీనాథు:- ఏమది? అంత ముఖ్యవిషయమా?

మాచల:- ముఖ్యమో కాదో నేను నిశ్చయముగాఁజెప్ప జాలను. కాని నేను విన్నయంశముల నున్నవి యున్నట్లుగాఁజెప్పెదను. తరువాత మీకుఁదోచినట్లు నిర్ణయింపుఁడు. (ఇటునటు సాభిప్రాయముగఁజూచును.)

శ్రీనాథు:- ఇచ్చట నెవ్వరును బైవారు లేరు. అందఱును మన యాంతరంగికులే. చెప్పుము.

మాచల:- నేను కారాగారమున నున్నప్పుడొకనాటిసాయంసమయమున నా యారామవాటికలో నిటునటుఁదిరుగాడుచుంటిని. అట్లుతిరుగుచు నందొక మూలకు దూరమున నున్న యొక బావికడకుఁబోయితిని. అందుఁ బుష్పజాతు లనేకములు గలవు. నాకుఁగావలసిన గూలాబులేరుకొని వత్తమని నా యభిప్రాయము. అంతలోఁజీకటులు నలుమూలల నలముకొన్నవి. ఒకరిముఖ మొకరికిఁగానవచ్చుటలేదు. నే నచ్చటి పుష్పసౌరభమున కమందానందము నందుచు నందే కొంతవడికు మసలితిని. అంతటఁజంద్రోదయమైనది. అమృతకిరణునిచల్లని వెన్నెల లాయారామమంతయుఁ బ్రసరించి, యందలి పుష్పనికుంజములకు నూత్న విలాసము నొసంగినవి. ఆ చల్లని వెన్నెలలో, నా మందపవన ప్రచలిత కుసుమిత నికుంజపుంజములలో నే నొక చంద్రకాంత శిలావితర్దిపై నాసీననై, యా ప్రకృతిశోభనవలోకింపుచు, నట్లే మైమఱచి, కొంతసేపుంటిని.

దుర్గ:- (భీములుతో మెల్లగ) ఈమె, మా బావ కవిత్వము వలె, నసలు విషయమును జెప్పక యనావశ్యక వర్ణనలంబెంచుచున్నది. ఈమె యుద్యానవన విహార వర్ణన మెవ్వరికిం గావలయును.

భీములు:- (మెల్లగ వారించి) మాటలాడకుము. ఆమె వినం గలదు.

మాచల:- అట్లెంతసేపుంటినో నాకే తెలియదు. అంతలో నా సమాధికి భంగముం గలిగింపుచు నేదో యడుగుల చప్పుడువలె వినవచ్చినది. మొదట దొంగలేమోయని మిగుల భయమందితిని. అంతలోనే యా దుర్గము మహా బలిష్ఠమై యుండుటయు నద్ధానిద్వార మెల్లపుడు మూయంబడియే యుండుటయు, జ్ఞప్తికి వచ్చినవి. అంత దొంగలను భయము తొలంగిపోయెను. ఇంక వారెవ్వరో, అట్టిసమయమున వారచ్చట నేమి చేయుచుండిరో తెలిసికొనవలెనను కుతూహలము జనించినది. అప్పుడు వారికిం గానరాకుండ నా సమీపముననేయున్న యొక నికుంజమున దూరితిని. వారును, నేననుకొనినట్లే, అచ్చోటికే వచ్చి, యటునిటుం జూచి, యందెవ్వరును లేకుండుట కలరి, యాచంద్రకాంత శిలావితర్దిపైనే యాసీనులైరి.

శ్రీనాథు:- వారెందరు ? నీవు వారిని జూచితివా ?

మాచల:- వారిర్వురు. వారిముఖములు నాకిదివరకు పరిచితములుకావు. వారియుడుపులనుబట్టిచూచినచో, వారంత నాగరకులవలెఁ గానరాలేదు. క్రూర మీసములును, బుంజురు వెండ్రుకలు, నరుణారుణములై, భయంకరము లగు నేత్రములును, వారెట్టి క్రూరసాహస కార్యము నకైన వెనుదీయువారు కారని, నాకు సుస్పష్టము చేసినవి. వారుచేయు వికార చేష్టలను బట్టియు, వెకిలి నవ్వులను బట్టియు, నలుప్రక్కల గుప్పుమని యలము కొనుచున్న దుర్వాసనను బట్టియు వారు తీవ్రమగు మద్యమును గ్రోలియుండిరని నే నూహించితిని. వారు త్రాగియుండుటచే, వారి వాక్యము లస్పష్టములై యసన్విత ములై యుండెను. వారి వికటాట్టహాస ధ్వనిలో వారి యస్పష్ట వాక్యములు తలుచుగ నంతరించి పోవు చుండెను.

దుర్గన:- (భీములతో) తుదకేమొ చెప్పఁబోవునదేమి ? ఉద్యాన వనమున విహరించితిననియుఁ గ్రూరాకారులగు నిర్వురు మనుజులను జూచితిననియునా ?

భీము:- (మెల్లగ) ఉష్; నీ నోరు మూయవుకదా !

మాచల:- కాని వారి ప్రసంగమును నే నంత శ్రద్ధగా నాలకించుటకుఁ గారణము కలదు. వారి మాటలలో సార్వభౌముని నామము రెండు మూడు మారులుచ్చరింపఁబడినది.

శ్రీనాథు:- ఎట్లు? సార్వభౌముని నామమే? మఱెవ్వరి పేరైన విన వచ్చెనా?

మాచల మౌనముతోఁ దలవంచుకొని యూరకొనును. ఆమె కన్నులు చెమ్మగిలుచుండెను.

శ్రీనాథు:- బిడ్డా! ఇది గుర్వాజ్ఞ.

మాచల:- చిత్తము; రాయలసోదరుని పేరును విన వచ్చినది.

శ్రీనాథు:- ప్రతాపుఁడా?

మాచల:- ఔను.

శ్రీనాథు:- ఇంకను నీవు వినినదేమైన నున్నదా? సవిస్తరముగఁ జెప్పుము.

మాచల:- బృందావనమనియు, హత్యయనియు, విందులనియు నిరుకు సందులనియు నేవో పదము లసన్వితములై విన వచ్చినవి.

శ్రీనాథు:- (తలపంకింపుచు నించుక సేపుండి) అమ్మా! అంతయు నర్థమైనది. వారి వాక్యము లనన్వితములు నర్థశూన్యములును గావు. వానిలో బ్రహ్మాండమంత యర్థమున్నది. ఈ నీ యుపకృతి యమూల్యమైనది.

మాచల:- అనుగ్రహింపఁ బడితిని.

శ్రీనాథు:- బిడ్డా! నీ వృత్తాంతమంతయుఁ జెప్పితివి కాని నిన్ను బంధించిన వాని పేరైనను జెప్పితివి కావే

మాచల:- గురుదేవా! మీ దివ్యబుద్ధి కగోచరములగు విషయములు గలవా? నేను వేఱ చెప్పనేల?

శ్రీనాథు:- (గభీరముగ) అమ్మా! సర్వశాస్త్రముల నామూల చూడముగఁ జదివిన నీకు నే నుపదేశింప వలసిన దేమి యును లేదు. కాని యొక్క ముఖ్యాంశమును మాత్రము మఱువకుము. ఆర్యధర్మ మతికఠినమైనది. తన్నిర్వహణ మునట్ల, మనుజుఁ డైహిక సుఖములను బరిత్యజింప వలెను. లోకక్షేమము నాలోచించి, ధర్మసంగ్రహము ను గణించి, నీ కేది యుచితమని తోఁచిన నదియే చేయుము.

మాచల:- గురుదేవా! ఇదే నా ప్రతిన వినుఁడు. తుచ్ఛములగు నైహికవాంఛలకులోనై నే నెన్నడు నధర్మ పక్షము నవ లంబింపను. 'బ్రాహ్మీదత్త వరప్రసాదులును', బ్రహ్మ వేత్తలును, బ్రహ్మాండాది మహాపురాణ విజ్ఞాన ధనులును, నధ్వర్యువేదశాఖాధీతి నిష్ణాతులునగు మద్గురు దేవుల, నిర్మల యశశ్చంద్రికలఁ గళంకితము గావింపను. హేయమగు నా శరీర సౌఖ్యమునకై దేశ

మంతయు నగ్నిజ్వాలాముఖమునఁ బడిపోవుచుండగాఁ జూచుచు నూరకుండుదానను గాను. ఇదె మీ పాదములాని ధర్మదీక్షను గ్రహించుచున్నదానను. గురుదేవా! ఆనతిండు; ఈ దేహము మీది.

అందఱు నాశ్చర్యచకితులైరి. ఆమె ముఖమండలమున, దివ్యమగు నొక తేజఃపుంజము తాండవించుచుండెను. ఆమె వాక్యములలో నమరవాణి నర్తించుచుండెను. ధర్మదేవత ధనుష్టంకారము చేయుచుండెను. శ్రీనాథుని కన్నులవిరళా నందాశ్రుపూర్ణములయ్యెను. తనపాదములపై వ్రాలియున్న యయ్యుదార చరిత్రి శిరమును దన పవిత్ర దక్షిణ హస్తమున స్పృశింపుచు,హర్షగద్గద స్వరము నిట్లాశీర్వదించెను.

"అమ్మా! నీ జీవితము ధన్యము. నీ యశశ్శరీర మాచంద్రతారార్కముగ నిల్చుగాక"

18 వ ప్ర క ర ణ ము.

"దేవా! ఏ నంశుమంతుండను వాఁడ. కలియుగార్జున బిరుదాంకితుఁడ. విలువిద్యయం దారితేఱినవాఁడ వివిధములగు లక్ష్యము లేయగలను. కఠినాతి కఠినములును, సూక్ష్మాతి సూక్ష్మములునగు లక్ష్యము లెవ్వియైన నేయఁగలను. శబ్ద భేద్యాదులు నాకుఁ గరతలామలకములు. కార్ముకవిద్యా పరిశ్రమయందు దేవరయు సిద్ధహస్తులని యెఱింగి, యిచ్చోటికే తెంచితి. దేవరవారు నా కరలాఘవమును బరీక్షింతురుగాక."

ఇట్లు నిండుకొలువునందన యెట్టయెదుట నిల్చి ప్రౌఢ గంభీర వాక్యముల నుచ్చరించు, పురుషుని ప్రౌఢదేవరాయలు తేఱి పారజూచెను. అతఁడు సముత్తుంగదేహుఁడు. విశాల వక్షుఁడు. దృఢమాంసల శరీరుఁడు. క్రూర రక్త నేత్రుఁడు. అతఁడు తన సుదీర్ఘ కేశపాశములను దువ్వి ముడివైచినాఁడు. అతని తలపై నుష్ణీషము లేదు; భుజములపై నుత్తరీయమును లేదు. ముదక దోవతి నొకటి వెనుకకు విరిచికట్టి పులి తోలుతో దాని నదిమి కట్టినాఁడు. మెడలో గురివింద చేరులు ధరించినాఁడు. వలకేలి నాశీవిషోపమంబగు నొక యమ్ము బట్టి దాపలికేల నారి సడలించిన ధనువును బట్టినాఁడు. పృష్ఠభాగమున నమ్ములపొది గట్టినాఁడు. జ్యాకిణాంకితములైన యాతని ముంజేతులాతని యస్త్రవిద్యా నిరంతర పరిశ్రమను వ్యక్తమొనర్చుచున్నవి. కండలు తేఱి దృఢమైయున్న యాతని దేహయష్టి యాతని నిరంతర దేహపరిశ్రమకుఁ దార్కాణముగా నున్నది. సునిశిత ములైన యాతని తీక్ష్ణదృక్కులాతఁడెట్టి లక్ష్యమునైన నేయ గలఁడని వ్యక్తము చేయుచున్నవి. అతని వేషమంతయు నాట వికము. భాషయంతయు నాగరకము.

రాయలు, మహామంత్రి వైపు చూచినాఁడు. మహామంత్రి యాధనుర్ధరు నిట్లు ప్రశ్నించినాఁడు.

మహా:- "నీ దేయూరు ? నీ వృత్తాంతమంతయుఁ బ్రభువులకు సవిస్తరముగా నివేదించుకొనుము ?."

అంశు:- మంత్రిసత్తమా! నా పుట్టు పూర్వోత్తరములతో మీకేమి ప్రయోజనము? నే నిక్కడ నేమి వివాహ సంబంధమునకు రాలేదు కదా! నే నున్నాఁడను. నా యస్త్రసముదాయ మున్నది. నా విద్యా విశేషముల నారసి నన్ననుగ్రహింపుఁడు. ఆసేతు శీతనగమును జుట్టి వచ్చినాను. ఎందును గార్ముక విద్య నాదరించిన ప్రభువే లేఁడు. వారందరు కేవల ఖడ్గ చాలనముతోడనే తృప్తిఁబొందు చున్నారు. ఇప్పుడు నా యదృష్టము పండినది. నేటికిఁ గూడ నీ విద్యయం దఖండ పాండిత్యమును సంపాదించి, సకల జగజ్జేగీయమానకీర్తి నొందుగ్రలైన ప్రభువులు విద్యానగరమును బాలించుచున్నారు. నా విద్యా నైపుణ్యమును బరిశీలింపుఁడు. లేని పోని ప్రశ్నలతో నేమి పని.

సార్వభౌముని ముందర నిట్టి ప్రగల్భవాక్యముల నింత కుముందెవ్వరు నాడి యెఱుంగరు. సభ్యులందరు సార్వభౌముని వంకకు, నంశుమంతుని వంకకు నేకాగ్ర చిత్తముతోఁ జూచుచుండిరి. కొంచెముసేపూరకుండి మహామంత్రి మరల నాతని నిట్లు ప్రశ్నించెను.

మహా:- సార్వభౌముని వలన సన్మానము నపేక్షించినవారు తమ కుల గోత్రాదికమును జెప్పియే తీరవలయును. అట్లు చెప్పనినాఁడు, వారి కళానైపుణ్యమును వారి కడనే యుంచుకొని, వచ్చినదారినే మరలి పోవుట

యుచితము. విద్యావంతుల నవమానించు నుద్దేశము విద్యానగర ప్రభువుల కెన్నడును లేదు. కాని యిది రాజనీతి. వచ్చిన వాని వంశమర్యాదల నెరుంగక యే వాని కాశ్రయమిచ్చుట రాజ ధర్మము కాదు. ఈ విషయమునఁ జెప్పవలసినది చాల గలదు. కాని యది యంతయు నిట నప్రస్తుతము. ఇది సార్వభౌముని యిచ్ఛ;

అంశు:- ప్రభువుల యిచ్ఛయే యాజ్ఞ కదా! కాని నా మనవి యొక్కటి చిత్తగింపుఁడు. నా వృత్తాంతమును నే నిప్పుడు చెప్పెదననుకొనుడు. కాని యది సత్యమో అసత్యమో మీ రెట్లు నిర్ణయింప గలరు?

మహా:- ఆ విషయము నీ కనావశ్యకము. పెక్కుమాటలాడక, నీ యుదంతమును జెప్పెదవా? లేక యీ యాస్థానమును వీడి పోయెదవా?

అంశు:- దేవరవారి యాజ్ఞ. నా జీవితమునఁ జెప్పదగిన దంతగా లేదు. నేను గోదావరీ తీరవాసిని. ఆటవికుఁడను. విలువిద్య మా కులవిద్య. మా కుగ్రుపాలకులో దానిని నేర్పినారు. నే నందు బహుపరిశ్రమ చేసితిని. అంతే.

మహా:- నీ తలి దండ్రులు?

అంశు:- నా తండ్రి మంగిదొర. నా తల్లి సీతమ్మ.

మహా:- నీ యుచ్చారణము నీవు విద్యావంతుఁడవని చెప్పక యచెప్పుచున్నది. ఆటవికుల మెస నీ యందుఁగాన రాదు. అది యెట్లు సమర్థింపవచ్చును.

అంశు:- సమర్థించుట కేమున్నది మంత్రి సత్తమా! మా యూరి పరిసరమున నొక తపస్వికలడు. ఆతనికడ నేను చిన్ననాట విద్యాభ్యాసముచేసినాను.

మహా:- నీవు చెప్పఁదలంచుకొన్న దింకేమైనను గలదా?

అంశు:- లేదు.

మహా:- సరే; ఇఁక నీవు పోవచ్చును. సాయంసమయమగు సరికి ప్రభువుల యుద్దేశము నీకు దెలుపఁ బడును.

అంశు:- చిత్తము. అనుగ్రహింపఁబడితిని.

అనంతరము సార్వభౌముఁడు సభవీడి యేకాంతమందిర మునకు మహామంత్రి సమేతముగా జనినాఁడు. సభ్యులందరు మాత్రము, కలియుగార్జునుని ప్రజ్ఞావిశేషమును జూడ నాతురత పడుచుండిరి. సభ్యుల మనస్తత్త్వమును సార్వభౌముఁడు గ్రహించినాఁడు. ఏకాంత మందిరమున మహా మంత్రియు సార్వభౌముఁడు నాసీనులు కాగానే, సార్వభౌముడే ముందిట్లుపక్రమించెను.

"కలియుగార్జునుని గూర్చి మీ యభిప్రాయమేమి?"

"ఆతఁడనుమానింప దగినవాఁడని నాయభిప్రాయము."

"ఏల ?"

"నే నీ యభిప్రాయమును సకారణముగా నిప్పుడు నిరూపింపఁజాలను"

"ఊరకే ఆతనియెడ మన మేల దురభిప్రాయముపడ వలయును. ఆతని కొక సదవకాశముఁ గల్పించినందు వలన మన కేమి నష్టము కలదు."

"ప్రభూ ! కారణములు నే నిప్పుడు చెప్పఁజాలనని చెప్పితిని గదా ! ఏలకో నాయంతరాత్మ ఆతఁడు మాయావియని చెప్పుచున్నది"

"కాని సభ్యులు మిక్కిలి కుతూహలముగా నున్నారు. వారిని చిన్నపుచ్చుట మనకు సమంజసమా"

"ప్రభూ ! సమయము చాల విషమముగా నున్నది. రాజ్యమున నంతశ్శత్రువులు పెచ్చు రేగు చున్నారు. వారిని బట్టి నిర్మూలించు వరకు ప్రభువులు విలాస వినోదములకుఁ గాని, విద్యా పరీక్షలకు గాని తావీయరాదని నా మనవి"

"ఈ విషయమునఁ గవిసార్వభౌములతోఁ గొంత యోజింతమా ?"

"అవశ్యము"

అంతలో ద్వారపాలకుడు ప్రవేశించి, శ్రీనాథుని రాక నెరుకపరచెను. మహామంత్రి "తత్క్షణమే ప్రవేశ పెట్టుమని సేవకున కాజ్ఞాపించెను. వెంటనే శ్రీనాథుడు లోన

ప్రవేశించెను. కాని యాతఁడొంటరిగా రాలేదు. అతనితో మరి యిరువురు పురుషులుకూడ నుండిరి. ఇరువురును యోధ వేషములలోనే యుండిరి. ఇరువురును ధనుస్తూణీరములను ధరించియుండిరి. ఇంతవరకే వీరి సామ్యము. మిగిలిన దంతయు భేదమే. వారిలో నొకడు నలుబది యేడులకు మించిన యీడు గలవాడు; మిక్కిలి స్ఫురద్రూపియుఁగాడు. కాని యాతని ముఖమున లోకజ్ఞాన ముట్టిపడుచుండెను. రెండవ యాతఁడు నిండు జవ్వనముచే తొణికిసలాడుచున్న మేని పసగలవాడు. మిసమిసలాడు నిండు జవ్వనంపు లావణ్యమాతని ప్రత్యంగము నను గోచరింపుచుండెను. అతని చూపులు చంచలము లయ్యు నిశితములు. అతని ముఖము గభీరమయ్యు మనో హరము. అతని శరీర మంతయు నించుమించుగా, వస్త్రాచ్ఛా దితమై యుండెను. అతని గమనము మందమయ్యును సుస్థిరమై యుండెను. అతని ముఖమున నన్యేతరసాధారణప్రజ్ఞా విశే షము గోచరించుచుండెను. సార్వభౌముని కించుకదూరముగా వచ్చి నిలచిన వారిరువుర నొకమారు చూచి, రాయలు శ్రీనాథ కవిసార్వభౌమునివైపు దృష్టిమరల్చినాడు. అంతట రాయల యభిప్రాయము నెరింగి కవిసార్వభౌము డీరీతిగా వారినిగూర్చి చెప్పినాడు.

"ఇందు మొదటివాడు భీముడు. ప్రభువు లీతని నిది వరకు చూచియేయుందురు. నా బాల్యస్నేహితుడు. విలువిద్యా యందును ఖడ్గచాలనమునందు నారితేరినవాడు. రెండవవాడు నా ప్రియ శిష్యుడు; సుప్రసిద్ధనటి మాచలదేవికి ప్రియ సోద

రుడు. ధనుర్విద్యయందఖండ ప్రజ్ఞావిశేషము గలవాడు. శస్త్రమునను శాస్త్రమునను ఆరితేరినవాడు. పేరు శక్తివర్మ. మహామంత్రుల యాజ్ఞానుసారము వీరిరువురను గొనివచ్చినాను. వీరు ప్రభువుల యాజ్ఞకు వేచియున్నారు."

అంతట రాయలు మహామంత్రివైపు సాభిప్రాయముగఁ జూచెను. రాయల భావమును గ్రహించి మహామంత్రి యిట్లు పలికెను.

"ప్రభూ ! కాలమానము బాగుగలేదు. రాజ్యమున, ముఖ్యముగ విద్యానగర పట్టణమున నరాజకము ప్రబలియున్నది. అంతశ్శత్రువులు విజృంభించుచున్నారు. వారి నరికట్టుటకై తగు ప్రయత్నములు చేయుచున్నాను. కాని డిండిమభట్టారకుల యంతర్ధానము మరియు విపరీతముగానున్నది. వారి జాడ యింకను దెలియరాలేదు. మాచలదేవియు నట్లే యదృశ్యమైనది. విద్యానగర పట్టణముననే యత్యాచారములు చేయ సాహసించువారు సామాన్యులుగా నుండరు. మొన్న కవిసార్వభౌములు చూపినలేఖవలన ప్రతాపుని చరిత్రము సువ్యక్తమేకదా."

సార్వభౌముడు:- ఆ విషయముననే నేనింకను స్థిర నిశ్చయమునకురాలేకయున్నాను. మా యన్నదమ్ములలో వైరము పుట్టించుటకై శత్రువులు కల్పించిన కపట తంత్రమయ్యది కాకూడదా ! ప్రతాపుడు మహావీరుడనియు, నసాధారణ ప్రజ్ఞావంతుడనియు మన కందరకు తెలి

సిన విషయమే కదా! అట్టివానిని మన చేతనే చంపించుట, మన చేతితోడనే మన కన్ను పొడిచినట్లు, శత్రువులకు రక్తపాతములేని విజయముకదా! ఏమందురు.

మహామంత్రి:- (కొంచెము యోజించి) సార్వభౌముల యభిప్రాయము సమంజసముగా లేదని నేను చెప్పజాలను. ప్రతాపరాయుని మాట యటుండనిండు. ఏమైనను, ఇప్పటి స్థితిగతులను బట్టి మనము జాగరూకులమై యుండుట మంచిది. నాకిప్పుడున్న సేవక వర్గముపై నమ్మక మంతగా లేదు. ఎవ్వరిని నమ్మవలెనో, ఎవ్వరిని నమ్మరాదో కూడ చెప్పజాలను. అందును సార్వభౌమ రక్షణ విషయమున వారినుంచుట ప్రమాదకరమని యూహించి, యీ యిరువురను నియోగించినాను. వీరు ప్రభు సన్నిధానమున నహర్నిశము నుందురు.

సార్వభౌముడు:- సరే మీ యభిప్రాయాను సారమే కానిండు. కవిసార్వభౌములుకూడ నీ నిర్మాణక్రమములో భాగస్వాములే కదా! మా హితమునే సదా వాంఛించు మీ యభిప్రాయమును కాదనజాలను.

* * * *

రాయలు సభాస్థానమున గొలువు దీర్చియున్నాడు. సభాస్థారులందఱు రాయలవైపే దృష్టినిల్పి కిక్కురు బిక్కుమనకుండ నాసీనులైయున్నారు. రాయల కించుక వెనుకగా గవిసార్వభౌములు పంపిన సేవకులు నిలచియున్నారు. వారు

ధనుస్తూణీరములను బట్టుకొని, మొల నాశీవిషసన్నిభంబులగు కరవాలములను ధరించియున్నారు. వారి నిశితవీక్షణములను జూచినచో వారతి జాగరూకులైయున్నారని తెలియగలదు.

అంతట నంశుమంతుండు ధనుస్తూణీరమండితుండు సభాస్థానముఁ బ్రవేశించి, సభ్యులను గలయఁజూచి, సార్వభౌమునకు నమస్కృతిగావించి, తన యస్త్రవిద్యా ప్రదర్శనము గావింపఁబూనినాడు. మొదట, నొక భిత్తికపై నొక బాణమేసినాఁడు. తరువాత నా బాణపుచ్ఛము నానుకొను నట్లింకొక బాణము. దాని నానుకొను నట్లింకొక బాణము - ఇట్లు బాణ పరంపర నొక గొలుసువలె తయారు చేసనాఁడు దూరమునఁగృత్రిమ మగుపక్షిని బెట్టినాఁడు. అంశుమంతుఁడు దాని నొక్కమారే చూచినాఁడు. నారి ప్రమోగినది. రివ్వమని ధ్వనిచేయుచు నొక్క బాణము పోయినది ఆ పక్షి శిరస్సు నేలపైఁబొరలాడుచున్నది. కన్నులకుఁగంతలు కట్టుకొనినాఁడు. దూరమున నొక సన్నని దారమును ధ్వనిచేయింపుడని కోరినాఁడు. రెండుమూడు మారులూంకించి యొక బాణమేసినాఁడు చిత్రము. దారము రెండు ముక్కలైనది. ఇట్లెన్నియో లెక్కకు మిక్కిలియైన ప్రదర్శనములను గావించినాఁడు. సభ్యులందఱు నాశ్చర్యమగ్నులై మోడలు తెలియక యుండిరి. రాయలు మాటిమాటికి తలయూపుచు 'సెబాస్' 'భళి' యనుచున్నాఁడు. అంతలో నొక బాణము వాయువేగ మనోవేగములతో దివ్వన వచ్చుచున్నది. సభ్యులలో 'ప్రభూ! ప్రమాదము' అను [illegible] కోలాహలము చెలఁగినవి. రాయలు [illegible]

చూచుచున్నాఁడు. కాని యాబాణము మధ్యమార్గముననే రెండు ముక్కలైపోయినది. అంశుమంతుఁడు పట్టుపడినాఁడు. కవిసార్వభౌములు పంపిన యువకుని రాయలు, తన ప్రాణమునా విషమసమయమునఁగాపాడినందులకు బహుధా ప్రశంసించినాఁడు అంశుమంతుఁడు మూగవాలె మరిమాటాడలేదు. భటులాతని నానాహింసల పాల్సేసినారు. ఆతఁడు మాత్రము తన నిజ వృత్తాంతమును జెప్పలేదు. నోటమాట రానీయలేదు. బందీయైనాఁడు.

19 ప్రకరణము

నాఁడాది వారము. ప్రతాపుఁడు క్రొత్తగాఁగట్టిన భవనము నృత్తగీత వాద్యములతో మాఱుమ్రోగుచున్నది. పరిచారకుల సందడి కంతమే లేదు. ఆ గృహప్రవేశ మహోత్సవమునకుఁబ్రతాపుఁడు విద్యానగర మందలి ప్రముఖ్యులనే కాక, ఆ సామ్రాజ్యమునకు సంబంధించిన యున్నతోద్యోగుల నందఱి నాహ్వానించినాఁడు. ఒక్క వల్లభరాయఁడు తక్క మిగిలిన వారందఱు నా యుత్సవము నాలోకింప నేతెంచిరి. ఆ యుత్సవము వారముగోజులు చేయుటకై నిశ్చయింపఁబడినది. ప్రత్యహము, పాట కచ్చేరీలు, వారాంగనా నృత్యములు, విందులు, వినోదములు నేర్పాటు గావింపఁబడినవి. దేశదేశములనుండి, సంగీత సాహిత్యములందుఁగీర్తిఁగాంచిన మహా విద్వాంసులేతెంచిరి. మహాకవులనేకులు, ప్రతాప రాయనిఁగీర్తించుచు ప్రబంధములనే రచించి తెచ్చిరి.

వచ్చిన వారందరకు తగిన విడుదు లేర్పాటు గావింపఁబడెను. ఈ మహోత్సవమున కంతకుఁ బెత్తనదారు వీరన దండనాథుఁడు. వీరన కాదినమున నూపిరియే తీయుటకు సమయములేదనిన నాశ్చర్యకరమగు విషయము కాదు. వచ్చిన మహాపురుషుల నుచితరీతిని గౌరవింపవలయును. పరిచారకులకుఁ బనులు చెప్పుచుండవలెను. పురప్రముఖులకుఁగొందఱకుఁ బల్యంకాదులను బంపవలెను. వారాంగనల హావభావ విలాసముల నవలోకించి యానందింపవలెను. ఇట్లెన్నియో లెక్కకు మిక్కుటమైన పనులాతని నెత్తిపైఁబడినవి. ఒక్క వారాంగనల సదుపాయములు చూచుటకే ప్రతాపుఁడు తన్నేల నియమింపలేదని యాతఁడప్పుడప్పుడు కించపడుచుండిన మాట వాస్తవమే. కాని వెంటనే మరేదో ముఖ్యవిషయము జ్ఞప్తికి రాగా తల పంకించి యూరకొనుచుండువాఁడు.

ప్రతాపుని నూత్న భవనమును జూచిన వారందఱు నాశ్చర్య చకితులే యగుచుండిరి. అదియొక భవనమువలెగాక, యొక పెద్ద కోటవలెనుండెను. లోనఁబ్రవేశించిన వారికిఁ దామేత్రోవను బ్రవేశించిరో తెలిసికొనుటకూడఁగష్టమే. మొట్టమొదట నున్న విశాల ప్రాంగణముఁదప్ప, నందేయే కట్టడములున్నవో చూచిన వారెవ్వరును లేరు. తన్నిర్మాణక్రమ మంతయు బహు రహస్యముగ జరిగిపోయినది.

పగలించుమించుగా జాము పొద్దెక్కినది. అతిథులొక్కరొక్కరే వరుసగా రాదొడంగిరి. వీరన దండ నాథులు వారినఁదఱి నెదుర్కొని, సగౌరవముగా, లోనికిఁగొంపోయి,

యర్హాసనములఁ నాసీనులఁగావింపుచుండిరి. ఒక్కొక్క యతిథి కిరువురు పరిచారికలు నియమింపఁబడిరి. వారు, చందన చర్చాదికమును గావించి, తాంబూలాదుల నొసంగి, వింజామరలు వీచుచు, నతిథులను గారవింపవలయును. అతిథులుగూడ నాతిథ్యముకంటె, అంగనాజన సౌందర్యమునే బహుధా కొనియాడుచు, నృత్తగీతములలో మునిగి తేలుచుండిరి. ఆ విందునకుఁ గవిసార్వభౌములును మహామంత్రులునుగూడ నాహ్వానింపఁబడిరి కాని వారెందు చేతనో, అప్పటికింకను రాలేదు. పుర ప్రముఖులు కొందఱు వారి యాగమన విషయమున నచ్చటి పరిచారకులను ప్రశ్నించుచుండిరి. త్వరలోనే వారును వత్తురని, తన్నుడుగకుండగనే వీరనదండనాథుడు సమాధానమిచ్చుచుండెను. ప్రతాపుడు స్వయముగా, సార్వభౌము నాయుత్సవమును జూచుటకై పిలువ నేగెననియు, సార్వభౌముడు నచ్చటికిఁద్వరలోనే విచ్చేయుననియు, వీరన వచ్చిన వారికెల్లఁ జెప్పుచుండెను. తరువాత నొక్కొక్కరుగా నాయతిథులు లోనికిఁబంపఁబడుచుండిరి. వారు వెడలు త్రోవలోఁ జీకటికోణము వంటి యొక యిరుకు సందు గలదు. అందొకరిమొగ మొకరికిఁ గానరాదు. ఒక యతిథి యాకచీటి కోణమునఁ గాలుపెట్టగనే, యిరువురు మనుజులు వానిపైఁబడి, నోట గుడ్డలుగ్రుక్కి, కాలుసేతులు బంధించి, యచ్చటనేయున్న కత్తుల బావిలోఁ బడవేయుచుండిరి. ఇట్లు హత్యాకాండమచ్చట జరుగుచునే యుండెను.

అచ్చట ప్రతాపుఁడు రాయల నాహ్వానించుటకై పోయెను. ఆతని చేతిలోఁబండిన తమలపాకులతో నిండిన బంగరు పళ్లెరముండెను. అందు నిశితమగు బాకొకటి గుప్తమై యుండెను. రాయలా దినమున సభాభవనమునకు రాలేదు. అంతఃపురమునకును బోలేదు. ఒంటరిగాఁ దన యేకాంత సౌధమున నే వసించియుండెను. కావలివారి నందఱి నతిక్రమించి, ప్రతాపుఁడు రాయల సన్నిధి కేగి, వినయ వినమిత మస్తకుఁడై, "ప్రభువులనుగ్రహించి నా నూత్న గృహమును బావనముసేయఁబ్రార్థించుచున్నా!" నని మనవిచేసికొనెను. నిండు సభలోఁదన్నుఁజంపుటకై యంశుమంతుఁడు ప్రయత్నించుట యాదిగా, సార్వభౌముఁడు సర్వవిషయములందును జాగరూకుఁడైయుండెను. అదియునుగాక, ఆ దినమున నాయన కేలకో, శరీరమున నస్వస్థతగా నుండెను. ఈ రెండును గారణములుగా సార్వభౌముఁడు తానా దినమునఁబ్రతాపుని యుత్సవమునఁబాల్గొన జాలనని చెప్పెను. ప్రతాపున కరికాలు మంట నెత్తికెక్కినది. కాని యుద్రేకము నడంచుకొని,

"ఈ యేడురోజులలో నెప్పుడైనఁ దమ యను గ్రహము కలుగునా?"

ప్రతాపుని కంఠ స్వరములో నేదోయపశ్రుతి సార్వ భౌమునకు గోచరించినది. అది కఠోర కార్యకరణ దీక్షా దక్షమైయున్నది.

సార్వ:- రాజా, మేము కొలది దినముల వఱకు, నే యుత్సవములందును బాల్గొనఁజాలము. నగరమున గుట్రల నేకములు బయలుదేరుచున్నవి. ఆ కుట్రదారు లలో గొందఱు, విద్యానగర శ్రీనే అపహరింప యత్నములు చేయుచున్నట్లు, మాకుఁ బొడగట్టుచున్నది.

ప్రతా:- అట్లయిన నా కుట్ర దారులలో నేనొకడనని యందురా యేమి?

సార్వ:- (తీక్ష్ణముగా) ఏల కాకూడదు ?

ప్రతాపుఁడిక తన యుద్రేకము నడంచుకొనలేక పోయినాఁడు. ఆతని సర్వావయవములును గోధోద్రేకమున వడవడ వణుకఁజొచ్చినవి. నయనగోళము లెఱ్ఱవడినవి. "ఆ" యని యొక్క కేక వైచి, తమలపాకులలోని బాకుఁదీసి, సార్వభౌమునిపైకి దుమికఁబోయినాఁడు. సార్వభౌముండిట్లగు నని కలలోఁగూడఁదలంపలేదు. హఠాత్సంభవమగు నీ యాప దంగాంచి రాయలు నిశ్చేష్టుఁడై వెనుక కొదిగినాఁడు. కాని ప్రతాపుని బాహువెత్తినది యెత్తినయట్లుండఁగనే, వాడి యమ్ముకటి రివ్వునవచ్చి యద్దానిని ఖండించివైచెను. హాహాకా రముఁజేయుచుఁబ్రతాపుఁడు నేలఁగూలినాఁడు. ఇచ్చఁజెప్పిన విషయమంతయు నరనిమేషములో జరిగిపోయినది. ప్రతాపుని హాహాకారము నాకర్ణించి, చుట్టునున్న పరిచారకు లందఱుఁ జుట్టుముట్టినారు. రాయలట్లే రిచ్చవడి చూచుచుండెను.

ప్రతాపుని నూత్న భవనమునఁ గోలాహలము బయలు దేరినది. ఒక వేయిమంది యాత్రికులొక్కమారే యా భవనమునకు జొచ్చి, యచ్చటి పరిచారకులఁ గావలి వాండ్రనందఱు బంధించిరి. పాపము! వీరనగారుకూడ బాధింపఁబడిరి. అంతలో వల్లభ రాయఁడును, కవి సార్వభౌములును, మహా మంత్రియు నచ్చటికివచ్చిరి. కాని యేమున్నది? అప్పటికే యొక నూరుమంది యతిథులు నిష్కారణముగ సంహరింపఁ బడిరి. వారందఱును రాయలకుఁ బరమాప్తులు. వారిలో రాజ బంధువులుకూడ కొందఱు కలరు. కత్తుల బావివంకఁ జూచి మహామంత్రి సంభ్రమాశ్చర్య విషాదములకులోనైనాఁడు. కాని యంతలోనే యాతని బుద్ధి సార్వభౌముని వంకకుఁబోయినది.

మహా:- కవి సార్వభౌమా! ప్రతాపుఁడు సార్వభౌము నాహ్వానింపనేగినాఁడఁట. అచ్చట నేమి ప్రమాదము వాటిల్లునో. త్వరగా మన మచ్చటికి పోవలయును.

కవిసార్వ:- శాపగ్రస్తుఁడు; పాపము! పోకుండ నుండఁ గలడా. మంత్రిశేఖరా! చక్రవర్తికేమియును భయము లేదు. ఆతని శరీరమును గాపాడ వజ్రకవచమునుంచినాను.

20 ప్రకరణము

ఆనాఁడు విద్యానగరము సముద్రమువలె ఘూర్ణిల్లు చున్నది. అప్పటికింకను తెల్లవారెడు ప్రొద్దైన నెక్కలేదు. కాని నగరమున నెక్కడఁజూచిన జనము తండోపతండములుగ గాన వచ్చుచుండిరి. అందఱు నొక్కవైపునకే పోవుచుండిరి. అందరి నోట నొక్క మాటే వినవచ్చుచుండెను. ప్రతాపుడు సార్వభౌమునిపై కుట్రపన్ని యాతని ప్రాణములనే యపహరింప యత్నించినాఁడఁట. దైవమువలె నెవ్వఁడో అంగ రక్షకుఁడు ప్రతాపుని సంహరించి, సార్వభౌముని గాపాడినాఁడఁట. 'ఆ యంగ రక్షకుఁడెవ్వరో చూడవలెను.' ఈ మాటలే ప్రతిమనుజుని నోట మెంబడి విన వచ్చుచుండెను.

పగలించుమించుగా ఝాము ప్రొద్దెక్కినది. ముత్యాల శాలయంతయుఁ గిటకిటలాడి పోవుచున్నది. మంత్రి సామంత దండనాథాదులు యథాయోగ్యములగు నాసనముల నలంకరించియున్నారు. పరిచారకు లిటునటుఁదిరుగుచు జనకోలాహలము నడంచుటకు యత్నింపుచున్నారు. అట్టిసమయమున ఘంటానాదము వినవచ్చినది. సార్వభౌముని రాకకై, సభ్యులందఱు నుత్సుకులైయున్నారు. అంతటఁ గవిసార్వభౌములును మహామంత్రులును ముందే తెంచి యాస్థానముల నుపవిష్టులైరి. అంతట జయజయ నాదములతో సార్వభౌముఁడేతెంచి, సింహపీఠి నలంకరించెను. సార్వభౌముని మోము జేవురించియున్నది. కన్నుల నగ్నిస్ఫులింగములు గురియుచున్నవి. కవిసార్వభౌ

ముల మోము ప్రసన్న గంభీరమైయున్నది. మహామంత్రి కన్నులలోఁ గొంచెము తీక్ష్ణత గోచరించుచున్నది. సార్వభౌముని మోమెత్తి చూచుటకుఁగూడ నందఱు జడిసిపోవుచుండిరి. సభయంతయు నిశ్శబ్దముగానున్నది. ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములు కూడ గట్టిగా వినవచ్చుట లేదు.

అంత వేత్రహస్తులు, కుట్రలోఁ బాల్గొన్నవారి నొక్కొ-క్కరుగాఁ గొనివచ్చుచుండిరి. వారిని జూచినంతనే సభ్యుల యాశ్చర్యమునకు మేర లేదు. వారందఱును సుపరిచితులే, సామ్రాజ్యమున నున్నత పదవుల నధిష్ఠించి యున్నవారే. ప్రతి దినము నించుమించుగా, మహారాజ సందర్శనము గావించువారే, కొందఱు సామాన్యులుకూడ కలరు. కాని వారి సంఖ్య యత్యల్పము. వీరనదండనాథులుగూడ నా బందీలలో నొకరు. పాపము వారి ముఖము వాడియున్నది. కన్నులు తేజోహీనములైనవి. కొన్ని యస్పష్టవాక్యములను గొణుగుకొనుచు నాతఁడు, సభాస్థలి బ్రవేశించినాఁడు. అంతట మహామంత్రులు లేచి "సభ్యులారా! పుర ప్రముఖులారా! ఎన్నడు కని విని యెఱుఁగని ఘోర కార్యము జరిగిపోయినది. ఇంతటి ఘోర కార్యమును సేయ సామ్రాజ్యమునందలి యున్నతోద్యోగులే సంకల్పింతురని నేనెన్నడు ననుకొనలేదు. ఇది నిజముగా విషాదకరమగు విషయము. లజ్జాకరముగూడ, ఈ మహా సామ్రాజ్య స్థాపనమైనది మొదలిట్టి ఘోర కృత్యములు దలపెట్టినవారు లేరు. సార్వభౌముఁడన్న నందఱును బూజించువారే; బూపించువారే; దూషించువారుగాని, తూలనాడు

వారుగాని లేరు. అట్టియెడ నిట్టి యవాచ్యహత్యాకాండము జరిగిపోయినది. సార్వభౌమునకును, సామ్రాజ్య మందలి సర్వప్రజలకు నిట్టి మహాపచారము గావించిన యీ ద్రోహుల కెట్టి శిక్ష విధింపవలయునో మీరే నిర్ణయింతురుగాక !" అని పలికి తన యాసనముపై నాసీనుఁడాయెను.

"ఈ ద్రోహులను జీల్చివేయుఁడు, కాల్చివేయుఁడు" అను కేకలు ముత్యాలశాలయంతటఁ బ్రతిధ్వనించెను. కుట్రలోఁ బ్రతాపునకుఁ గుడిచేయిగాఁ బనిచేసినవాఁడు వీరనయనియుఁ దెలిసిపోయెను. మొదట వీరన మౌనము వహించెను. కాని, నాలుగు ప్రహారములతో నాతనికి మూగరోగము వదలిపోయినది. అతఁడు సర్వము నెఱింగించి, నగరోపాంతారణ్య మధ్యస్థ కారాగారమునుగూర్చియు నందు బంధితులయియున్న సర్వమంగళా డిండిమ భట్టారకులగూర్చియుఁ దెల్పెను. తరువాత నా కుట్రలోఁ బాల్గొన్న వారికందఱకు నుచిత దండనము విధింపఁబడెను. వీరనకు శిరచ్ఛేదమే నిర్ణయింపఁబడెను.

అనంతరము క్రమక్రమముగా సార్వభౌముని ముఖము ప్రసన్నభావమును వహించెను. అతఁడొకమారు సగౌరవముగఁ గవిసార్వభౌమునివైపు చూచెను.

సార్వ:- కవిసార్వభౌమా ! నీవు కేవల కవి మాత్రుఁడవు కావు. నన్నుద్ధరింపవచ్చిన సాక్షాద్విరూపాక్షుఁడవే. నీ సాహాయ్యమే లేనిచో, నేనీపాటికి, ఊర్ధ్వలోక ద్వారమును దట్టుచుండెడివాఁడనే. నీవు నా కంగరక్షకుఁ

డుగా నొసంగిన శక్తివర్మ, తన నిరుపమాన ధనుర్విద్యా కౌశలముచే, రెండుసార్లు ప్రాణాపాయమునుండి కాపాడినాడు. ఆతని మేలు నేను మరువఁజాలను. నా కృతజ్ఞతను దెలుపుటకై యాతని కైదగ్రహారముల నీయ సంకల్పించుకొంటిని. నాయనా! శక్తివర్మా!

శక్తివర్మ సార్వభౌముని ముందు నిలచియున్నాఁడు.

సార్వ:- వర్మా! నీకుఁగావలసిన యగ్రహారముల నస్మద్రాజ్యమునుండి యేరికొనుము.

శక్తివర్మ:- ప్రభూ! క్షమింపుడు. నాకేల యీ యగ్రహారములు? నా విధ్యుక్తధర్మమును మాత్రమే నేను నిర్వహించినాను. అంత మాత్రమునకే బహుమానమా?

సార్వ:- అట్లుకాదు. విధ్యుక్తధర్మమును నిర్వహించుట మాత్రము సామాన్యమా? సోదరుఁడన్న ప్రాణములు దీయ సమకట్టుకాలమున ధర్మ నిర్వహణ తత్పరత్వము బహుమానార్హము కాదా? నీవు తప్పక మా బహుమాన మంగీకరింపవలయును. నీ యిచ్చ వచ్చిన వారికి నీవు వాని నొసంగుము. మా కభ్యంతరములేదు.

శక్తివర్మ:- ప్రభు చిత్తము.

* * *

విద్యానగరమున గల పేదలకుఁ గనకాభిషేకము జరుగుచున్నది. జనులు తండోపతండములుగ విరూపాక్షుని యాలయము కడఁ జేరుచున్నారు. కుంటివారు; గ్రుడ్డివారు మూగవారు; చెవిటివారు; దారిద్ర్య పీడితులు, దైవోపహతులు, బహుకుటుంబులు; బంధు విరహితులు; బ్రాహ్మణ యాచకులు; పండితులు; పామరులు, బాలుర వృద్ధులు; వేయేల సర్వవర్ణములవారు, సర్వ విధములవారు నానాము విరూపాక్షాలయమున కేతెంచిరి. ఎందులకు? ఆనాఁడు విద్యానగరమునఁ జాటింపఁబడెను "విరూపాక్షాలయమున దానధర్మాదికము గావింపఁబడును గాన, నందఱు రావలె"నని. కాని యావచ్చిన వారందఱు నాశ్చర్య చకితులైరి. ఆ దానధర్మముల గావించు వ్యక్తి యొక మహారాజు కాఁడు; ఒక ధనవంతుఁడునుగాఁడు. కేవలమొక సన్న్యాసిని.

అంతఃపురాంగనలకు లేని యతిలోక సామాన్య సౌందర్య మామెకుఁ గలదు. ఆమె యొలజవ్వనంపు సొంపులన్నియుఁ గాషాయాంబరముచేఁ బ్రచ్ఛన్నములై యున్నవి. ఆమె జడలను ధరించి, మెడలో రుద్రాక్షలను ధరించియున్నది. నొసట విభూతి రేఖలు గలవు. నివురుగప్పిన నిప్పువలె, ధూళిధూసరితమైన, మల్లికా కుసుమదామము వడువున, శైవాలచ్ఛన్నమైన పద్మినీలత వోలె, నిస్తేజయై. గన్పట్టు నామెను గాంచి, జనులందఱు కన్నుల నీరు పెట్టిరి. ఎవ్వరెంత కోరిన నంత, ఎవ్వరేది కోరిన నది. యొసంగఁబడుచుండెను. అడుగనివారిదే పాపము.

ఇంతలో నిరువురు మహాపురుషులచ్చటి కేతెంచిరి. వారి వెనుక నొక సర్వాంగ సుందరియు నేతెంచుచుండెను. దూరమునుండియే; యాయమ యుద్రేకము నడంచు కొనం జాలక, "సోదరీ! మాంచలా!" అని రోదనము చేయుచు నా సన్న్యాసినిని కౌంగిలించుకొనెను. ఆమెయు, నశ్రుగాద్గద్య ముతో, "సర్వమంగళా! కుశలమే కదా" అని యూరకొనెను. కొంతసేపు వారట్లే యొండొరుల కౌగిళ్లలో నుండిపోయిరి. తరువాత మాంచల కన్నులువిప్పి యెట్టయెదుట నిలచియున్న కవిసార్వభౌములను వారి వెనుకనేయున్న డిండిమ భట్టారకులను గాంచి, ససంభ్రమముగ నమస్కరించెను. కవిసార్వభౌముల కన్నుల వెంబడి కన్నీరు మున్నీరుగ బ్రవహించుచుండెను. డిండిమ భట్టారకులు పొంగిపొరలివచ్చు దుఃఖమును లోలోననే దిగమ్రింగుచు

"బిడ్డా! యేమిది?" అని మాత్రము ప్రశ్నించిరి. ఆమె అశ్రుగద్గదికమైన కంఠముతో

"దేవా! నాకీ ధనముతో నింకేమిపని? ఈ సౌందర్యముతో నింకేమి ప్రయోజనము? నా హృదయమే బ్రద్దలై పోయినది. నేనెవ్వరిని నా హృదయ పూర్వకముగ, నా హృదయాధినాథునిగ, నా ప్రేమ సర్వస్వముగ, నా ప్రత్యక్షదైవముగ, ప్రేమించితినో, ఆతనినే నాచేతులార వధించితిని. ఇంక నాకీ జీవితముతోగాని, ధనముతోగాని, విద్యా వినోదములతోగాని యేమి ప్రయోజనము? జీవిత సర్వస్వమునే ధ్వంసము చేసికొన్న నేనేల జీవింప వలయును" అని

చెప్పి వల వల యేడ్వ దొడంగెను. ఆమె ప్రక్కనే నిలచి యున్న మందారవల్లియు బోరున నేడ్వ దొడంగెను.

డిండిమ:- బిడ్డా! నీ హృదయావేదనము నాకుఁదెలియును. బహుజన క్షేమమునుగోరి, దేశ సౌభాగ్యమును గాంక్షించి, నీవొనర్చిన త్యాగము సర్వజన శ్లాఘ్య మైనది. కాని ఇప్పట్టున నిన్నూరార్చుటకుఁగూడ నాకు నోరాడ కున్నది. ప్రళయాగ్నిజ్వాలచే దహించుకొనిపోవు నీ హృదయమున కెట్లు శాంతిని సమకూర్ప నగునో తెలియుటలేదు.

కొంతసేపటి కామెయే యుపశాంతి నందినది. కవి సార్వభౌముల పాదములపై వ్రాలి

"గురుదేవా! తమ యాజ్ఞను సర్వథా నిర్వర్తించితిని: నేనింక నీ పరదేశమున నుండజాలను. వారాణసి పోయి శ్రీ విశ్వేశ్వర సాన్నిధ్యమున నా జీవయాత్ర గడపెదను. నాకుఁ జేదోడు వాదోడుగ మందారవల్లియుండును. తమ యనుజ్ఞ కొఱకెదురు చూచుచున్నాను.

కవి సార్వభౌములు మారు పలుకలేదు. ఆతని కన్నుల వెంబడి నశ్రువులు, నిరంతర ధారగా వచ్చుచున్నవి. అధరోష్ఠముగూడ నించుక చలించుచున్నది. "బిడ్డా! నీ జీవితము నే

ధ్వంసము గావించిన మహాపాపిని ; క్షమింపుము ; త్వరలోనే నేనును వారాణసికి వచ్చెదను." అను వాక్యము లస్పష్టముగ నాతని నోటి వెంబడి వచ్చినవి.

క్రమక్రమముగ సూర్య భగవానుఁడపరాద్రిని గ్రుంకినాఁడు. సాంధ్యరాగము దశదిశల నాక్రమించినది. పక్షులన్నియుఁ బారులుగట్టి తమతమ గూండ్లకేతెంచుచున్నవి. ప్రకృతి యంతయు ప్రశాంత పావనమై, యొప్పుచుండెను. విద్యానగరమున విరూపాక్షాలయమున నిరువురు సన్న్యాసినులు, స్వామి మ్రోలనిలచి, ధ్యానశ్లోకములఁజదువు చుండిరి.

విజయ ప్రెస్, చీరాల.